

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Avaliku õiguse instituut
Riigi- ja haldusõiguse õppetool

Ethel Bubõr

SUULISTE TÕENDITE KASUTAMINE HALDUSKOHTUMENETLUSES

Magistritöö

Juhendaja: mag. iur. Kadriann Ikkonen

TALLINN 2012

Olen koostanud magistritöö iseseisvalt.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Autor: Ethel Bubõr .....

/allkiri/

.....

/kuupäev/

Töö vastab magistritööle esitatud nõuetele.

Juhendaja: mag. iur. Kadriann Ikkonen .....

/allkiri/

.....

/kuupäev/

Kaitsmisele lubatud .....

Kaitsmiskomisjoni esimees .....

/allkiri/

Sisukord

Sissejuhatus	4
I. Tõendamine halduskohtumenetluses.....	9
1.1 Uurimispõhimõte	10
1.2 Tõendite kogumise üldpõhimõtted	19
1.2.1 Menetlusosalise kohustus tõendeid koguda ja esitada.....	20
1.2.2 Kohtu ülesanne aktiivselt tõendeid koguda.....	22
1.3 Suuliste tõendite liigid	26
1.3.1 Tunnistaja ütlus	28
1.3.2 Menetlusosalise vande all antud seletus	30
1.3.3 Eksperdiarvamus	31
1.3.4 Muu suuline tõend	32
II. Suuliste tõendite kogumine	34
2.1 Suulise tõendi kogumine kohtueelses menetluses	35
2.2 Kohtus kogutav suuline tõend.....	42
III. Suulise tõendi hindamine	50
3.1 Suulise tõendi usaldusväärsust mõjutavad tegurid	50
3.2 Suulise tõendi sisuline hindamine.....	56
Kokkuvõte	65
Abstract.....	70
Kasutatud kirjandus	78
Avaldamata materjalid.....	79
Kasutatud normatiivaktid	79
Kasutatud kohtupraktika.....	80

Sissejuhatus

Aastate jooksul on halduskohtumenetluses tõusetunud arvukalt küsimusi, mis jäid seadustikus pikaajaliselt vastuseta¹ ning mis tulid seetõttu lahendada tõlgendamise või mõne muu meetodi teel. Alates 01.01.2012 kehtiva uue halduskohtumenetluse seadustiku² eesmärgiks sai sellise olukorra lahendamine.³ Mitmete tähtsate teemade ja küsimuste seas jäeti siiski suuresti tähelepanuta tõendamise ja tõendite kitsaskohad. Tõendid ja tõendamine omavad kohtumenetluses läbivalt olulist rolli ning nendega seotud probleemid kerkivad esile igas kohtuasjas.

Halduskohtumenetluses on üldine tõendamise kord reguleeritud tsiviilkohtumenetluse seadustikuga.⁴ Sellest teeb halduskohtumenetluse seadustik üksnes mõned erisused. Sellise kohtumenetluste seadustike korra on kujundanud eelkõige kontseptsioon, mille järgi ei ole seadustiku põhiosas otstarbekas hakata TsMS-is kirjapandut HKMS-is kordama, kuna halduskohtumenetluse uurivamast ja vähem dispositiivsest natuurist tulenevad erisused ei ole ülemäära suured.⁵ Tsiviil- ja haldusajad on kummatigi piisavalt erinevad selleks, et oleks põhjust nende suhtes kohalduvad menetlusreeglid eraldi seadustikesse koondada, ent samal ajal ka küllalt sarnased, et need menetlusseadustikud ei peaks teineteisest ülemäära lahknema. Seega esinevad HKMS-is sõnaselgelt küll erisused TsMS-st, kuid sealjuures on välja toodud üksnes põhjendatud erisused.⁶

Suuline tõend on tõendite hulgas üks vastuolulisemaid, tuues tulihingelisi sõnavõtte nii selle kasutamise pooldajate kui ka vastaste leerist. Siiski ei saa autori arvamusel suulise tõendi kõrvalejätmist pidada Eesti õiguskultuuris avalikkuse poolt vastuvõetavaks, mistõttu on suulise tõendi kasutatavuse põhimõttelise vaidluse asemel asjakohane keskenduda suulise tõendiga seotud vastuolude ületamisele ning leida parim viis suulise tõendi eesmärgipäraseks rakendamiseks.

---

¹ Halduskohtumenetluse seadustikku on enne 01.01.2012 kehtima hakanud seadust püütud varasemalt reformida mitmel korral, kahjuks ebaõnnestunult.

² Halduskohtumenetluse seadustik. – RT I, 23.02.2011, 3; RT I, 28.12.2011, 7.

³ Halduskohtumenetluse seadustiku eelnõu 2010 (755 SE III, 902 SE III), lk 1. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&emshelp=true&eid=1020325&u=20120505162654>, (03.05.2012).

⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 2005, 26, 197; RT I, 28.12.2011, 44.

⁵ Saarmets, V. Halduskohtumenetluse erisustest. Õiguskeel 2010, nr 4, lk 5.

⁶ Saarmets, V. op. cit., lk 4.

Käesolevas töös käsitletud probleemid on halduskohtumenetluses läbivalt aktuaalsed, arvestades, et nii kohtunikud kui menetlusosalised puutuvad igapäevaselt kokku suulise tõendi tuvastamise, kogumise ja hindamise vajadusega. Teemale lisavad olulisust halduskohtumenetluse seadustikus toodud muudatused ning pea iga riigi praktikas suuliste tõenditega seonduv problemaatilisus.

Peamiseks ebakõladeks suuliste tõendite puhul halduskohtumenetluses peetakse asjaolusid, et neil puudub praktikas reaalne tõendamisväärtus ning nende riskasutus on problemaatiline. Üheks võimalikuks probleemide vähendamise võimaluseks oleks kohtumenetluste ühtlustamine või vähemalt tõendite, seal hulgas suuliste tõendite, ühtne reguleerimine kohtumenetluses. Väljendudes kohtunik Meelis Eeriku sõnadega, „/.../ võib öelda, et kohtumenetluse ühtseks käsitlemiseks takistusi ei ole. Takistused puuduvad ka menetlusteoreetiliselt, sest kõik kohtumenetlused on sotsiaalse menetluse harud, mistõttu neil on palju sarnasusi.“⁷ Meelis Eerik on oma doktoritöös pidanud lõppjärelendusena võimalikuks tõendite reguleerimist ühtselt kõikides kohtumenetlustes. Kohtumenetlusi saab tema hinnangul ühtlustada nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt.⁸ Sellist võimalust kohtumenetluste või tõendite kasutamise ühtlustamiseks menetlusseadustike üleselt siiski autor vähemalt lähiajal võimalikuks ei pea, mistõttu ei ole see lahenduseks halduskohtumenetluses suuliste tõenditega seotud probleemidele.

Siinkohal on oluline rõhutada, et suuliste tõenditega seotud probleeme ei ole kohtupraktikas ühetaoliselt käsitletud isegi Riigikohtu tasandil, luues sellega menetlusosaliste hulgas ebakindlust. Suuliste tõenditega halduskohtumenetluses seotud praktilisi probleeme ei ole ammendavalt lahendatud ka teoreetilises kirjanduses. Kuivõrd halduskohtumenetluses on tõendamise regulatsioon suures osas tsiviilkohtumenetluse normidele toetuma pandud, võib siinkohal avaldada, et tõendamise üldisi põhimõtteid tsiviilkohtumenetluses on teadustööde tasemel uuritud suhteliselt minimaalselt.⁹ Autori teada ei ole tõendamist halduskohtumenetluse kontekstis, selle erisusi arvesse võttes, siiani uuritud. See on osaliselt ka antud magistr töö teemavaliku põhjuseks, soovides ühest küljest rõhutada suuliste tõendite

---

⁷ Eerik, M. Eesti kohtumenetluste ühtlustamise võimalikkusest. Doktoriväitekirja autoreferaat. Tallinn: Akadeemia Nord Toimetised, 2008, vihik 37, lk 58.

⁸ Eerik, M. op. cit., lk 63- 64.

⁹ Näiteks Merimaa, M. Menetluse põhimõtted ja tõendamine tsiviilkohtumenetluses. Doktoritöö; Kosteitshuk, V. Tõendid ja tõendamine tsiviilkohtumenetluses. Magistr töö; Soots, I. Asjaolude ja tõendite esitamine hagimenetluses - kas poolte või kohtu ülesanne? Teadusmagistr töö.

olulisust halduskohtumenetluses ja tunnistada teisest küljest suuliste tõendite problemaatilist iseloomu kogu kohtumenetluses.

Töö lähtepunktiks ja uurimisprobleemiks on suuliste tõendite ühtne kasutamine halduskohtumenetluses. Tõendamisel on nii menetlusosaliste kui kohtu jaoks väga oluline tõendite kasutamise teatav menetlusõiguslik ettearvatavus – kuidas, millal ja mida tuleb tõenditega erinevas menetlusetapis teha. Eeltoodust lähtub hüpotees, et suuliste tõendite regulatsiooni puudulikkus ja senise kohtupraktika varieeruvus on viinud suuliste tõendite kasutamise erinevusteni. Hüpoteesi kontrollimiseks selgitab autor töös kõigepealt välja, kas suuliste tõendite regulatsioon on puudulik ja teeb kindlaks, kas kohtupraktikas esinevad lahknevused. Kohtupraktika lahknevuste olemasolul vaadeldakse töös, kas need tulenevad seaduse vastuoludest või kohtute püüetest täita regulatsiooni puudulikkust. Eeltoodud aspektide võrdlusel selgub ühtlasi, kas suulisi tõendeid kasutatakse kohtumenetluses erinevalt. Näidete varal on täiendavalt võrdlusena esitatud ka teiste riikide praktikat ja temaatilist teoreetilist kirjandust. Eeltoodu põhjal pakub töö välja autori arvamusel kõige sobivama lahenduse suuliste tõenditega seonduvate probleemide ühetaoliseks ületamiseks. Töö eesmärgiks on seega läbi seaduste tõlgendamise ja senise kohtupraktika analüüsi luua alus suuliste tõendite koherentseks kasutamiseks halduskohtumenetluses.

Töö on põhiliselt Eesti regulatsiooni ja kohtupraktika keskne, olles suunitletud lahenduste leidmisele Eestis kehtiva kohtumenetluse süsteemi plusside ja miinuste kontekstis. Samas on autori hinnangul asjakohane töö eesmärgi saavutamiseks kasutada näiteid ja pakkuda lahendusi ka teiste riikide halduskohtumenetluse regulatsioonidest ja praktikast. Võrdluses teiste riikidega toob autor omakorda välja suulise tõendi poolt- ja vastuargumendid Eesti kontekstis.

Töös on piirdutud suuliste tõendite käsitlemisega halduskohtumenetluses. Suulisi tõendeid teistes kohtumenetlustes ning teisi halduskohtumenetluses esinevaid tõendeid on puudutatud vaid põgusalt käesoleva töö kokkupuutepinnal, jättes põhjaliku käsitlemise edaspidiste uurimuste kanda. Samuti on teadlikult suulistest tõenditest käesolevas töös sisuliselt kõrvale jäetud eksperdi ütlus, kuna ekspert valitakse enamasti menetlusosaliste või kohtu poolt erapooletult ja vabalt ning sealjuures on tegemist eraldiseisva ja sõltumatu isikuga. Eksperdi ütlustel puuduvad enamik tõlgendamisprobleemidest ja puudustest, mida võiks panna „süüks“

teistele suulistele tõenditele. Pealkirjas toodud suulisi tõendeid tuleb antud töös seetõttu mõista just tunnistaja ütluste ja menetlusosalise seletustena.

Magistritöös on halduskohtumenetluses suuliste tõendite ühetaoliseks kasutamiseks aluse loomisel vaadeldud kohtute seisukohti kõikides kohtuastmetes ja erinevates kohtumenetlustes, kuivõrd kohtute seisukohad on teatud menetluslikes küsimustes kattuvad. Kohtumenetlustes on teatud aspektid samased ning teoreetilise küsimuse lahendamisel ühes kohtumenetluses on seda otstarbekas käsitleda võimalusel samamoodi teistes kohtumenetlustes. Seda saab pidada ka ülimalt praktiliseks lahenduseks — olukorras, kus pooled ja kohus saavad kindlad olla ühtses praktikas, on kergem oma seisukohti kujundada ja ennast teistele üheselt arusaadavalt väljendada. Riigikohus on märkinud, et isegi siis, kui kohtuasjad ja menetlusosalised on erinevad, võivad tuvastatavad asjaolud olla samad. Seejuures tuleb võimalusel vältida üksteist välistavate asjaolude tuvastamist, kuna selline vastuoluline tulemus ei oleks kooskõlas kohtulahendi põhjendatuse ja veenvuse nõudega ning kahjustaks õigusemõistmise ja kohtu usaldusväärust.¹⁰ Sama põhimõtet saab rakendada autori hinnangul erinevates kohtumenetlustes kasutatavate sarnaste või samaste mõistete ja menetlusnormidega — lihtsuse ja arusaadavuse eesmärgil tuleks võimalusel vältida sellist tulemust, kus kohtupraktika on lahknev. Töös omab suuliste tõendite ühtse käsitluse võimalikkus väga suurt tähtsust, kuivõrd kõige sagedamini jõuavad kohtumenetlustes suuliste tõendite riskasutuse tulemusel sellised tõendid eelkõige halduskohtumenetlusesse. Võrreldes halduskohtumenetlust kriminaal- ja tsiviilkohtumenetlusega on just halduskohtumenetluses kõige suuremas ulatuses võimalik kasutada teistes menetlustes kogutud suulisi tõendeid.

Töö tugineb ülesehitusel läbivalt kohtumenetlusetappide loogilisele järgnevusele, seda nii peatükkide struktuuri kui ka tekstisisese järjestuse poolest. Kõrvale on jäetud suulise tõendi vajaduse ja allika tuvastamine menetluse alguses, kuivõrd see ei puuduta suulise tõendi kasutamisega seotud üldisi ebakõlasid. Vahekokkuvõtetele on eelistatud tulemuste esitamist kokkuvõttes, andmaks ühtne vastus kogu menetluse kokkuvõttes.

Esimeses peatükis on käsitletud tõendamist halduskohtumenetluses üldiselt, tuues ära vajaliku tausta suuliste tõendite kontekstis halduskohtumenetluse erilise mõistmiseks. Alapeatükis 1.1 käsitletakse selleks uurimispõhimõtet, mis teistes kohtumenetlustes sisuliselt puudub.

---

¹⁰ RKHKo 3-3-1-6-03, p 9.

Kuigi tegemist on üksnes teoreetilist tausta loova alapeatükiga, omab see autori hinnangul eraldiseisvat väärtust, kuna halduskohtu uurimiskohustust ja selle sisu ei ole varasemalt erialases kirjanduses käsitletud.¹¹ Teises alapeatükis on käsitletud üldiselt tõendite kogumisega seonduvat ning kolmandas alapeatükis toodud ära suuliste tõendite liigid.

Teises peatükis keskendutakse suulise tõendi kogumisele, eristades selle kogumist kohtueelses menetluses ja kohtumenetluses. Sellist vahetegu tuleb pidada oluliseks, kuna kohtumenetlustes on peetud läbi aegade vaidlusaluseks küsimuseks, kas kohtueelses menetluses kogutud suulisi tõendeid võib kohtumenetlusesse automaatselt üle kanda.

Kolmandas peatükis on ära toodud suulise tõendi pea kõige keerulisemad ning samas määravamad aspektid — esiteks selle usaldusväärsuse selgitamise, teiseks suulise tõendi hindamise näol.

Magistritöö allikateks on kohtumenetluse seadustikud, seletuskirjad ja erinevate kohtuastmete praktika. Eelistatud on Riigikohtu praktikat, samas täpsustades ja konkretiseerides neis esitatud üldisi tõdemusi. Näidete osas oli autori hinnangul põhjendatud esimese ja teise astme kohtute praktika kasutamine, kuivõrd just esimese astme kohtul ja ka apellatsiooniasemel on suuliste tõendite kogumisega kõige lähedasem kokkupuutepunkt. Allikatena on kasutatud ka teiste riikide seaduseid, et tuua sisse võrdlusmomente ja lahendusi. Töös on eelistatud näiteid Saksamaalt, mis on teatavas osas olnud Eesti eeskujuks, samuti näiteid Rootsi kohtumenetlustest, mille osas autor peab lähedaseks ja kiiduväärt mõtteks ühtset kohtumenetluse regulatsiooni.

Magistritöös on kasutatud eelkõige analüütilist meetodit, mida autor kombineerib võrdleva meetodiga. Seadusandja eesmärgi tuvastamiseks on appi võetud ka terminoloogiline meetod, kuid seda üksnes väga lühidalt ja piiratud ulatuses.

---

¹¹ Uurimispehimitet haldusmenetluses on läbi erimenetluse uurinud R. Annus oma teadusmagistritöös (Uurimispehimitet haldusmenetluses: haldusorgani tõendamiskoormuse ulatuse analüüs välismaalastega seotud erimenetlustes). D. Prošin on teadusmagistritöös uurimispehimitet tsiviilkohtumenetluses käsitletud *ex officio* allprintsibiina (*Ex officio* pehimitet eelmenetluses).

I. Tõendamine halduskohtumenetluses

Menetlusosaliste õigused ja kohustused on erinevates menetlustes väga erinevad. Tavaliselt tuuakse halduskohtumenetlusele mõeldes esimese asjaoluna välja poolte ebavõrdsus. Haldusmenetluses on riik võimupositsioonil ja seega on kohtumenetluses kogemustega haldusorganil paremad teadmised ja võimalused ennast kaitsta. Selline olukord ei tohiks olla lahenduseta. Iura novit curia, kuid kohus peab teadma ka menetlusosaliste seisukohti ja eesmäärke.

Raul Narits on sobivalt märkinud, et kohtusse tullakse õigust, mitte seadust otsima.¹² Kuidas siis tagada, et kõigi osapoolte poolt soovitud asjaolud oleks välja toodud ja tõendid esitatud, kui pooled ise ei oska neid ette näha ja vastavalt esitada? Probleemi lahendamisel omab erilist tähtsust halduskohtumenetluse kõige tähtsam ja kesksam põhimõte – kohtu uurimisprintsiipt. Uuriv ehk inkvisitsiooniline menetlus ei ole seejuures suunatud mitte ainult materiaalõiguse õigele kohaldamisele, vaid ka nõ õiglase õiguse väljaselgitamisele.

Uurivale menetlusele vastandub võistlev kohtumenetlus, milleks Eestis on kriminaalmenetlus ja tsiviilkohtumenetlus. Võistleva kohtumenetluse puhul leitakse, et pooled suudavad ise kõige paremini otsustada, milliseid aspekte enda poolt esitada ning kohus on üldjuhul seotud poolte esitatavate tõenditega.

Kuna halduskohtumenetluses rakendatakse uurimisprintsiipt, peab halduskohus välja uurima kõik asja lahendamiseks tähtsust omavad asjaolud ning hindama vaidlustatud haldusakti õiguspärasust igakülgsest, olenemata sellest, kas ja milliseid väiteid menetlusosalised enda seisukoha kinnitamiseks on esitanud.

Uurimis põhimõtte on tihedalt seotud tõendamiseiga. Selleks, et mõista suuliste tõendite olulisust ja problemaatikat, on vaja kõigepealt selgeks teha tõendamist ja tõendite kogumist vormivad üldpõhimõtted. Eesti õiguse arengus on tähtis roll Saksamaa õigussüsteemil, kuna selles sisalduvad põhimõtted on olnud suures osas Eesti süsteemi väljatöötamise aluseks. Nii on ka Eesti halduskohtumenetluse regulatsioon Saksamaa vastava regulatsiooniga paljuski sarnane, mistõttu on antud töös aeg-ajalt toodud näiteid just Saksamaa vastavast

---

¹² Narits, R. Eesti õiguskord ja väärisesurisprudents. Juridica 1998, nr 1, lk 5.

regulatsioonist, kuigi kõrvaltähelepanu on suunatud ka teiste riikide (Rootsi, Itaalia, Inglismaa, USA jt) vastavale praktikale.

Järgnevalt keskendub töö uurimispõhimõtte ning tõendite kogumise üldtemaatikale, luues aluse suuliste tõendite kasutamise probleemkohtade lahendamiseks.

1.1 Uurimispõhimõte

Uurimispõhimõte hõlmab suurt osa halduskohtumenetlusest selle algusest kuni lõpuni, sisaldades seejuures enamasti halduskohtu aktiivset tegevust. Menetlusosaline ei ole siiski nõ kõrvale jäetud, vaid peab menetluses osalema oma võimete kohaselt. Uurimispõhimõtte on seega osaliselt piiritletud menetlusosaliste oskuste ja teadmistega, sisaldades samal ajal elemente, mis ilmnevad menetluses selles osalevatest isikutest sõltumatult. Seega on uurimispõhimõtte suulise tõendi kasutamise taustsüsteemiks, mille mõistmiseks toob antud alapeatükk ära selle olulisemad osised halduskohtumenetluse vältel.

Uurimispõhimõtte tuleneb oma olemuselt põhiseaduse §§-st 14 ja 15. PS § 15 lg 1 sisaldab koosmõjus §-ga 14 üldist põhiõigust tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele.¹³ Õigus ausale kohtumenetlusele koosneb mitmest alamtagatisest, mille hulka kuuluvad eelkõige kohtumenetluse poolte protsessuaalse võrdsuse põhimõtte, õigus võistlevale protsessile ja õigus kohtulahendi põhjendusele.¹⁴ Riigikohus on väljendanud uurimispõhimõtte sisu nii, nagu seda kõige üldisemalt mõistetakse: olukorras, kus vaidlevad faktiliselt ebavõrdsed pooled, peab kohus aitama kaasa poolte võrdsuse saavutamisele ning vajaduse korral abistama tõendite kogumisel, samuti koguma tõendeid omal algatusel.¹⁵

Uurimispõhimõtte sisu on kõige täpsemalt sätestatud HKMS § 2 lõikes 4 – kohus tagab omal algatusel asja lahendamiseks oluliste asjaolude väljaselgitamise, kogudes vajaduse korral tõendeid ise või tehes nende esitamise kohustuseks menetlusosalistele.¹⁶ Samas sisustavad uurimispõhimõtet ka teised halduskohtumenetluse sätted (näiteks HKMS § 25 lg 4, § 61 lg 3,

---

¹³ Ernits, M. PõhiSK §§ 14, 15/1. – Truuväli, E. J. jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 2. vlj. Tallinn: Juura 2008, lk 165.

¹⁴ Ernits, M. PõhiSK §§ 14, 15/1, lk 169.

¹⁵ RKHKo 3-3-1-80-05, p 8.

¹⁶ Sama põhimõtte sätestas sisuliselt vana HKMS § 16 lg 2 teine lause, kehtivas halduskohtumenetluse seadustikus on muudetud säte selgemaks, parandades selle arusaadavust.

§ 129 lg 1 p 6). Otsesõnu uurimispõhimõtet legaaldefiniitsioonina sätestatud küll ei ole, kuid riikide praktikas ongi levinud pigem uurimispõhimõtte sisustamine läbi kohtumenetluse muude sätete (näiteks läbi tõendamiskoormise (ingl. k. *burden of proof*) sätete).

Uurimispõhimõtte eesmärgiks haldusmenetluses on tagada, et haldusakt tugineks võimalikult kõikidele asjas tähendust omavatele objektiivsetele asjaoludele. Uurimispõhimõtte eesmärgiks ei ole seejuures kogu tõendamiskoormise asetamine haldusorganile. Objektiivse lõpptulemuse saavutamiseks on vajalik ka menetlusosalise enda aktiivne osalus. Nimelt osalevad haldusmenetluses erinevad osapooled, kelle käsutuses on õige otsuse tegemiseks vajalik teave.¹⁷ Võiks arvata, et ka kohtu ülesanne on tagada haldusakti tuginemine kõigile objektiivsetele asjaoludele, samas on kohtumenetluses uurimispõhimõtte eesmärgiks nii materiaalse kui formaalse õiguspärasuse tagamine. Kohus peab kontrollima, kas haldusakt vastab igakülgset esitatavatele nõuetele ja on õiguspärane nii vorminõuete kui ka välja selgitatud asjaolude ja põhistuste osas. Seega võib öelda, et halduskohtu uurimiskohustus on laiem, ulatudes kaugemale haldusakti kontrollimisest, kuna kohus kontrollib ka menetluse ja kohaldatud sätete asjakohasust ning kogutud tõendite kooskõla.

Halduskohtu uurimisprintsip sisaldab sealjuures ka selgitamiskohustust, mis tähendab, et kohus peab menetlusosalistele tegema igakülgset arusaadavaks vajalikud õigused ja kohustused ning võimalikud alternatiivid. Selgitamiskohustus uurimispõhimõtte osana ilmneb halduskohtumenetluses kõige rohkem just ettevalmistavas menetlusetapis. Ettevalmistavas menetluses peab kohus kaebajat suunama õigete taotluste ja avalduste esitamisele, selgitades kaebajale erinevate kaebuse esemete võimalikkust ja nende efektiivsust. Sarnaselt Eestile peab ka Saksamaa halduskohtumenetluses kohus aitama pooltel esitada õiged ja asja lahendamiseks vajalikud andmed.

Riigikohus on samas märkinud, et ei pea õigeks tõlgendada halduskohtu uurimispõhimõtet viisil, mis võimaldab kohtu initsiatiivil anda õiguslik hinnang toimingutele ja aktidele, mille vaidlustamist kaebaja selgesõnaliselt ei soovi, sest ainuüksi kaebajal on õigus määrata kaebuse ese ning kohus peab seda valikut aktsepteerima ka juhul, kui tulemusena ei osutu võimalikuks isiku õiguste efektiivne kaitse.¹⁸ Seda rõhutab ka HKMS § 41 lg 1, mille kohaselt vaidluse eseme määravad halduskohtumenetluses kindlaks kaebuse nõue vastavalt HKMS §-

¹⁷ Aedmaa, A. jt. Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2004, lk 187.

¹⁸ RKHKo 3-3-1-54-05, p 14.

le 37 ja kaebuse alus. Kohus ei või teha otsust nõude ega aluse kohta, mida ei ole kaebuses esitatud, ega ületada nõude piire.

Kaebajal on aga õigus vastavalt HKMS § 49 lõikele 1 kaebuse nõuet või alust muuta kuni kohtuvaidluseni halduskohtus või kirjalikus menetluses taotluste esitamise tähtaja möödumiseni. Võõristavalt on seadusandja pidanud vajalikuks võimaldada kaebuse eseme muutmise võimalust kuni kohtuvaidluseni või taotluste esitamise tähtaja möödumiseni, mitte eelmenetluse lõpuni. Konkreetset põhjendust sellele seaduse seletuskirjast ei leia. See võib olla seotud eesmärgiga vältida põhjendamatu menetluse venimist esimeses astmes. Halduskohtumenetluse seadustiku seletuskirjas märgitud kohaselt on apellatsiooni- ja kassatsioonistmes kaebuse muutmist võimaldatud uue seadustikuga selleks, et vältida asja uueks arutamiseks saatmisega kaasnevat menetluse venimist.¹⁹ See annab kohtule võimaluse täita viimase hetkeni selgitamiskohustust. Kohus võib seega anda võimaluse kaebuse eseme täpsustamiseks nii ettevalmistavas menetluses (praktikas see üldjuhul selles menetlusetapis ka toimub), eelmenetluses kui ka veel isegi kohtuistungil kuni kohtuvaidluste avamiseni.

Selgitamiskohustuse täitmise negatiivsete näidetena on kohtupraktikast võimalik leida juhtumeid, kus kohus on kaebajat ekslikult suunanud vale nõude või aluse esitamisele. Sellises olukorras on Riigikohus märkinud, et halduskohus on oluliselt rikkunud menetlusõigust, kuna halduskohus jättis välja selgitamata kaebuse esitaja tegeliku tahte ja mõjutas esitama ebaefektiivset nõuet. Menetlusõigusliku rikkumise olulisust ja tähendust ei mõjuta seejuures asjaolu, et ka algselt esitatud nõue oleks jäetud rahuldamata. Selline motiiv ei ole aluseks alama astme kohtu otsuse tühistamata jätmiseks.²⁰

Haldusasja õiguspäraseks arutamiseks kohtus ei ole vaja täpselt määratleda mitte üksnes kaebaja tahte vastav õige alus ja õige nõue, vaid õigesti tuleb määratleda ka vastustaja. Kaebajal ei pruugi alati olla oskusi või teadmisi õige vastustaja määratlemiseks. Sellest tulenevalt on sõnastatud ka HKMS § 18 lg 1, mille kohaselt teeb vastustaja vaidluse esemest lähtudes kindlaks kohus. Menetlusosaliste seisukohad vastustaja määratlemisel ei saa olla kohtule siduvad, kuna menetlusosaline ei pruugi teada õiget vastustajat. Vastustaja määratlemise ja halduskohtu uurimiskohustuse vahelise seose osas on Riigikohus märkinud,

---

¹⁹ HKMS seletuskiri, lk 15.

²⁰ RKHKo 3-3-1-80-10, p 22, 23.

et halduskohus peab kaebajale selgitama, kui haldusorgan ei pruugi olla haldusasjas õige või ainus vastustaja ning andma kaebajale võimaluse kaebuse täpsustamiseks või muutmiseks.²¹

Uurimiskohustuse täitmise olulisus ilmneb tõendite väljaselgitamisel ja kogumisel. Seejuures ei ole kohtu uurimispõhimõtte eesmärgiks menetlusosaliste tõendamiskoormise vähendamine. Menetlusosalistel on siiski kohustus esitada ise vastuväiteid tõendavad asjaolused tõendid. HKMS § 59 lg 1 sätestab, et menetlusosaline peab tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema väited, kui seadusest ei tulene teisiti, samuti kohtu nõudmisel neid asjaolusid, mille puhul võib eeldada, et just temal on vastavatele tõenditele juurdepääs. Tõendamisel on uurimispõhimõtte sisuks seega kohtu poolt menetlusosaliste abistamine, et pooled ei jäta teadmatusesse olulisi tõendeid esitamata.²²

Poolte abistamisel peab kohus seejuures arvestama ka menetlusosaliste võimalusi tõendite esitamiseks ja teadmisi tõendite olemasolu kohta. Kui tõendite esitamine ei ole võimalik, tuleb näidata põhjused, miks neid esitada ei saa, ja teatada, kus tõendid asuvad või võivad asuda (HKMS § 59 lg 1 teine lause). Menetlusosaline ei pruugi olla teadlik tõendi olemasolust, seda nii haldusorgani poolt (näiteks ei ole kaebaja esitanud kõiki asjas tähtsust omavaid tõendeid) kui ka kaebaja poolt (näiteks puudub kaebajal ligipääs või arusaam kõigist haldusakti aluseks olevatest tõenditest). Seega olukorras, kus vaidlevad faktiliselt ebavõrdsed pooled, peab kohus aitama kaasa poolte võrdsuse saavutamisele ning vajaduse korral abistama tõendite kogumisel, samuti koguma tõendeid omal algatusel.²³

Olukord, kus kaebajal ei ole võimalik tõendeid koguda ja esitada või ta ei ole neist piisavas ulatuses teadlik, esineb sagedamini kinnipeetavate kaebustes. Kohus peab kaebuses nimetatud asjaolude esinemise või puudumise tuvastama uurimisprintsipi järgides ning arvestades isiku (kinnipeetava) tegelikke võimalusi tõendite kogumiseks ja esitamiseks.²⁴ Riigikohus on mitmel korral rõhutanud, et alama astme kohtud ei pööra vajalikku tähelepanu kinnipeetavate võimele oma väiteid kohtumenetluses tõendada²⁵. Autori hinnangul võib see tuleneda ka kinnipeetavate kaebuste suurest arvust ja kohtu hinnangutel tihti ka nendes esinevate

---

²¹ RKHKo 3-3-1-91-06, p 17.

²² Aedmaa, A. jt. op. cit., lk 187.

²³ RKHKo 3-3-1-80-05, p 8.

²⁴ RKHKo 3-3-1-2-06, p 13.

²⁵ RKHKo 3-3-1-91-06, p 23.

nõudmiste väheolulisusest.²⁶ Lihtmenetluse võimaluse puudumine võis alateadlikult viia kohtud soovini menetleda kinnipeetavate kaebusi kiiremini ja nõ lihtsustatud korras oma töökorralduse siseselt.

Väärrib rõhutamist, et kõigepealt lasub asjas tähtsust omavate tõendite väljaselgitamise, esitamise või esitamise võimaluse puudumise korral tõendite asukoha teatamise kohustus menetlusosalistel ning alles seejärel kohtul. Menetlusosalise kohustust esitada ise asjas tähtsust omavad tõendid on korduvalt esile toodud ka kohtupraktikas. Uurimispõhimõtte ei ole absoluutne ning on mitmeid küsimusi, mille puhul ei ole halduskohus kohustatud ise tõendeid koguma (näiteks maksejõuetus).²⁷

Vaadeldes uurimispõhimõtte ja tõendamise seost ka menetlusõiguslikult küljest, peetakse kohtupraktikas tõendite esitamist pigem lubatavaks ka peale nende esitamise tähtaja möödumist.²⁸ Kohtute praktika tugineb eelkõige asjaolule, et ka peale eelmenetluses antavat tähtaega või isegi otsust tehes võivad selguda varem tähelepanuta jäänud väited või võimalikud tõendid. HKMS § 51 lg 4 sätestab selle võimaluse kinnitusena, et kui menetlusosaline esitab avalduse pärast selleks kohtu määratud tähtaja möödumist või käesoleva paragrahvi lõigetes 1-3 sätestatud rikkudes, menetleb kohus seda üksnes juhul, kui see ei põhjusta kohtu arvates menetluse viibimist või menetlusosaline põhistab, et hilinemiseks oli mõjuv põhjus. Kui kohus peab tõendit asjas tähtsust omavaks, siis on täidetud ka viidatud sättes esitatud kriteerium – tõendi vastuvõtmine ei saa põhjustada menetluse viibimist, kuivõrd tõendi vastu võtmata jätmine võib viia läbi ebaõige tulemuse veel pikema menetluseni. Seega kui tegemist on asjakohaste ja oluliste tõenditega, ei saa kohus neid kõrvale heita ka juhul, kui neid ei ole õigel ajal esitatud.²⁹

Uurimispõhimõttel on seega palju erinevaid tahke, sisaldades nii kohtu aktiivsust kui ka menetlusosaliste kohustusi. Võrreldes menetlusosalistega on kohtu käsutuses üksnes piiratud võimalused, sest eelduslikult teab menetlusosaline siiski ise kõige paremini, millised tõendid asjas esinevad.

---

²⁶ Üks peamisi põhjuseid, miks loodi eraldi menetlusliigina halduskohtus uue seadustikuga lihtmenetlus. – vt HKMS seletuskiri, lk 1 ja 41.

²⁷ RKHKo 3-3-1-80-05 p 7 ja RKHKo 3-3-1-20-10 p 15.

²⁸ Hilinemisega esitatud tõendite vastuvõtmist kohtu poolt ja selle problemaatikat käsitletakse töös pikemalt alapeatükis 1.2.1.

²⁹ Saarmets, V. Halduskohtumenetluse erisustest. – Õiguskeel 2010, nr 4, lk 6.

Uurimiskohustus tõendamise olulise osana nähtub selgelt ka otsuse tegemisel. Halduskohtul on otsust tehes kohustus kontrollida, et esitatud ja kogutud on kõik vajalikud tõendid, mille olemasolu võis kohus ette näha. Kohus ei saa end vabandada ebaõige otsuse tegemisel viitega asjaolule, et menetlusosalised ei esitanud vajalikke tõendeid.³⁰ Võib tuua paralleeli haldusmenetlusega, kus asutus ei või soodustava haldusakti andmisel jätta taotlust rahuldamata põhjusel, et taotleja pole taibanud esitada kõiki vajalikke tõendeid. Sellega haakuvalt on varasemates õigusaktides näiteks vara tagastamise menetlusega seoses sätestatud, et komisjon võib jätta tagastamise taotluse rahuldamata, kui küsimuse otsustamiseks esitatud tõendid on ebapiisavad, kuid ainult tingimusel, et täiendavaid tõendeid ei ole võimalik koguda.³¹ Kohus peab tõendite kogumise abil kõrvaldama lüngad protsessiosaliste poolt kohtule antud teabes selliselt, et asja otsustamisel tähtsust omavate asjaolude osas ei oleks enam kahtlusi.³² Seejuures ulatub tõendite kogumise kohustus kaugemale õiguslikust argumentatsioonist, kuivõrd kohus peab tuvastama asja õigeks lahendamiseks olulised faktilised asjaolud.³³

Otsuse tegemisel esineb uurimispehõhimõttes veel üks oluline külg. Vastavalt HKMS § 157 lõikele 2 võib kohus tugineda otsust tehes üksnes asjas kogutud tõenditele, mida pooltel ja kolmandatel isikutel oli võimalik uurida, ja asjaoludele, mille kohta oli pooltel ja kolmandatel isikutel võimalik oma arvamust avaldada. Kui kohus hindab esiletoodud asjaolu otsuses menetlusosalistest erinevalt, peab ta eelnevalt olema juhtinud sellisele võimalusele menetlusosaliste tähelepanu ja andnud neile võimaluse avaldada oma seisukoht. Säte viitab otseselt poolte õigusele olla kohtumenetluses ärakuulatud iga aspekti osas, milles nad soovivad arvamuse esitada. Sarnaselt on Saksamaa administratiivkohtul kohustus enne otsuse tegemist arutada pooltega läbi ja selgitada välja kõik faktilised ja õiguslikud aspektid. Mandri-Euroopa süsteemile vastandub Anglo- Ameerika õigussüsteem, kus selline uuriv loomus puudub ning pigem soovitatakse kohtunikel sellisest käitumisest hoiduda, et vältida mistahes erapoolikust.³⁴

---

³⁰ RKHKo 3-3-1-97-06, p 17

³¹ Pilving, I. Riigikohtu 2001. aasta praktika haldusmenetluse valdkonnas. – Juridica 2002, nr 2, lk 112.

³² RKHKo 3-3-1-49-01 p 5.

³³ RKHKo 3-3-1-41-02, p 16.

³⁴ Singh, M. P. German administrative law in common law perspective. 2. ed. Berlin: Springer 2001, lk 227.

Kohustust tutvustada menetlusosalistele tõendeid ja kuulata ära nende arvamus on kõige sagedamini halduskohtumenetluses rikutud läbi kohtu poolt otsuses teises kohtuasjas tõendatud asjaoludele tuginemise. Riigikohus on korduvalt rõhutanud, et kohus peab teavitama menetlusosalisi kavatsusest tugineda teises kohtuasjas tõendatud asjaoludele, andma menetlusosalistele võimaluse esitada selle kohta vastuväiteid, vastuväidete kinnitamiseks tõendeid või koguma ise tõendeid. Vana HKMS §-st 17 tulenevalt ei ole halduskohtumenetluses reeglina vaja täiendavalt tuvastada teises protsessis tuvastatud asjaolusid, vaid need asjaolud võib võtta asja lahendamisel eelduseks. Samas võivad asjaolud olla menetluste vahepeal muutunud ning menetlusosalised võivad neid asjaolusid vaidlustada, samuti võib halduskohtul tekkida käimasolevas menetluses nende suhtes kahtlus. Uurimisprintsipiibist tulenevalt on halduskohtul sellisel juhul õigus asjaolud ümber hinnata.³⁵ Kokkuvõtlikult peab kohus igal juhul tutvustama menetlusosalistele kõiki asjaolusid, fakte ja tõendeid, millele kohus otsuses tugineb, et kohtuotsus ei oleks pooltele põhistuse osas üllatuslik. Seda peamiselt seetõttu, et hoolimata asjaolust, et teises menetluses, millele kohus viitab, võivad olla isegi samad menetlusosalised, ei pruugi asjaoludele antav hinnang olla samane. Kohtumenetlus võib sellisel juhul viia vale tulemuseni, kuna kohtu poolt uurimispehõhimõtte järgimata jätmine võis mõjutada otsust sisuliselt.

Kohtumenetluses lisandub uurimispehõhimõttele veel täiendav tahk, mis võib küll tunduda esialgu triviaalne, kuid omab siiski suurt tähtsust. Apellatsioonikohus on nimelt praktikas leidnud kaebaja esindaja oskuste ja erialaste teadmiste osas, et nende tase või puudused ei õigusta halduskohtu poolt selgitamiskohustuse täitmata jätmist. Võimalikuks on peetud isegi PS § 15 lõike 1 rikkumist kohtu poolt.³⁶ Põhiseaduse § 15 esimene lause sätestab, et igapähele on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Kohtusse pöördumisel ei saa kohtule asetatud kohustused sõltuda isikust ja tema võimalikust esindatusest. Kui kohus uurimispehõhimõtet ei järgi, tõusetub seega küsimus isiku pehõõiguste ning vabaduste riivest PS § 15 valguses.

Siiani Riigikohus esindaja osas otseselt seisukohta võtnud ega sellist väidet toetanud ei ole. Võiks ju küsida, et mis on sellisel juhul kohtumenetluses esindaja mõte, kui pool vajab esindajast hoolimata täiendavat abi. Kas ei oleks targem sellisel juhul jätta kulutus tegemata ja

---

³⁵ Täiendavalt vt nt Riigikohtu halduskolleegiumi lahendeid 3-3-1-47-02 p 10, 3-3-1-94-04 ja 3-3-1-34-05 p 7.

³⁶ Vt Otsa, R. Halduskohtu selgitamiskohustusest. – Advokaadibüroo Aivar Pilv kliendileht, 01.11.2010. Arvutivõrgus: <http://www.apilv.ee/halduskohtu-selgitamiskohustusest/19/438/64/article> (10.04.2012).

loota kohtule ning uurimispõhimõttele? Eeltoodu põhjal ei saa samas öelda, et esindaja puhul on kohus kuidagi esindaja õigusliku positsiooniga seotud ning kohtul puudub sellest tulenevalt selgitamiskohustus näiteks nõuete õige valiku ja sõnastamise osas. Skepsisest hoolimata ei saa eeldada, et esindaja peaks olema teadlik igast väiksest, kuid samas näiteks menetluslikult suurt tähtsust omavast muudatusest, kuigi see peaks ja võiks esindaja puhul nii olema. Esimese astme kohtute poolt on sellest kui probleemist siiani pigem mööda vaadatud, selgitades asjaolusid ja juhtides puuduste olemasolul nende kõrvaldamise vajadusele isegi esindaja olemasolul. Sellist praktikat saab pidada ka ainuõigeks, kuivõrd selliselt on tulemus usaldusväärsem ja õigem.

Keskele kohtumenetluse põhimõttele kohaselt kehtib uurimisprintsiipt kõikides kohtuastmetes, kuivõrd isikute õigused vajavad kaitset igas astmes. Riigikohtus väljendub see küll pisut teisiti, kuivõrd Riigikohus kontrollib kassatsiooni korras üksnes, kas ringkonnakohus on õigesti kohaldanud materiaalõiguse norme ning järginud otsuse tegemisel menetlusõiguse norme (HKMS § 229 lg 1). Tõendamise osas esitas halduskohtumenetluse seadustiku ettevalmistamisel Riigikohus küll ettepaneku tõendite erandlikuks kogumise ja hindamise võimaluseks Riigikohtus, kuid see lükati nii tööühma enamuse kui ka seadusandja poolt tagasi.³⁷ Seega faktiliste asjaolude kontrollimise vajadusel tuleb seda teha alama astme kohtul.³⁸ Uurimisprintsiiibi eesmärgiks olev isikute subjektiivsete avalike õiguste ja avaliku huvi kaitse, mis ei sõltu menetlusosaliste õiguslikest teadmistest ja materiaalsetest võimalustest õigusabi hankimisel, on kohtumenetluses läbiv. Pole alust väita, et isiku õigused ja avalik huvi vajaks apellatsioonistmes vähem kaitset kui esimese astme halduskohtus.³⁹ Uurimispõhimõte on seega läbivalt oluline kogu menetluses, kaebuse esitamisest otsuseni, esimesest kohtuastmest kassatsioonistmeni.

Eeltoodu valguses tekib küsimus, miks on üldse oluline vahet teha uurimispõhimõttel haldusmenetluses ja halduskohtumenetluses? Eelkõige on vahe tegevuses. Haldusmenetluses on haldusorgani eesmärgiks õiguspärane tegevus. Kohtu ülesandeks on selle tegevuse õiguspärasuse igakülgne hindamine, seda nii õiguse kui ka õigluse seisukohast, sest kohus

---

³⁷ HKMS seletuskiri, lk 51-52;

Halduskohtumenetluse seadustiku eelnõu kooskõlastustabel. HKMS seletuskirja lisa (758), lk 47. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&emshelp=true&eid=1020325&u=20120505162654>, (04.05.2012). Ettepanekust täpsemalt punktis 1.2.2.

³⁸ RKHKo 3-3-1-34-05, p 7.

³⁹ RKHKo 3-3-1-41-02, p 14.

mitte ei pea ainult olema õiglane, vaid ka näima õiglane. Halduskohtumenetluses väljendubki see eriti tugevalt läbi aitamis- ja selgitamiskohustuse ning tõendite kogumise ja hindamise. Seejuures kohtu poolt uurimiskohustuse vähemal või rohkem määral täitmata jätmine viib asjas põhjenduste puudulikkuse või ebaõige otsuseni, mis lisaks menetluslikule rikkumisele toob inimeste silmis kaasa ka kohtu usaldusväärse languse. Eeltoodust nähtub, et uurimispõhimõtte rakendamisel võivad vead esineda kahes kontekstis: esiteks asjaolude ja tõendite kogumisel ning teiseks kogutud tõendite hindamisel.⁴⁰

Kokkuvõtlikult nähtub uurimisprintsibi käsitlest, et halduskohus peab kõigepealt suunama menetlusosalisi nii õigete taotluste ja avalduste esitamisele, andma võimaluse kaebuse nõude ja aluse täpsustamiseks ning jälgima, et vastustaja oleks õigesti määratletud. Üldjuhul toimub kaebuse eseme täpsustamine ettevalmistavas menetluses, kuid menetluste üldise venimise vältimiseks on kaebuse eset võimalik täpsustada kuni kohtuistungil kohtuvaidluste avamiseni. Uurimispõhimõtte täitmata jätmine võib seejuures viia olukorrani, kus näiteks vale nõude menetlemise tõttu jäetakse vajalikud (suulised) tõendid kogumata. Seega peab halduskohus peab kontrollima tõendite kooskõla ja osutama menetlusosalistele täiendavate tõendite kogumise vajadusele või koguma neid omal algatusel.

Eeltoodust järeldeb ka selgelt, et kohtu ülesandeks ei ole menetlusosaliste tõendamiskoormise vähendamine. Uurimisprintsibi täitmisel peab kohus aitama kaasa poolte võrdsuse saavutamisele ning vajaduse korral abistama tõendite kogumisel. Eriti tähelepanelikult tuleb halduskohtul suhtuda kinnipeetavate võimalustesse tõendite kogumisel ja esitamisel. Kohus ei saa otsuse tegemisel vabandada end asjaoluga, et menetlusosalised ei esitanud vajalikke tõendeid. Kõik vajalikud tõendid, mille olemasolu võis kohus ette näha, peavad olema asjas esitatud ja kogutud. Seejuures peab halduskohus tutvustama menetlusosalistele ka kõiki asjaolusid, fakte ja tõendeid, millele otsuses tuginetakse. Selliselt peab kohus näiteks välja tooma vastuolud suulistes tõendites enne otsuse tegemist ja andma menetlusosalistele võimaluse esitada selle vastuolu kohta oma seisukoht. Pooltel on õigus olla kohtumenetluses ärakuulatud iga aspekti osas, milles nad soovivad arvamuse esitada.

Uurimispõhimõtte uurimisel järeldeb ka üheselt, et kohus peab uurimispõhimõtet teostama isegi juhul, kui poolel on halduskohtumenetluses esindaja. Esindaja ei pruugi olla teadlik

---

⁴⁰ Aedmaa, A. jt. op. cit., lk 190.

näiteks teise nõude võimalikkusest või tõendi esitamise vajadusest ning sellisel juhul on kohtu kohustus juhtida vastavale asjaolule tähelepanu. Kohtu uurimisprintsiipt kehtib seejuures kõikides kohtuastmetes, sest isikute õigused vajavad kaitset igas astmes. Riigikohtus väljendub see küll pisut teisiti, mis viis ka ettepanekuni lisada halduskohtumenetluse seadustikku võimalus tõendite erandlikuks kogumiseks ja hindamiseks Riigikohtus, kuid see lükati nii tööühma enamuse kui ka seadusandja poolt liialt riskantse ja ebaselgena tagasi. Seega faktiliste asjaolude kontrollimise ja tõendite kogumise vajadusel tuleb seda teha alama astme kohtul. Järelduste põhjal on võimalik suunduda kitsamalt tõendamise ja tõendite juurde, käsitledes selleks kõigepealt tõendite kogumise üldpõhimõtteid.

1.2 Tõendite kogumise üldpõhimõtted

TsMS § 229 lg 2 avab loetelu tõendiliikidest: tõendiks võib olla tunnistaja ütlus, menetlusosalise vande all antud seletus, dokumentaalne tõend, asitõend, vaatlus ning eksperdiarvamus. Hagita menetluses võib kohus lugeda asjaolude tõendamiseks piisavaks ka muu tõendusvahendi muu hulgas menetlusosalise seletuse, mis ei ole antud vande all.

Eelmine halduskohtumenetluse seadustik viitas tõendite regulatsiooni osas sisuliselt täielikult tsiviilkohtumenetluse seadustikule. Halduskohtumenetluse seadustikus endas olid toodud ära üksnes üksikud erandid (näiteks tõendamiskoormise osas menetlusosaliste kokkuleppe välistamine). Kehtiv halduskohtumenetluse seadustik viitab samuti tõendamise üldistes põhimõtetes tsiviilkohtumenetluse seadustiku regulatsioonile, kuid seejuures on palju täpsemalt ja põhjalikumalt toodud välja ja sätestatud halduskohtumenetluses esinevad tõendamise eripärad, sh näiteks uuendusliku regulatsioonina süüteomenetluses kogutud tõendite kohtumenetluses kasutamise osas.

Tõendite kogumise regulatsioon on paigutatud HKMS §-i 122, milles on sätestatud eelmenetlus ja vastavad toimingud. HKMS § 122 lg 1 kohaselt toimub pärast kaebuse menetluse võtmist eelmenetlus, mille käigus kohus valmistab asja ette ja teeb omalt poolt kõik vajaliku, et asja saaks katkestamatult vaadata läbi ühel kohtuistungil või kirjalikus menetluses või lihtmenetluses mõistliku aja jooksul. Tõendite osas sätestavad täpsustavalt § 122 lg 2 punktid 5, 6 ja 7, et eelkõige teeb kohus eelmenetluses järgmised toimingud: nõuab vastustajalt välja vaidlustatud haldusakti, kui seda ei ole kohtule esitatud, ning haldusmenetluse toimiku või haldusmenetluses kogutud dokumendid; määrab vastuste ja

tõendite esitamise või nende kogumise taotlemise tähtaja; annab vajaduse korral menetlusosalistele tähtaja oma väidete täiendamiseks ja täiendavate tõendite esitamiseks ning kogub vajaduse korral tõendeid omal algatusel.

1.2.1 Menetlusosalise kohustus tõendeid koguda ja esitada

Kohtu uurimiskohustusele, selgitada välja kõik asjas tähtsust omavad asjaolud ja koguda kõik vajalikud tõendid, vastab menetlusosalise kohustus põhistada oma seisukohti ja taotluseid ning esitada enda väiteid tõendavad asjakohased tõendid. Seda kohustust kinnitab eelkõige HKMS § 59 lg 4, mille kohaselt võib kohus hinnata asjaolu menetlusosalise kahjuks, kui menetlusosaline ei esita tõendit asjaolu kohta, mida ta peab käesoleva paragrahvi lõike 1 kohaselt tõendama, ja tõendeid asjaolu või selle ümberlükkamise kohta ei ole võimalik hankida muul viisil. Haldusmenetluses kinnitab menetlusosalise kohustust talle teadaolevate asjaolude ja tõendite esitamiseks HMS § 38 lg 3.

HKMS § 54 lõike 4 kohaselt on menetlusosaline kohustatud kohtule tõendeid esitama. Samas esineb tihti olukordi, kus isik ei esitanud tõendeid haldusmenetluses, vaid alles kohtumenetluses. Isiku kohustus talle teadaolevate asjaolude ja tõendite esitamiseks tuleneb haldusmenetluses HMS § 38 lõikest 3. Neid tõendeid võiks käsitleda justkui õigeaegselt esitamata jäetud tõenditena, mille vastuvõtmise võimalikkust tuleb kohtul hinnata. Nii haldusmenetluses kui ka kohtupraktikas rõhutatakse, et tõendite vastuvõtmine sõltub sellisel juhul isiku poolt hoolsuskohustuse täitmisest. Kui isik oleks pidanud ette nägema, et ta pidi vastavad tõendid esitama, kuid ei esitanud neid õigeaegselt, siis on ta rikkunud hoolsuskohustust ning see võib viia tõendite kogumist väljajätmisele. Siiski olenemata hoolsuskohustuse rikkumisest võtavad kohtud enamasti tõendid, mis on menetlusosalise poolt esitatud peale tõendite esitamise tähtaja möödumist, vastu. Selline teguviis tuleneb põhimõttest, et uurimiskohustusest tulenevalt peab kohus asjakohased ja olulised tõendid vastu võtma isegi siis, kui neid õigel ajal ei esitatud.⁴¹ Hoolsuskohustus on seega küll väga oluline, kuid jäetakse tõendite olulisuse motiivil sagedasti kõrvale. Autori hinnangul ei saa sellist lähenemist pidada lõpuni õigustatuks.

---

⁴¹ Saarmets, V. op. cit., lk 6.

Haldusmenetluses näevad haldusorganid tihti palju vaeva, et koguda igakülgset kõiki asjas tähtsust omavad tõendid. Haldusorganid suhtuvad seetõttu hoolsuskohustusse väga tõsiselt ning enamasti jäetakse tõendid, mis ilmuvad vahetult enne haldusakti andmist või vaidemenetluse staadiumis, vastu võtmata. Nende tõendite vastu räägib eelkõige nende ebausaldusväärsus ja võimalik fabritseeritus. Tõendite esitamisel määratud tähtjaks on oma eesmärk, kuna selliselt saavad haldusorganid ja kohus viia menetluse läbi mõistliku aja jooksul. Loomulikult ei saa välistada, et tõendid võivad ilmuda hilisemas menetlusetapis, kuid see peaks olema pigem erand, mitte tavapärase praktika. See on viinud olukorrani, kus tõendeid luuakse tagantjärele ja kohus on sisuliselt kohustatud sellised tõendid vastu võtma. Näiteks võib tuua haldusasja, milles autori arvamuse kohaselt oli tegemist ilmselge sooviga luua tõendeid tagantjärele - isik esitas maksumenetluses oma väiteid kinnitavad tõendid pärast revisjoniakti ning kaebuse esitamise faasis (3 aastat hiljem) kinnitas varasemate aastate parandatud deklaratsioonid.⁴² Antud juhtumil tundus, et kaebaja soovis tahtlikult tekitada tõendeid enda kasuks, esitades neid seejuures hilinenult. Selline olukord esineb eelkõige haldusasjades, kus on vaidlustatud koormavat haldusakti. Just eeltoodud näite kujul ilmneb maksuasjades see vast kõige eredamalt, kui tõendeid esitatakse peale kontrollakti või maksuotsuse tegemist. Olles näinud, mida ette heidetakse või millised asjaolusid ei loeta tõendatuks, püütakse tõendeid kiiresti tekitada.

Eeltoodud näidete varal on selgelt näha, et kohtupraktikas aktsepteeritakse ja võetakse sellised hilinenult esitatud tõendeid vastu, kui asjas tähtsust omavad. Autor leiab, et põhjendatud on ka praktikas siiski juurutada põhiliselt tõendite esitamist haldusmenetluse varases (tõendite esitamise) etapis ja riisiko nende esitamata jätmise eest ei peaks olema mitte deklaratiivne, vaid asetatud ka kohtupraktikas tugevamalt kaebaja õlgadele.

Menetlusosalised peavad kohtumenetluses siiski tähele panema, et igasugune (haldusmenetluse käigus) nende poolt kogutud ja esitatav teave ei ole tõendiks kohtumenetluse mõttes. Teave peab olema tõendiks kvalifitseerumiseks seaduses sätestatud vormis. See tuleneb TsMS § 229 lõikest 1, mille kohaselt on tõendiks igasugune teave, mis on seaduses sätestatud protsessivormis ja mille alusel kohus seaduses sätestatud korras teeb kindlaks poolte nõudeid ja vastuväiteid põhjendavad asjaolud või nende puudumise, samuti

---

⁴² Viidatud näide: TlnRkKo 3-09-826.

muud asja õigeks lahendamiseks tähtsad asjaolud. Selliselt ei ole tõendiks näiteks menetlusosaliste või menetluses mitteosalevate isikute lihtkirjalikud seletused.

Olukorras, kus menetlusosalisel puuduvad teadmised või oskused enda väidete tõendamiseks, omab erilist tähtsust kohtu uurimis- ja selgitamiskohustus, millest tulenevalt peab kohus menetlusosalist abistama tõendite väljaselgitamisel ja kogumisel. Selleks sätestab HKMS § 59 lõige 3, et kui asja õigeks lahendamiseks vajalikud tõendid on esitamata või neid on esitatud ebapiisavalt, teeb kohus menetlusosalisele, kes peab asjaolu tõendama, ettepaneku need esitada või kogub tõendeid ise. Ettepaneku tegemisel selgitab kohus, milliseid asjaolusid on vaja tõendada.

Menetlusosalise kohustusi tõendite kogumisel käsitledes järeldub, et menetlusosalise poolt esitatavaid tõendeid on halduskohus kohustatud kohtupraktika kohaselt pea igal juhul vastu võtma. Autori hinnangul on põhjendatud tõendite esitamine ja kogumine nii varajases haldusmenetluse etapis, kui menetlusosaline neid ette näeb. Menetlusosaline peab seejuures üksnes tähele panema, et teave oleks seaduses sätestatud vormis. Halduskohtumenetluses toimuks seejärel tõendite esitamine ja kogumine menetlusosaliste poolt üksnes selle võrra, kui võrd tõendid ei olnud ettenähtavad või kättesaadavad haldusmenetluse käigus. Selline lähenemine kehtib ka suuliste tõendite osas, kui võrd suulise tõendi kogumisel haldusmenetluses saab halduskohus rohkem teavet, vajadusel korraldades suulise tõendi uuesti kogumise kohtumenetluses.

1.2.2 Kohtu ülesanne aktiivselt tõendeid koguda

Kohtu kõige esmane kohustus tõendite kogumisel algab HKMS § 122 lg punktis 5 sätestatud korras. Antud säte näeb sisuliselt ette kohtu kohustuse nõuda välja haldusmenetluse toimik või haldusmenetluses kogutud dokumendid. Esmapilgul tundub loogiline, et kohus võtab kõige esimesena aluseks haldusmenetluse käigus kogutud tõendid. Autori hinnangul on aga seaduses tegemist ülereguleerimisega. Sellega on seadusandja autori arvamusel väljendanud liigset muret tõendite kogumisel kohtu kaalutusõiguse osas.

Lähenedes esmalt keelelisest aspektist, on norm sõnastatud imperatiivselt: „kohus nõuab välja“. Toimiku asja juurde võtmine on seega kohustuslik. Samas on toimik tervikuna kohtumenetluses tihti asjakohatu – kõige sagedamini esinevaks näiteks on haldusakti osaline

vaidlustamine. Samuti esineb üsna tihti ka olukordi, kus haldusasjas puudub vaidlus faktide osas ning kohtu poolt on tegemist üksnes normi tõlgendamisega.

Vanas halduskohtumenetluse seadustikus puudus selline regulatsioon täielikult, seda ei olnud ette nähtud eelmenetluse käigus ega ka tõendite regulatsioonis. Siinkohal on asjakohane pöörduda seadusandja tahte poole, et välja selgitada normi sisu ja eesmärk. Kuivõrd tegemist on uuendusliku sättega, võiks selle põhjuseid otsida eelkõige halduskohtumenetluse seadustiku seletuskirjast⁴³. Seletuskirjas üllatuslikult aga vastav selgitus puudub. Vastupidi, seletuskirjas on eelmenetluse sätete osas märgitud, et põhimõttelisi uuendusi eelnõu selles osas ei sisalda.⁴⁴ Uurides täiendavalt seletuskirja lisa⁴⁵, kus on esitatud kooskõlastajate arvamused ja ettepanekud, on näha Tallinna Halduskohtu poolt § 122 lg 2 punktile 5 esitatud muudatusettepanek. Ettepaneku kohaselt ei pruugi toimiku väljanõudmine olla vajalik, eeskätt maksuvaidlustes, kus maksuasja toimikus on suur hulk dokumente, millel kohtuvaidluses tõendusväärtust ei ole. Seega võiks üldreeglina nõuda vastustajalt oma vastuväiteid kinnitavate tõendite esitamist ning täiendavalt nende tõendite esitamist, mida kaebuse esitaja vastustajalt välja nõuda soovib. Sageli nõuab olukord kõigi haldusmenetluses kogutud dokumentide väljanõudmist, ent mitte alati. Seega on ka esimese astme kohus pidanud kogu toimiku nõ sundkorras väljanõudmist mittevajalikuks, kuivõrd kohtul on alati võimalus kahtluse ja soovi korral kõigi haldusmenetluses kogutud tõendite väljanõudmiseks. Vastuskommentaari nähtuvalt on Tallinna Halduskohtu ettepanek jäetud arvestamata. Vastuskommentaari kohaselt ei tähenda kogu toimiku väljanõudmine, et see tuleb tervikuna asja materjalide juurde võtta. Selleks, et juurdevõtmise vajadust hinnata, tuleb reeglina esmalt siiski dokumentidega tutvuda⁴⁶. Antud vastusest võib järeldada, et säte on sõnastatud soovitud kujul ning vastab kehtestamise eesmärgile nii keeleliselt kui ka sisuliselt.

Eeltoodust nähtus üheselt, et kohus on kohustatud nõudma igal juhul toimiku välja. Autori hinnangul ei saa sellist regulatsiooni pidada otstarbekaks. Kohus omab küll õigust tagastada asjassepuutumatud dokumendid ning võtta asja juurde üksnes asjas tähtsust omavad tõendid, kuid sellest hoolimata tekitavad need tegevused tarbetut aja- ning ressursikulu. Kohtul peaks olema vaba kaalutusõigus, kas ja millistel juhtudel on kõigi haldusasjas kogutud materjalide

---

⁴³ HKMS seletuskiri.

⁴⁴ HKMS seletuskiri, lk 39.

⁴⁵ HKMS kooskõlastustabel.

⁴⁶ HKMS kooskõlastustabel, lk 33.

esitamine vajalik. Niigi pikkade kohtumenetluste kontekstis muudab antud regulatsioon menetluse teatud juhtudel üksnes veel pikemaks ja mahukamaks, rikkudes sellega ilmselgelt menetlusökonoomia põhimõtet.

Peale eespool käsitletud toimiku väljanõudmise on kohtu poolt tõendite kogumine sätestatud eelkõige HKMS §-s 58, mille kohaselt võib kohus menetlusosaliselt, samuti menetlusväliselt haldusorganilt, menetlusosalise tööandjalt, kindlustusseltsilt või krediitiasutuselt nõuda asja või taotluse lahendamiseks vajalikku teavet, kui sellise teabe olemasolu haldusorganil või isikul saab eeldada ning seadus ei sätesta teisiti. Võimalik on tõmmata paralleel tsiviilkohtumenetlusega, kus kohtul on õigus ja kohustus hagita menetlustes ja avaliku huvi kerkimise korral ise tõendeid koguda (TsMS § 91 lg 2). Kuigi kohtu poolt aktiivne tõendite kogumise kohustus sõltub menetlusosalistest ja nende võimest ise tõendeid esitada, on kohtu algatusel tõendite kogumine võimalik ka siis, kui menetlusosalist esindab kohtumenetluses advokaat.⁴⁷ Seda lahendust saab pidada praktiliseks, kuna menetlusosaliste ja kohtu kogemused on kindlasti erinevad ning seega võivad neile olla nähtavad erinevad tõendid ja tõendamise viisid. Selliselt tagatakse, et asjas kogutakse igakülgselt kõikvõimalikud tähtsust omavad tõendid.

Kohtu poolt aktiivsel tõendite kogumisel (sh näiteks tunnistajate ülekuulamisel) ei ole teatav osa kohtu poolt kogutud tõenditest enamasti haldusmenetluses esinenud. Selliselt võib luua teoreetilise konstruktsiooni, et kohus on asunud haldusakti täiendavalt motiveerima, tuginedes kohtumenetluses kogutud täiendavatele tõenditele. Kui kohtu poolt kogutud tõendid kinnitavad haldusakti õigsust ja haldusorgani lõppjärelust, jätab kohus haldusakti jõusse, arvestades ja põhinedes just kohtumenetluses kogutud tõenditele. Uurimispõhimõtte ei tohi viia ka selleni, et halduskohus muutuks erapoolikuks. Uurimispõhimõtte eesmärgiks on pigem isikute õiguste ning avaliku huvi kaitse sõltumata protsessiosaliste poolt nende endi algatusel tuvastatud asjaoludest.⁴⁸ Kohus ei saa jätta tõendeid kogumata ja kogutud tõendeid tähelepanuta üksnes seetõttu, et see loob teoreetilise vastuolu haldusakti täiendava motiveerimise keeluga. Sellise vastuolu lükkab ümber kohtu poolt mõjuvõimu puudumine kogutavate tõendite üle – kogutavad tõendid võivad haldusorgani järelust nii kinnitada kui ka ümber lükata. Loomulikult võib ka siinkohal argumenteerida kohtu võime üle näha ette, millist poole seisukohta tõendid kinnitavad ning sellest tulenevalt korraldada nende kogumine

---

⁴⁷RKHKo 3-3-1-13-06, p 25.

⁴⁸Aedmaa, A. jt. op. cit., lk 180.

või vastupidi, jätta selline võimalus tähelepanuta ja tõendid kogumata. Selline käsitlus loob siiski pigem õigusfilosoofilise arutelu kohtu eetikast ning seetõttu siinkohal sellel võimalusel pikemalt ei peatuta. Autori hinnangul ei saa eeltoodust tulenevalt haldusorgani järeldest kinnitavaid tõendeid ning nendest tehtavaid kohtu järeldest käsitleda täiendava motiveeringuna.

Tõendite kogumisega seostubki vaikumisi eeldus, et tõendid kogutakse nii varajases menetluses, kui võimalik, selleks et vältida tõendite puudulikkust ja tagada tõendite võimalikult suur usaldusväärus. Samuti tuleb silmas pidada menetlusökonomiat ning menetlusosaliste edasikaebeõiguse tagamist, mistõttu kogub ja hindab tõendeid põhiliselt just esimene kohtuaste. Apellatsioonistmes on see küll võimalik, kuid peamine tõendite kogumine peab olema toimunud siiski esimeses astmes ning võimalik on asjaolude ümberhindamine, kui menetlusosaline on halduskohtu hinnangu vaidlustanud. Kassatsioonikohus tõendeid ei kogu ega hinda, kuid halduskohtumenetluse seaduse eelnõusse esitas Riigikohus muudatusettepaneku, soovides erandlikel juhtudel võimaldada sellise õiguse kasutamist. Riigikohtul oleks selle muudatusega olnud võimalus kogu koosseisus koguda ja hinnata üksikuid kirjalikke tõendeid, kui menetlusosalised on andnud selleks nõusoleku ning asja alama astme kohtule tagasisaatmine oleks ilmselgelt ebamõistlik. Tõendeid oleks Riigikohus saanud hinnata samas üksnes juhul, kui alama astme kohus on väärtalt kohaldanud materiaalõigust või kui tõend on jäänud hindamata uurimispõhimõtte või muu olulise menetlusnormi rikkumise tõttu. Eelnõu töörühma enamus leidis, et tõendite kogumise ja hindamise võimaldamisest tulenevad ohud kaaluvad üles võimalikud positiivsed mõjud. Tõendeid tuleb hinnata kogumis ning ühe tõendi kogumine ja hindamine võib tuua kaasa teiste tõendite hindamise vajaduse. Sellisel juhul on ebaselge, millises ulatuses saab Riigikohus ise tõendeid koguda ja hinnata ning millisel juhul tuleb asi saata tagasi alama astme kohtule lahendamiseks. Asja kiirem lahendamine on küll hea eesmärk omaette, kuid sellise regulatsiooniga kaasnevad muud ohud on liialt suured. Eelnõu töörühma vähemus toetas Riigikohtu halduskolleegiumi ettepanekut ja selle argumente, tuues näiteks olukorra, kus asja õige lahendamine oleneb üksnes ühest konkreetsest tõendist, mistõttu pikendab asja saatmine alama astme kohtule kohtumenetlust asjatult. Tõendite kogumine ja hindamine toimuks üksnes Riigikohtu initsiatiivil ja menetlusosaliste nõusolekul ning asja vaataks läbi halduskolleegium kogu koosseisus. Menetlusosaliste ärakuulamisõigus oleks tagatud

kohtuistungi korraldamisega või kirjalikus menetluses avalduste esitamise õigusega.⁴⁹ Kas sellise võimaluse kõrvalheitmine oli põhjendatud, näitab aeg ja kohtupraktika. Ettepaneku kerkimine viitab muutustele tõendamises kohtuastmete lõikes. See ettepanek toob selgelt esile tendentsi tõendite vastuvõtmise ja kogumise piiride venitamiseks. Ei saaks öelda, et tegemist on üksnes piiride laiendamisega, vaid pigem just piiride venimisega, kuivõrd tõendite regulatsioonile proovitakse lisada midagi, mis autori arvamusel sealt olemuslikult ei tulene.

Tõendite kogumisel nähtub eeltoodu põhjal üsna selgelt suundumus – mida rohkem, seda uhkem. See ei taga siiski alati tõendite kvaliteetsust ning kogu haldusmenetluse toimiku väljanõudmine ei peaks seetõttu olema kohustuslik, vaid haldusasja sisust tuleneva kaalumise tulemus. Kohtumenetluses kõikide asjas tähtsust omavate tõendite kogumine on tagatud menetlusosaliste ja kohtu teadmiste koosmõjul. Seejuures puudub kohtul mõjuvõim kogutavate tõendite üle, seega ei saa lugeda kohtu initsiatiivil kogutud tõendeid ja nende põhjal tehtud järeldusi haldusakti täiendavaks motiveerimiseks.

Ettepanek tõendite kogumise ja hindamise võimaluste loomiseks Riigikohtus näitab küll muudatuste püüdlusi ja soove, kuid selline tõendamise regulatsiooni laiendamine ei ole leidnud seadusandja silmis heakskiitu. Seega kuigi kohtupraktikas soovitakse tõendamise piire suuresti laiendada, võib teha ühese järelduse, et see ei tulene tõendamise regulatsioonist ega seadusandja tahtest. Ka suuliste tõendite osas võib muutuste püüdlusi pigem märgata kohtupraktika tasandil. Sissejuhatusena suuliste tõendite kogumisse on seega järgnevalt käsitletud suuliste tõendite liike ja nende erinevaid aspekte.

1.3 Suuliste tõendite liigid

Tõendiks sobiva teabe regulatsioon ei ole ajas väga palju muutunud. Enne 2006. aastat kehtinud tsiviilkohtumenetluse seadustikus oli see sätestatud peaaegu samaselt praeguse regulatsiooniga. TsMS § 229 lg 1 kohaselt on tsiviilasjas tõendiks igasugune teave, mis on seaduses sätestatud protsessivormis ja mille alusel kohus seaduses sätestatud korras teeb kindlaks poolte nõudeid ja vastuväiteid põhjendavad asjaolud või nende puudumise, samuti muud asja õigeks lahendamiseks tähtsad asjaolud.

---

⁴⁹ HKMS seletuskiri, lk 51-52.

Varasema regulatsiooniga võrreldes muutus kehtiva tsiviilkohtumenetluse seadustikuga menetlusosalise seletuse andmine. TsMS § 229 lõike 2 kohaselt on tõendiks üksnes menetlusosalise vande all antud seletus, va hagita menetluses, mille puhul võib piisavaks lugeda ka menetlusosalise seletuse, mis ei ole antud vande all. Varasemas tsiviilkohtumenetluse seadustikus vande andmist ette ei nähtud. Selle regulatsiooni eesmärgiks on tõenäoliselt olnud menetlusosalise seletuse kui tõendiliigi usaldusvääruse suurendamine, kuivõrd menetlusosaline on alati huvitatud asja tulemusest ja seega erapoolik.

Sarnane on regulatsioon ka enne kohtumenetlust kogutavate tõendite osas – HMS § 38 lõikes 2 toodud võimalikud tõendid kattuvad TsMS § 229 lõikes 2 nimetatud tõenditega. Siiski on tehtud kaks erandit. Esiteks ei pea menetlusosaline andma haldusmenetluses seletust vande all. Teiseks ei ole tunnistaja kohustatud menetluses osalema, vaid haldusorgan saab tunnistajat küsitleda juhul, kui tunnistaja ütluse andmiseks nõusoleku annab. Tunnistaja puhul võib seadusega küll teatavatel juhtudel eraldi ette näha menetluses osalemise kohustuse.

Andreas Kangur on oma artiklis kohtuvälised ütlused tõendina kriminaalkohtumenetluses, toonud välja olulise aspekti, et parem oleks rääkida kohtuvälistest avaldustest ja kohtus antud ütlustest eraldi. Termin „kohtuväline avaldus“ hõlmab nii kirjaliku kui ka suulise kohtuvälise eneseväljenduse, mis võib sisaldada väiteid. Ütlus oleks sel juhul see kommunikatsioon, mis lähtub tunnistajast (isikust, kes kohtus tunnistajapingis oma tajul põhinevat kogemust kohtule esitab).⁵⁰ Kriminaalkohtumenetluses on kohtuvälistel avaldustel (kui kasutada A. Kanguri poolt välja pakutud konstruktsiooni) ja kohtus antud ütlustel hoopis teine vahekord, kui halduskohtumenetluses, samas on kohtueelsete ja kohtus kogutavate suuliste tõendite vahetegu oluline ka halduskohtumenetluses. Vahetu kogemus muudab kindlasti tõendi hinnatavust ja puudub otsene põhjus, miks antud mõisteid ei võiks vastavalt kasutada ka haldus(kohtu)menetluses, eristamaks suulist ütlust või seletust, mis on antud teises menetluskorras.

Võiks ju arvata, et kui me räägime suulisest tõendist, siis on selle sisu ilma defineerimata kõigile üheselt mõistetav. Isik esitab oma kõnes talle teadaolevaid fakte ja asjaolusid ning vastab küsimustele ning selline seletus või ütlus loetakse suuliseks tõendiks. Kuid juba selles definitsioonis endas esineb vastuolu, kuna kohtuotsus peab olema kontrollitav ning põhinema

---

⁵⁰ Kangur, A. Kohtuvälised ütlused tõendina kriminaalkohtumenetluses. – Juridica 2011, nr 8, lk 593.

tõenditel, mistõttu jäädvustatakse suuline tõend alati mingil andmekandjal. Loomulikult esineb nii haldusmenetluses kui ka kohtumenetluses olukordi, kus haldusorgan või kohus tugineb näiteks isiku poolt telefonikõnes väidetule, kuid olukorras, kus selline olukord on korrektselt jäädvustamata, ei ole see kontrollitav ega seetõttu vaidlustamisel sisuliselt ka tõendina kasutatav. Seega tegelikult ei saa me lõpuni väita, et tegemist on suulise tõendiga, nagu seda tavakeeles mõistetakse.

Suuline tõend muundub koheselt peale jäädvustamist dokumentaalseks tõendiks. Kui me räägime haldusmenetluses kogutud suulistest tõenditest, siis on need muundunud protokollide või salvestuse näol dokumentaalseks tõendiks. Isegi juhul, kui I astme kohus kuulab üle kõik isikud, kes andsid ütlusi ja seletusi kohtueelses menetluses, muutub I astme kohtus kogutud suuline tõend hiljemalt II astme kohtus dokumentaalseks tõendiks ning kassatsiooniastmes ei ole kohtul ühtegi suulist tõendit nende vahetu kogumise ja hindamise mõttes. Autori hinnangul on tegemist vastuoluga, mida on haldusõiguspraktikas peetud kohati ületamatuks, teisest küljest jällegi kasutuks teoretiseerimiseks.

Autor leiab, et pigem tuleks toetada teist seisukohta, kuivõrd üldpõhimõttena ei ole ju haldus(kohtu)menetluses ühelgi tõendil kindlaks määratud jõudu ega tõendusväärtust. Samas muidugi toetab esimese argumendi poolt väitlejaid vahendituse põhimõte, mille kohaselt tuleks teha kõik, et koguda ja hinnata tõendit võimalikult vahetult. Käesolevas töös ei taha autor sellel probleemkohal siiski pikemalt peatuda, viidates üksnes, et selline muundumine toimub ning sellest lähtuvalt on antud tööd osaliselt võimalik vaadelda ka kui dokumentaalseid tõendeid käsitlevat tööd. Kuivõrd selline olukord on aga kehtivate seadustega loodud ning tööga on soovitud luua praktilist väärtust kehtiva seaduse ja kohtupraktika tõlgendamisel ja analüüsimisel, on seda konkreetset aspekti lühidalt lähemalt vaadeldud töö teises peatükis.

Järgnevas alapeatükis käsitleb töö võimalikke suuliste tõendite liike detailsemalt, tuues välja peamised omadused.

1.3.1 Tunnistaja ütlus

TsMS § 251 lõiked 1 ja 2 sätestavad, et tunnistajana võib üle kuulata iga inimese, kellele võivad olla teada asjas tähtsust omavad asjaolud, kui ülekuulata ei ole selles asjas

menetlusosaline või menetlusosalise esindaja. Tunnistaja on kohustatud ilmuma kohtusse ja andma kohtule tõeseid ütlusi temale teada olevate asjaolude kohta (TsMS § 254).

Ütluste kogumisel nii kohtueelselt kui ka kohtumenetluses on isikutel alused ütluste andmisest keeldumiseks. Nendest peamisteks on ennast süüstavate ütluste andmisest keeldumise ja oma lähedaste vastu tunnistamisest keeldumise õigus (TsMS § 257). Kui isik keeldub kohtus ütluste andmisest TsMS § 257 nimetatud alustel, siis puudub kohtul alus isiku kohustamiseks ütluste andmiseks.⁵¹ Kohus peab seejuures siiski igakordselt hindama, kas isiku keeldumine on põhjendatud või mitte. Põhiseaduse § 22 lõikes 3 sätestatud põhiõiguse kohaselt tuleb igale konkreetsele ütluste andmisest keeldumise juhtumile läheneda individuaalselt ja kaaluda ütluste andmisest keeldumise põhjendatust.⁵² Kui kaalumise tulemusena kohus leiab, et keeldumine ei ole põhjendatud, on kohtul õigus kohustada isikut ütluste andmiseks.

Heaks näiteks tõendamise ühtsest regulatsioonist on Rootsi kohtuprotseduuri koodeks (*Rättegångsbalken*⁵³, edaspidi RB). Nimelt on Rootsis kohtumenetluse üldsätted ühtselt koondatud kohtuprotseduuri koodeksisse. Tunnistaja ülekuulamist käsitleb RB 36-s peatükk. RB 36:1⁵⁴ sätestab, et tunnistajana võib üle kuulata iga inimest, kes ei ole kohtumenetluses pooleks.

Rootsi kohtuprotseduurist võib üllatuslikuks sätteks lugeda RB 36:2, mis sätestab eraldiseisvalt kohtukoosseisu liikme tunnistajana kutsumise. Kohtukoosseisu liikmel on sellisel juhul (samal ajal kohtunikuvande all olles) kaalutusõigus, kas tal on asjas tähtsust omavat teavet. Kui selline teave tema hinnangul on olemas, siis võib ta tunnistajana üle kuulata. Kuigi ka Eestis võib asjas üle kuulata iga inimese, kes valdab asjas tähtsust omavat teavet, ei ole Eesti õiguskultuuris autori arvamusel selline kohtukoosseisu liikme ülekuulamine mõeldav. Tõenäoliselt võib sellisel juhul menetlusosalisel tekkida sügav kahtlus selle liikme erapooletuses. Eestis levinud praktika kohaselt võib pigem arvata, et selline olukord oleks aluseks kohtukoosseisu liikme taandumisel. See võimaldab küll kohtuniku

---

⁵¹ TrtRkKm 3-07-403, lk 4.

⁵² RKKKo 3-1-1-25-02, p 13.

⁵³ *Rättegångsbalken*. – 18.07.1942 SFS 1942:740; 03.05.2012 SFS 2012:126. Inglisekeelne tõlge arvutivõrgus: <http://www.regeringen.se/content/1/c4/15/40/472970fc.pdf>, (01.03.2012).

⁵⁴ Rootsi seadustele viitamisel on kirjanduses läbivalt viidatud sellisel kujul, mistõttu on ka käesolevas töös kasutatud peatüki, artikli ja lõike äratoomise asemel sellist viitamiskuju.

tunnistajana üle kuulata, kuid välistab tema osalemise asja otsustamisel kohtukoosseisu liikmena.

1.3.2 Menetlusosalise vande all antud seletus

Menetlusosalise vande all ülekuulamine on sätestatud eraldiseisvalt HKMS-is. Selle põhjuseks on asjaolu, et haldusajades ei ole põhjust sarnaselt tsiviilkohtumenetlusega piirata menetlusosaliste vande all ülekuulamise algatamist kohtu poolt. See tuleneb otseselt halduskohtumenetluses valitsevast uurimispõhimõttest, millest lähtuvalt tuleks võimaluse korral tõendeid koguda sõltumata teise menetlusosalise taotlusest.⁵⁵

HKMS § 64 lg 1 sätestab, et menetlusosaline, kes ei ole suutnud muude tõenditega tõendada tema poolt tõendamist vajavat asjaolu või kes ei ole muid tõendeid esitanud, võib asjaolu tõendamiseks taotleda teise menetlusosalise vande all ülekuulamist. Kohus kuulab menetlusosalise vande all üle üksnes juhul, kui tõendite esitamiseks kohustatud menetlusosaline põhistab, et muul viisil tõendite esitamine või kogumine on oluliselt raskendatud. Lisaks võib HKMS § 64 lg 2 kohaselt menetlusosalise vande all üle kuulata ka kohtu algatusel, kui tõendamist vajava asjaolu kohta ei ole võimalik koguda tõendeid muul viisil või see oleks ebamõistlikult koormav.

Menetlusosaliste seletuste ja tunnistajate ütluste vahetegu on oluline. Selle peamiseks põhjuseks on nende tõenduslik väärtus – menetlusosaline on alati huvitatud talle soodsast lõpptulemusest ning see mõjutab oluliselt tema poolt antavat seletust. See ei tähenda, et menetlusosaline selleks otseselt valseletuse annab, vaid on võimalik jätta teist muljet muude faktoritega: lause ülesehitus, käitumine istungil, kehakeel jne. Sellest tuleneb ka menetlusseadustikes esitatav piirang, et tõendite kogumine või esitamine peab olema oluliselt raskendatud selleks, et kuulata menetlusosaline vande all asjaolu tõendamiseks ära ja võtta hilisemalt sedavõrd nõrka tõendit arvesse. Sarnaselt kuulatakse ka näiteks Saksamaa halduskohtumenetluses pooli üle väga harva, sest kohus ei tohi nende ütlustele kui tõenditele põhineda seni kuni asjaolu kohta on muid tõendeid.⁵⁶ Poole vande all antavat seletust loetakse seega nõ viimaseks võimaluseks.

---

⁵⁵ HKMS seletuskiri, lk 22.

⁵⁶ Singh, M. P. op. cit., lk 229.

Varasemalt kehtinud tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohaselt, kus puudus vande all seletuse andmise kohustus, oli tõendi jõuga üksnes menetlusosalise või poole seadusliku esindaja, mitte kellegi teise, nt kolmanda isiku või lepingulise esindaja, seletused.⁵⁷ Sellest tuletatuna võib kehtiva tsiviilkohtumenetluse kontekstis öelda, et isegi kui näiteks lepinguline esindaja kuulatakse üle, peab see toimuma tunnistaja ülekuulamisena, mitte menetlusosalise vande all ülekuulamise korras. Seejuures ei ole ka menetlusosaliste selgitused, mida ei anta vande all, tõenditeks.⁵⁸

Varasema Eesti regulatsiooniga sarnaselt ei toimu näiteks Rootsis poole seletuse andmine vande all. RB 37:2 kohaselt toimub tõendi kogumine poole seletuste võtmisel tõe kinnitamisega. Tõe kinnitamine ei ole oma sisult ja eesmärgilt võrdsustatav vande andmisega, mille puhul valeütluste andmisel järgneb üldjuhul riikide praktikas ka sanktsioon. Koodeksi kohaselt tähendab tõe kinnitamine, et pool peab tõeselt esitama oma väited, vastama vastaspoole väidetele ja talle esitatud küsimustele. Seejuures ei ole valeväidete esitamise eest ette nähtud ühtegi sanktsiooni ning sanktsioone ei rakendata ka ühelgi teisel kujul.⁵⁹

Lisaks poole seletusele lisandub haldusasjades veel täiendav faktor – haldusmenetluses asja menetlenud ametnik (kui füüsiline isik, kes menetlust läbi viis) on teatud mõttes tunnistajaks ja hindajaks. Praktilist lähenemist, et ametniku hinnangud, motiivid ja kirjeldused on olulised, on halduskohtumenetluses ka tunnustatud ning asjaolude selgitamiseks kuulatakse seega üle ka asja menetlenud ametnik. Selleks on kehtivas seadustikus sätestatud ka konkreetne alus: HKMS § 64 lg 3 teise lause kohaselt kuulatakse haldusorgani puhul üle asutuse juht või muu haldusorgani nimel tegutsenud isik, kes osales haldusmenetluses, millest tekkis haldusasjas lahendatav vaidlus.

1.3.3 Ekspertiarvamus

TsMS § 293 lõike 1 kohaselt on kohtul menetlusosalise taotlusel õigus küsida eksperti arvamust asjas tähtsate ja eriteadmisi nõudvate asjaolude selgitamiseks. Õigusküsimuses võib kohus küsida eksperti arvamust nii menetlusosalise taotlusel kui omal algatusel väljaspool Eesti Vabariiki kehtiva õiguse, rahvusvahelise õiguse või tavaõiguse väljaselgitamiseks.

⁵⁷ Selle kohta täpsemalt nt Riigikohtu Tsiviilkolleegiumi lahendid 3-2-1-17-00, 3-2-1-124-02, 3-2-1-45-03.

⁵⁸ RKTsKo 3-2-1-105-08 p 18

⁵⁹ Lindell, B. Civil procedure in Sweden. Uppsala: Iustus Förlag AB 2004, lk 187.

Tegemist on suulise tõendiga, mis oma olemuselt erineb täielikult teistest suulistest tõenditest, kus kohtus üle kuulatav isik on alati menetlusega seotud. Ekspertdile esitatavad küsimused lepatakse varasemalt kokku ning kohus ei pea piirduma üksnes teabega, mida soovivad teada menetlusosalised. Ekspertdiarvamuse sügavam käsitlus aga väljuks autori hinnangul antud töö raamidest, hajutaks liigselt tähelepanu töö eesmärgilt ja muudaks töö laialivalguvaks.

Ekspertdiarvamuse olulisust ja problemaatikat on asjakohane käsitleda läbi teiste aspektide ning eraldiseisva tööna. Eeltoodust tulenevalt ei käsitl antud töö ekspertdiarvamust sisuliselt, piirdudes üksnes selle mainimisena ühena suulistest tõenditest.

1.3.4 Muu suuline tõend

Kriminaalmenetluses kogutud tõendid võivad olla tõenditeks ka haldusmenetluses, kui nende tõendite lubatavust ei välista HMS või vastavat valdkonda reguleeriv menetlusseadus, näiteks maksukorralduse seadus.⁶⁰ Siia alla kuulub seega igasugune kriminaalmenetluses kogutud tõend, ka näiteks jälitustoiminguga kogutud teave. Varasemalt märgitust lähtudes esineb ka sellise tõendi puhul tõendiliigi muundumine suulisest tõendist dokumentaalseks tõendiks. Samas ei ole haldusorganil keelatud vastu võtta isiku seletuse asemel dokumentaalse tõendina teise menetluse protokoll.

Sarnaseks muuks (dokumentaalseks) tõendiks võiks autori arvamuse kohaselt lugeda ka näiteks menetlustoimingu protokoll, kus on kirjas selgitused ja küsimused. Samuti vaatluse protokoll, kus ametnik on näiteks kirjeldanud hindamist vajanud asjaolusid. Sisuliselt võib menetlustoimingute käigus tehtud väljaütlemised, mis on protokollitud ja allkirjastatud menetlustoimingul osalenud isikute poolt, samastada kohtueelsete ütluste protokolliga. Neid selgitusi ja kirjeldusi saab pidada kohtueelse menetluse eraldiseisvaks tõendiliigiks, olles segu dokumentaalsest tõendist ja suulisest tõendist.

Kohtumenetluse seadustike kohaselt võib tõendiks olla igasugune asjas tähtsust omav teave, mis on seaduses sätestatud protsessivormis ning sisaldab asja lahendamiseks olulist informatsiooni. Kuigi tõendiliigist ei sõltu selle tõendusväärtus, on tõendite vahetegu ometi

---

⁶⁰ RKHKo 3-3-1-2-03, p 10-11.

Maksukorralduse seadus. – RT I 2002, 26, 150; RT I, 22.12.2011, 38.

oluliseks peetud ning seega on käsitletud suulised ``dokumentaalsed`` tõendid paigutatud käesolevas töös muu suulise tõendi kategooria alla.

Suuliste tõendite kasutamise mõistmiseks on üldpildis seega eelnevalt ära toodud uurimispõhimõtte halduskohtumenetluses, tõendite kogumise üldpõhimõtted ja viimasena suuliste tõendite liigid. Nagu lühidalt mainitud ka suuliste tõendite liikide sissejuhatuses, omab muu suuline tõend eraldi liigitusena väga suurt tähtsust järgnevates töö osades. Suulise tõendi sisulisel käsitlemisel ilmneb see korduvalt, tuues enamasti kaasa lahknevaid seisukohti.

Järgmises peatükis on alustatud seega suuliste tõenditega nõ algusest, käsitledes nende kogumist kohtueelses menetluses, ülekandumist kohtumenetlusesse ja kogumist kohtumenetluses.

II. Suuliste tõendite kogumine

Suulise tõendi kogumine toimub nii halduskohtumenetluse eelselt kui ka kohtumenetluses. Halduskohtumenetluse eelselt kogub haldusorgan seletusi, et selgitada välja kõik tegevuse sooritamiseks tähtsust omavad asjaolud. Haldusorgani tegevuse kontrollimisel kohtumenetluses selgitab kohus välja, kas asjas on veel isikuid, kes võiks teada asjas tähtsust omavat teavet või on seda juba ülekuulatud isikutel ning vajadusel korraldab suulise tõendi kogumise.

Teatud juhtudel on seadusandja pidanud võimalikuks sätestada suulise tõendi kogumise üksnes halduskohtumenetluse käigus, andes sellega suulise tõendi tõelevastavusele justkui täiendava garantii. Selliseks olukorraks on näiteks pensionistaaži tuvastamine, kus teatud juhtudel on isiku ütlus ainukeseks tõendi liigiks ja tõendamise võimaluseks. Pensioniõigusliku staaži tõendamise korra § 28 sätestab, et kui dokumendid pensioniõigusliku staaži või selle eri perioodide kohta ei ole säilinud, on pensionitaotlejal õigus pöörduda pensioniõigusliku staaži tõendamiseks kohtusse. Seda riikliku pensionikindlustuse seaduse alusel antud määruses sisalduvat sätet pole võimalik mõista kohtu pädevust või kohtumenetlust täpsustava normina, vaid pigem tuleneb sellest sättest, et juhul, kui dokumentide puudumise korral soovitakse staaži tuvastamiseks kasutada tunnistajate ütlusi, puudub haldusmenetluses pensionitaotluse läbivaatamisel sellise tõendi saamiseks võimalus. Pensioni määramise menetlus välistab Riigikohtu hinnangul üheselt mõistetavalt pensioniameti või -komisjoni võimaluse haldusmenetluses tunnistajaid üle kuulata. Pensioniõiguse regulatsioon ei pea seega võimalikuks pensioniõigusliku staaži tuvastamiseks vajalike faktide tõendamist tunnistajate ütluste alusel muul viisil kui ainult kohtumenetluses.⁶¹

Selline suulise tõendi kogumise viis on siiski erandlik, autori teada ei esine sellist kohustuslikku suulise tõendi kogumise korda üheski teises haldusmenetluse valdkonnas. Küll aga eksisteerivad erisused suuliste tõendite kogumisel, mis avaldavad olulist mõju selliste tõendite kasutamisel halduskohtumenetluses. Seetõttu käsitleb töö järgnevalt suuliste tõendite kogumist detailsemalt, peatudes kõigepealt kohtueelses menetluses suuliste tõendite kogumisel ning tõendite ülekandumisel kohtumenetlusesse ning seejärel halduskohtumenetluses suuliste tõendite kogumisel.

---

⁶¹ RKHKo 3-3-1-53-09, p 16, 17, 19.

2.1 Suulise tõendi kogumine kohtueelses menetluses

Kõige esmasemateks tõenditeks halduskohtumenetluses on just haldusmenetluse käigus kogutud tõendid. Need on menetlusosalistele olnud kättesaadavad juba varasemalt ning esitatakse üldjuhul ka kohtule hiljemalt kaebusele vastates. Seega tõusetub enne halduskohtumenetluse poole pöördumist kõigepealt küsimus haldusmenetluse käigus kogutud tõenditest.

Kohtueelses menetluses on suulise tõendi kogumisel mitmed erisused: menetlusosaline ei pea andma seletust vande all ning tunnistaja kaasatakse haldusmenetlusesse üksnes tema nõusolekul. Viimasest tulenevalt võib juhtuda, et tunnistaja ütluse saamine ei pruugi olla võimalik enne, kui alles halduskohtumenetluses. Kohtupraktikas on kohtueelselt kogutud suuliste tõendite kasutamine olnud läbi aastate üheks vaidluse allikaks.

Riikide praktikas on kohtueelselt kogutud ütluste osas levinud peamiselt kaks suunitlust. Mõningates riikides (näiteks Itaalia, Prantsusmaa, USA) ja nende erinevates haldusvaldkondades ei aktsepteerita kohtuväliseid avaldusi tõenditena ja kui suulisi tõendeid erandina ka peetakse vastuvõetavateks, toimub nende kogumine üksnes kohtus. Selline lähenemine on peamine ka võistlevas kohtumenetluses ja kriminaalasjades. Teine lähenemine (näiteks Saksamaa, Holland, Austria) lubab kohtueelsete ütluste kasutamist dokumentaalse tõendina, kuid rõhutab siiski vahendituse põhimõtet.

Itaalias kasutatakse esimese lähenemise küllaltki vastuolulist liiki maksuasjades, kus haldusorganil (maksuhalduril) on õigus kuulata haldusmenetluses üle isikuid ning kasutada nende seletuste protokolle kohtumenetluses tõendina. Samas ei ole kohtus võimalik tunnistaja ütlusi tõendina kasutada, samuti ei saa tugineda poole ütlusele vande all. Selle üle on nii Itaalia kui ka teiste maade õiguskirjanduses palju vaieldud, kas selline põhimõte ei riiva oluliselt õiglase kohtupidamise ja poolte võrdsuse põhimõtet.⁶² Ka Prantsusmaal ei ole üldreeglina menetlusosaliste seletused halduskohtumenetluses tõenditeks, kuid suuliste tõendite lubatavus üldiselt oleneb haldusvaldkonnast.⁶³

---

⁶² Vt lähemalt nt Maisto, G (editor). Courts and Tax Treaty Law. Vol 3, EC and International Tax Law Series. Amsterdam: IBFD 2007, lk 27, 28, 285.

⁶³ Maksuvaidluste osas lähemalt nt Maisto, G (editor). op. cit., lk 232.

Sarnaselt toodud näidetele ei ole kohtuvälised avaldused enamasti tõenditeks võistlevas (haldus)kohtumenetluses. Näiteks ei oma tõendid, mis on kogutud väljaspool kohut (ütlused, mida nimetatakse kuuldusteks – ing. k. *hearsay*), anglo-ameerika (kriminaal)kohtupraktikas iseseisvat seaduslikku jõudu. Peamiselt argumenteeritakse võistleva kohtumenetluse puhul kohtueelses menetluses antud ütluste kasutamise vastu, kuna sellisel juhul ei ole võimalik kontrollida üksnes kohtus vahetult uuritud tõendite põhjal kujunevat kohtu siseveendumust. Kohtueelses menetluses antud ütlused võivad olla seetõttu kasutatavad põhiliselt üksnes kohtus kogutud tõendite toetamiseks. Samas on selle seisukoha vastu märgitud, et kohtueelses menetluses antud ütluste avaldamisega saadakse kriminaalmenetluses tõendeid, mille saamine algallikalt on raskendatud või võimatu. Kui ütlusi ei oleks võimalik kasutada, jääks saamata kriminaalmenetluse asjaolude seisukohalt olulist informatsiooni. Seega tagavad kriminaalmenetluses kohtueelses menetluses antud ütlused tõendite olemasolu.⁶⁴ Eestis on kriminaalmenetluses siiski alles veel teatavaid jälgi varasemast inkvisitsioonilisest menetlusest, mistõttu on kohtueelses menetluses antud ütlused teatud erandlikel juhtudel lubatavad tõendi kontrollimiseks ka kohtumenetluses.

Teise lähenemise poolt on näiteks Hollandi kohtumenetluse süsteem, kus kohtul on lubatud vastu võtta kõiki tõendeid, mis võivad asjas tähtsust omada, sh võib kutsuda tunnistajaid ja eksperte.⁶⁵ Samuti võib Austrias olla tõendiks igasugune adekvaatne informatsioon, mis annab asjas tähtsust omavat teavet.⁶⁶ Ka Saksamaal on lubatud tõenditeks nii tunnistaja ütlused, eksperdi ütlused kui ka poolte seletused. Vahendituse põhimõte on seejuures kohtumenetluses läbiv ja seetõttu võetakse üksnes erandjuhtudel tõenditena vastu tunnistajate või ekspertide kirjalikke seletusi.⁶⁷

Autori hinnangul tuleb seejuures haldusmenetluses eristada tõendeid, mis on kogutud haldusmenetluse käigus ja tõendeid, mis pärinevad teistest menetlustest. Haldusmenetluses esinevate tõendite all on siinkohal silmas peetud haldusorgani õigust ja kohustust tõendeid koguda kitsas tähenduses, so üksnes haldusorgani pädevusest lähtudes talle antud vahenditega tõendite kogumist. Teisel juhul on kohtueelses menetluses tõendeid kogutud laias tähenduses

---

⁶⁴ Kangur, A. Millal saab isiku kohtust väljaspool tehtud avaldus olla tõendiks kohtumenetluses? – *Juridica* 2008, nr 1, lk 16.

⁶⁵ nt Maisto, G (editor). op. cit., lk 316.

⁶⁶ nt Maisto, G (editor). op. cit., lk 208.

⁶⁷ Singh, M. P. op. cit., lk 229.

ehk haldusorgan on võtnud asja juurde tõendid, mis on kogutud teise organi poolt talle omistatud pädevuse ja vahenditega ning tõend on hiljem edastatud menetlust läbi viivale haldusorganile.

Menetlusseadustikes puudub eraldi regulatsioonina muu suuline tõend, mis on käesolevas töös toodud ära tõendiliikide all. Sellise tõendi puhul kerkib põhilise küsimusena asjaolu, kas ja miks tohib haldusorgan kasutada haldusakti põhistamiseks ja kohus asja üle otsustamiseks tõendamisteavet, mille kogumiseks puuduks tavalises haldus(kohtu)menetluses igasugune õiguslik alus. Tegemist on eelpooltoodud haldusorgani poolt tõendite kogumisega laias tähenduses.

Õiguskirjanduses on leidnud palju käsitlemist haldusmenetluses sunniga saadud teabe kasutamise võimalikkus kriminaalmenetluses. Haldus(kohtu)menetluse poolelt vaadates on põhiprobleemiks süüteomenetluse ja haldusmenetluse ristumisalal hoopis vastupidine olukord. Tekib küsimus, kuidas saavad kriminaalmenetluses kogutud tõendid olla tõenditeks haldus(kohtu)menetluses, kui haldusorganil ega ka kohtul ei ole sellisel viisil võimalik tõendeid hankida. Haldusorgan on sellega justkui astunud üle oma kohustusest tõendeid koguda ning läinud kergema vastupanu teed, sest viidatud juhul ei kogu tõendeid mitte haldusorgan vastavalt haldusmenetluse põhimõtetele, vaid teine organ vastavalt talle ette nähtud menetlusreeglitele.

Suulise tõendi poolelt on siinkohal rõhutatud just jälitustoiminguga saadud salvestuse ning kriminaalmenetluse eeluurimisel antud ütluste protokollide kasutamisele. Seejuures ei ole näiteks kriminaalmenetluse eeluurimisel antud suulised ütlused üldjuhul kasutatavad tõendina kriminaalmenetluses (võimalik üksnes seaduses sätestatud erandlikel juhtudel ja näiteks ütluste deponeerimisel), küll aga on peetud võimalikuks nende kasutamist tõendina halduskohtumenetluses.

Viidatud küsimuse olulisus tuleneb ka kehtivast seadusest, kuivõrd HKMS § 65 lg 1 sätestab, et kohus võib asja lahendamisel arvestada tõendina ka haldus- või süüteomenetluses protokollitud või salvestatud ütlusi või kirjalikult või suuliselt antud seletusi, samuti muid tõendeid, mis olid tõendiks haldusmenetluses, millest tekkis haldusasjas lahendatav vaidlus. Seega viitab ka halduskohtumenetluses suuliste tõendite vastuvõtmise osas seadustik juba haldusmenetluses esinevatele tõenditele.

Haldus(kohtu)menetluses on tõendite kogumise eesmärgiks kõigi asjas tähtsust omavate asjaolude igakülgne väljaselgitamine ja hindamine, mis peab viima õige ja õiglase lahenduseni. Sama eesmärki saab pidada ülimalt ka tõendamisteabe riskkasutuse võimaldamisel erinevates menetlustes. Õigustatuks ja inimeste õigustunde poolt vastuvõetavaks ei saa pidada olukorda, kus faktilised asjaolud on kriminaalmenetluses välja selgitatud ja vajalikud tõendid kogutud, kuid haldusmenetluses on organ kohustatud kõiki toiminguid kordama, kusjuures osa tõendeid ei pruugi olla enam kättesaadavad. Tõendite riskkasutus täidaks ka menetlusökonoomia eesmärki, välistades liigsed kordused, riigi ressursside raiskamise ja pikad menetlused.

Kuigi algselt tundub mõeldamatu, et haldusorganile ja kohtule on antud võimalus kasutada tõendeid, mis muidu nende valduses ei oleks ning neil poleks ka pädevust nende kogumiseks, siis järele mõeldes on mitmest aspektist ainuvõimalik, et tõendite riskkasutamine on lubatav. Loomulikult ei ole see olla piiramatu. Kõige tähtsamaks riskkasutust mõjutavaks faktoriks on tõendi lubatavus selles menetluses, mille raames ta koguti. Riigikohus on korduvalt märkinud, et kui kriminaalmenetluses on tõendite kogumine proportsionaalne ja toimunud õiguspäraselt ning tõend on kogutud kriminaalmenetluses tähtsust omava asjaolu tõendamiseks, on selline tõend kasutatav ka teistes menetlustes tõendina.⁶⁸ Seega tuleb kohtul tõendi vastuvõtmisel või kogumisel kontrollida, et see oleks kogutud menetlusreeglid järgides.

Samuti tuleb Eesti õiguskorras tähele panna, et kohtul on võimalik vastu võtta ka menetlusnormide rikkumisega kogutud tõendeid, kuid seejuures peab hindama rikkumise olulisust. Üldjuhul kehtib haldusmenetluses põhimõte, et kui tõendeid on kogutud õigusvastaselt, on tegemist menetlusveaga. HMS § 58 kohaselt ei saa nõuda haldusakti kehtetuks tunnistamist menetlus- või vorminõuete rikkumise tõttu, kui see ei mõjutanud asja sisulist otsustamist. Seda haldusõiguse üldpõhimõtet on ka korduvalt kohtupraktikas tunnustatud. Seega peab kohus vastava kahtluse olemasolul kontrollima, kas viga võis mõjutada asja sisulist otsustamist. Viga tõendi kogumisel mõjutab sisulist otsustamist eeskätt siis, kui seadust rikkumata ei oleks saanud haldusakti andmisel olulist tõendit koguda ja vastavat asjaolu ei ole võimalik tõendada mõne teise, seaduslikult kogutud tõendiga.⁶⁹ Kuigi kohus võib tuvastada olulise vea tõendi kogumisel ning seetõttu eemaldada tõendi kogumist

---

⁶⁸Vt nt Riigikohtu Halduskollegiumi lahendid 3-3-1-54-01, 3-3-1-2-03.

⁶⁹RKHKo 3-3-1-6-03, p 12.

või tühistada sellel alusel haldusakti, võib õigusvastase toimingu tulemusena saadud teave olla sellest hoolimata ajendiks kontrolli läbiviimisele ja täiendavale tõendite kogumisele haldusmenetluses.⁷⁰ Seega tõendi lubamatuse korral võib haldusorgan saadud teavet kasutada siiski vähemalt operatiivinfona.⁷¹

Eeltoodule on Riigikohus lisanud, et mitte igasugune tõendite kogumise korra rikkumine ei too kaasa tõendi kuulutamist lubamatuks. Tõendi lubamatuse toob kaasa üksnes oluline kogumise menetluskorra rikkumine. Kohtul tuleb hinnata rikutud normi eesmärki ja seda, kas ka normi rikkumata oleks saadud selliseid tõendeid. Erinevate tõendite puhul võib samasuguse rikkumise mõju olla erinev, mistõttu peab kohus iga tõendi lubatavust eraldi hindama.⁷² Tõendite kasutamise lubatavus konkreetsetes menetluses on seega igakordse kaalumise tulemus, mis oleneb rikkumise raskusest ja iseloomust.

Eeltoodust tuleneb, et juhul kui tõenditeks halduskohtumenetluses on ka kriminaalmenetluses kogutud tõendid, mida kaebaja saab küll vaidlustada kriminaalmenetluse käigus, peab kaebaja saama neid tõendeid vaidlustada ka halduskohtumenetluses. Tõendid võivad erinevate kohtute jaoks omada erinevat tõendusväärtust ning tõendada või ümber lükata erinevaid asjaolusid, hoolimata sellest, et tõend ja selle sisu on sama. Seda kinnitab ka kohtumenetluse seadustikes sisalduv säte, mille kohaselt kohus ei ole seotud teises kohtuasjas tuvastatud asjaoludega, vaid võib neid konkreetse kohtuasja sisust tulenevalt ümber hinnata. Seejuures tuleb kohtutel silmas pidada üksnes seda, et teise menetlusega ei tuvastataks veenvate põhjendusteta üksteist välistavad asjaolud, kuna see ei ole üldjuhul ühe ja sama tõendi puhul võimalik ning kahjustab seetõttu oluliselt õigusemõistmise ja kohtute usaldusväarsust.⁷³

Juhul, kui isik soovib haldusakti aluseks olevaid tõendeid vaidlustada, saab ta tugineda sellele, et tõendite kogumisel on rikutud menetlusreegleid või ka näiteks sellele, et tõend ei ole usaldusväärne. Riigikohus on viidanud, et uurimisasutuse või prokuratuuri määruse või menetlustoimingu õiguspärasust ei ole võimalik kontrollida halduskohtumenetluses. Kohtulik kontroll uurimisasutuse ja prokuratuuri tegevuse seaduslikkuse üle toimub üldkohtu poolt.⁷⁴ Seega on juhtudeks, mil isiku õigusi rikutakse teise menetluse käigus, nähtud ette eraldi

---

⁷⁰ RKHKo 3-3-1-2-03, p 13.

⁷¹ Kähri, M. Ebaseaduslikult kogutud tõendi kasutamise keeld maksumenetluses. *Juridica* 2008, nr 2, lk 74.

⁷² RKKKo 3-1-1-19-05, p 7.4.

⁷³ RKHKo 3-3-1-2-03, p 9.

⁷⁴ RKHKo 3-3-1-20-08, p 20.

menetluskord. Seda ei saa analoogia korras kohaldada tõendite osas, sest kohtule peab jääma õigus ja võimalus tõendeid hinnata konkreetse kohtuasja asjaoludest lähtuvalt. Seda kinnitab ka HKMS § 61 lg 2, mille kohaselt ei ole ühelgi tõendil kohtu jaoks ette kindlaks määratud jõudu. Kohus hindab kõiki tõendeid nende kogumis ja vastastikusel seoses. Kriminaalmenetluses kogutud tõendi lubatavust peab saama hinnata ka halduskohus, kui see on vajalik haldusakti või toimingu peale esitatud kaebuse läbivaatamiseks. Tõendi lubatavuse haldusmenetluses ja halduskohtumenetluses välistab üksnes olukord, kus tõend on tunnistatud kriminaalmenetluses lubamatuks tõendite kogumise nõuete ja korra rikkumise tõttu, kui seadusega ei sätestata teisiti.⁷⁵

Siinkohal võib lisada, et tõendite ristkasutust ei välista ka kahe samaaegse kohtumenetluse kulgemine. Kriminaalmenetlus ja haldusmenetlus toimuvad riiklike järelevalvemenetluste ja isikule kohustusi tekitavate haldusaktide puhul üsna tihti samaaegselt. Kui kohus leiab, et asja lahendamine sõltub teises asjas tuvastatavast asjaolust, võib kohus menetluse peatada kuni teise menetluse lõppemiseni (HKMS § 95). Esiteks juhul, kui halduskohtumenetluses kasutatakse kriminaalmenetluses kogutud suulisi tõendeid, ei ole need kriminaalkohtumenetluses tavaolukorras tõenditena kasutatavad. Teiseks võib tõendite erinev hindamine tuleneda menetluste erinevast iseloomust. Samuti ei saa üldjuhul pidada üht menetlust teisele eelistatuks või teisest sõltuvaks. Kui organil on kohustus kohtumenetlust alustada ja see on võimalik (kõik asjas tähtsust omavad tõendid on kogutud ja menetlustoimingud tehtud), siis ei saa kohtusse pöördumist edasi lükata põhjendusega, et samal ajal juba teine kohtumenetlus toimub. Lisaks on kaebajal halduskohtumenetluses alati võimalik esitada teistmisavaldus, kui kriminaalmenetluse lõppedes on tõend kuulutatud lubamatuks, kuid halduskohtu lahendis on tõendile tuginetud.

Seejuures on kohtupraktikas märgitud, et kriminaalmenetluse ja haldusmenetluse samaaegsel toimumisel võib isik saada hoopis eelise, saades valida, millist kaitsetaktikat menetlustes kasutada. Kõige selgemalt nähtub see maksumenetlustes, kus maksukohustuslane on kohustatud täitma kaasaaitamiskohustust. Euroopa Inimõiguste Kohus on märkinud 3. mai 2001 otsuses *J. B. vs Šveits*⁷⁶, et kui isikult nõutakse selliste dokumentide esitamist, millest võib nähtuda õigusrikkumine, siis sellise sunni (dokumentide esitamiseks kohustamine) näol on tegemist enda vastu tunnistamisega. Antud juhtumil ei saanud isik enda väitel olla kindel,

⁷⁵ RKHKo 3-3-1-2-03, p 11.

⁷⁶ EIKo 03.05.2001, 31827/96, J.B. vs. Šveits.

et kui ta esitab dokumendid, siis neid ei kasutata hilisemalt tema vastu maksuõigusrikkumise toimepanemise eest karistamisel. Siseriiklik kohus leidis, et antud juhtumi puhul ei saa rakendada konventsiooni art 6, sest sellisel juhul seatakse kahtluse alla kogu maksusüsteem ja kaasaaitamiskohustus maksumenetlustes muutuks sisutuks. EIK küll möönis, et nende arutlusalasse ei kuulu võimaliku saadava informatsiooni iseloomu määratlemine, kuid see ei välista isiku kahtlust, et seda võidakse kasutada tema süüdistamiseks maksudest kõrvalehoidmise kuriteos. Seega oli EIK hinnangul tegemist maksuhalduri poolt dokumentide esitamiseks kohustamise näol konventsiooni rikkumisega.

Eestis kohtupraktikas ollakse seisukohal, et üksnes abstraktne kartus ei ole aluseks teabe andmisest keeldumisele. Seaduses sätestatud teabe andmisest ei saa keelduda vaid üldise põhjendusega, et seda informatsiooni võidakse võibolla kasutada kunagi isiku suhtes algatatavate süüteo menetluste raames. Sellise õiguse olemasolu viiks olukorrani, kus isikutel oleks haldusmenetluses õigus keelduda teabe andmisest ja kaasaaitamiskohustuse täitmisest täiesti kontrollimatutel asjaoludel. Olukorras, kus riik pärib isikult teavet ja isiku suhtes ei ole käimas sarnaste asjaolude osas kriminaal- või väärteomenetlust, ei saa isik keelduda sellel alusel seletuste või ütluste andmisest või tõendite esitamisest.⁷⁷

Euroopa Inimõiguste Kohus on seda seisukohta kinnitanud 10. septembri 2002 otsuses *Allen vs Ühendkuningriik*, märkides, et isiku õigus end mitte süüstada ei keela iseenesest sunni kasutamist temalt informatsiooni saamiseks väljaspool antud isiku suhtes läbi viidavat kriminaalmenetlust.⁷⁸ Seega on näiteks maksumenetluses isikul menetlusele kaasaaitamise ja maksuhalduri tegevuse mittetakistamise kohustus isegi siis, kui tema poolt esitatavad tõendid võivad viia tema suhtes maksuotsuse tegemiseni, millega määratakse täiendavalt tasumisele kuuluv maksusumma. See aga ei kehti olukorras, kus samal ajal toimuvad paralleelselt kriminaalmenetlus ja haldusmenetlus. Kui teave on isikule soodne, ei ole tal seda põhjust varjata ei haldusmenetluses ega kriminaalmenetluses. Ebasoodsa teabe puhul võib isik selle esitamisest haldusmenetluses keelduda, viidates kriminaalmenetlusele. Haldusorganil puuduvad sellisel juhul mis tahes võimalused isiku sundimiseks teabe andmiseks. Teisalt võib isik täita haldusmenetluses kaasaaitamiskohustust, esitades kõik haldusorgani poolt nõutud

---

⁷⁷ TlnHKo 3-10-3321, p 15.

⁷⁸ EIKo 10.09.2002, 76574/01, *Allen vs. Ühendkuningriik*.

teabe ja tõendid, välistades need tõendid selliselt kriminaalmenetlusest, kuivõrd sunniga saadud tõendid ei oleks kriminaalmenetluses lubatavad.⁷⁹

Pöördudes seega haldusorgani poolt menetluse käigus kogutud suuliste tõendite poole on kõigepealt nende kohtumenetlusesse kandumisel näha tõendite liigi muutumine. Kuivõrd haldusmenetluse käigus kogutud suuliste tõendite osas ei teki esmasena küsimust nende kasutamise õigustatusest ning halduskohtumenetluse seadustikus on kohtule pandud kohustus vaadata läbi kogu haldusmenetluse toimik, siis on käesolevas kontekstis autori hinnangul õigem liigitada ja käsitleda neid kohtumenetluses kogutavate tõendite juures. Täiendavat mainimist väärt on seejuures veel üksnes asjaolu, et haldusorgan on vaba otsustamaks, kas asjaolud on otsustamiseks piisavalt tõendatud või mitte. Kui haldusorgani hinnangul on asjaolud piisavalt tõendatud, ei pea haldusorgan rohkem tõendeid koguma ega tegema täiendavaid asjatuid järelepärimisi.⁸⁰

2.2 Kohtus kogutav suuline tõend

Kohtumenetluses on suulise tõendi kogumiseks sätestatud nõuded, millest kõrvalekaldumine võib kaasa tuua tõendi kõlbmatuse või vähese usaldusväärsuse. Vastavalt HKMS § 56 lg 2 teisele lausele toimub suulise tõendi kogumine tsiviilkohtumenetluse seadustikus ettenähtud korras, kui seadustikust endast ei tulene teisiti.

Kõigepealt kerkibki halduskohtumenetluses tõendite kogumisega seoses esile eelviidatud küsimus, kas kohtueelses menetluses kogutud suulisi tõendeid võib kohtumenetluses tõenditena kasutada või tuleb kohtul sellised tõendid uuesti koguda. Kohtupraktikas on selles osas esitatud lahknevaid seisukohti.

Ühest küljest on kinnitatud, et kohtuvälised avaldused on tõenditeks kohtumenetluses (täpsemalt väljendades haldus- ja tsiviilkohtumenetluses). Selline praktika tuleneb juba aastast 2001, mil Riigikohtu halduskolleegium märkis, et haldusmenetluses või süüteomenetluses kogutud tõendid võivad olla tõenditeks ka halduskohtumenetluses.⁸¹ Erinevates menetlusseadustikes on nõuded ja tõendamiskord erinev ning seetõttu tuleb

---

⁷⁹ TlnHKO 3-11-800, p 39.

⁸⁰ RKHKO 3-3-1-6-07, p 12.

⁸¹ RKHKO 3-3-1-54-01, p 1.

kriminaalmenetluses, haldusmenetluses ja halduskohtumenetluses tõendamist eristada, kuid menetlustevaheline tõendite ristkasutus on võimalik. Siiski tuleb tähele panna, et vastavat valdkonda reguleeriv menetlusseadustik nende tõendite lubatavust ei välistaks.⁸² Kohtutel on lisaks kohtumenetluses esitatud tõenditele võimalik seega tugineda ka haldusorgani poolt kogutud suulistele tõenditele.⁸³

Halduskohtul on võimalik haldusasi lahendada asjas leiduvate tõendite alusel kogumis, kusjuures on isiku ütlused kirjalikuks tõendiks. Kohtuväliste avalduste usaldusväärsust saab hinnata koos teiste asjas esitatud tõenditega.⁸⁴ Lisaks on Riigikohtu tsiviilkolleegium üsna hiljuti veel kinnitanud, et tunnistaja ütlustena said kohtud küll arvestada üksnes kohtuistungil vande all antud, protokollitud ja allkirjastatud ütlusi, kuid kriminaalasja eeluurimisel koostatud tunnistaja ülekuulamise protokolle on kohtutel võimalik hinnata kui dokumentaalseid tõendeid.⁸⁵

Vastupidiselt eeltoodule on kohtupraktikas ka keeldutud kohtueelselt kogutud suuliste tõendite vastuvõtmisest. Näiteks on leitud, et menetlusosalisteks mitteolevate isikute seletused ei ole tõendiks. Selliste isikute ütlused võivad olla tõendiks üksnes tunnistaja ütlusena ning kohus ei või neid seetõttu asendada muus vormis andmekandjaga.⁸⁶ Sellist seisukohta on kohtupraktikas peamiseks pidanud ja kinnitanud oma artiklis ka v. adv. Raul Ots, kes pidas üllatavaks Riigikohtu arvamust, et kohtueelses menetluses isikutelt võetud seletuskirjad on tõendiks ning nendega arvestamata jätmisel on rikutud tõendite kogumise korda.⁸⁷ Artiklis on jõutud järeldusele, et õiguslikul alusel (*liiklusseaduse säte*) kogutud tõendit võib ilmselt käsitleda seaduses sätestatud protsessivormis kogutud tõendina TsMS § 229 lg 1 mõistes ehk tõendamisel lubatava dokumentaalse tõendina, millele menetlusosaline saab tugineda oma väidete tõendamisel tsiviilkohtumenetluses kindlustusjuhtumi asjaolude tõendamisel.⁸⁸ Õiguslik alus on aga olemas ka kriminaalmenetluses isikute ütluste võtmisel ning autor leiab, et antud kontekstis puudub põhjus eristada üht õiguslikku alust isiku seletuste võtmisel teisest.

---

⁸² RKHKo 3-3-1-2-03, p 10.

⁸³ RKHK 3-3-1-32-09, p 15-19.

⁸⁴ TrtRkKm 3-07-403, lk 4.

⁸⁵ RKTsKo 3-2-1-91-11, p 10.

⁸⁶ RKTsKo 3-2-1-145-01.

⁸⁷ RKTsKo 3-2-1-161-10, p 13.

⁸⁸ Otsa, R. Tunnistajate kirjalike seletuste kasutamisest tõendina tsiviilkohtumenetluses. Advokaadibüroo Aivar Pilv kliendileht, märts 2011. Arvutivõrgus: <http://www.apilv.ee/tunnistajate-kirjalike-seletuste-kasutamisest-toendina-tsiviilkohtumenetluses/19/463/74/article>, (06.04.2012).

Teatud juhtudel on lähenetud suuliste tõendite kasutamisele veel rangemalt, pidades ainukeseks võimaluseks suulise tõendi saamiseks peale konkreetse kohtumenetluses ülekuulamise sama isiku teises kohtumenetluses antud ütluste protokollide kasutamise. Selline kitsas tõlgendus tugineb TsMS § 251 lõikele 2, mille kohaselt võib kohus tunnistaja ülekuulamise asemel tema teises kohtumenetluses ülekuulamise protokollide kasutamise, kui see ilmselt võimaldab menetlust lihtsustada ja võib eeldada, et kohus saab protokollide vajalikul määral hinnata ka tunnistaja vahetu ülekuulamist. Kriminaalmenetluse eeluurimise käigus antud seletused ja ütlused ei ole seetõttu tõendina käsitletavat.⁸⁹ Sellega on välistatud igasugune võimalus eeluurimisel antud seletuste ja protokollide tõendusmaterjalina käsitlemiseks.

Vaadeldes antud teema käsitlemist kohtupraktika seisukohalt, on kohtumenetlustes siiski läbivalt peetud võimalikuks kohtueelsete tõendite käsitlemist ka kohtumenetlustes tõendina. V. adv. Raul Otsa poolt viidatud olukord ei ole sedavõrd üllatuslik, kui artiklit lugedes arvata võiks. Selliselt on isegi artiklis käsitletud lahendites Riigikohus korduvalt märkinud, et kohtuvälised avaldused on kohtus käsitletavat dokumentaalsete tõenditena. Drastilise vastupidise näitena ei saa näiteks Itaalias maksumenetluses kasutada kohtu tõendina tunnistaja ütlusi ega tugineda poole ütlusele vande all. Küll aga on tõendiks kohtueelses menetluses maksuhalduri poolt kogutud suulised tõendid.⁹⁰ Sellist lähenemist ei saa aga pidada lahkneva kohtupraktika eraldiseisvaks eesmärgiks, vaid kohtud on püüdnud tagada teabe igakülgset kogumist.

Halduskohtumenetluses on antud teemat peetud läbi aastate sedavõrd tähtsaks, et uuendusliku regulatsioonina lisati halduskohtumenetluses isiku haldusmenetluses antud ütluste kasutatavust ja isiku kohtumenetluses tunnistajana ülekuulamist vastav sätte uude seadustikku. HKMS § 65 lg 1 kohaselt võib kohus asja lahendamisel arvestada tõendina ka haldus- või süüteomenetluses protokollitud või salvestatud ütlusi või kirjalikult või suuliselt antud seletusi, samuti muid tõendeid, mis olid tõendiks haldusmenetluses, millest tekkis haldusasjas lahendatav vaidlus. Ka seadustik kinnitab nüüd võimalust tõendite vastuvõtmiseks, lahendades seega üldise küsimuse tõendite kasutamise võimalikkuse osas.

Kohtupraktikast nähtub aga ka teine kummaline vastuolu, mis ilmselt ongi sellised lahknevad arvamused praktikas põhjustanud. Vajalikuks on peetud eristada tunnistaja ütlust ja

---

⁸⁹ RKTsKo 3-2-1-98-08, p 13.

⁹⁰ Vt lähemalt nt Maisto, G (editor). op. cit., lk 27, 28, 285.

dokumentaalset tõendit, milles sisaldub tunnistaja ütlus. Tunnistaja ütluse kogumise tähtsus kohtumenetluses on loomulikult arusaadav, prevaleerub ju kõigis kohtumenetluses vahendituse põhimõtte ja kõige õigema kohtuotsuseni viib üldpõhimõttena kõigi tõendite vahetu kogumine ja hindamine. Samas esitavad ka kohtueelselt kogutud tõendid tähtsat teavet, mille uuesti kogumine ei pruugi olla vajalik. Olukorras, kus tõenditel on ühesugune tõendusjõud ning ühte tõendiliiki ei ole võimalik teise suhtes automaatselt tähtsamaks lugeda, ei ole selline eristamine põhjendatud. Juhul, kui kohus peab hindama suulist tõendit sisaldavat dokumentaalset tõendit, ei oma autori arvamuse kohaselt selle liigitamine tähtsust – tegemist võib olla nii haldusmenetluses kui ka teises kohtumenetluses kogutud suulise tõendiga. Tõendi puhul on kõige tähtsam teave, mida see tõend edasi annab. Kui kohtul puudub alus pidada tõendit mitteusaldusväärseks, ei saa tõendi kasutamisel olla oluline selle liik.

Halduskohtumenetluses on isikute kohtuväliste avalduste tõendina tunnistamise peamiseks eesmärgiks seega haldusasja asjaolude igakülgne väljauurimine. Samal ajal peavad sellised avaldused siiski vastama teatud nõuetele. Väljaspool kohtumenetlust kogutud suulised seletused ja ütlused võivad olla dokumentaalseks tõendiks menetlusnõuetele vastavuse korral.⁹¹ Mitte igasugune kohtuväline avaldus ei ole seetõttu tõendiks, mida võib kohtumenetluses hilisemalt kasutada. Isiku haldusmenetluse käigus antud ütlused peavad olema dokumendis kajastatud ja tema laused õigesti kirja pandud. Näiteks võib seda kinnitada ütluste allkirjastamisega.

Menetlusnõuetele peab vastama seejuures ka kohtu tegevus - lisaks küsimusele, kas haldusmenetluses ja süüteomenetluses kogutud suulisi tõendeid võib üle kanda otse halduskohtumenetlusesse, on siiani väga aktuaalne küsimus isiku kohtumenetluses täiendavalt ülekuulamisest. Põhjendused selleks on väga lihtsad ja ilmselt samad, miks kohtupraktikas on niivõrd palju erinevaid tõlgendusi. Üldjuhul peetakse siiski õigeks isikute kohtumenetluses uuesti (vahetult) üle kuulamist. Tõendina kasutakse sellisel juhul nii haldusorgani poolt haldusmenetluses kogutud suulisi tõendeid kui ka kohtumenetluse käigus kogutud ja esitatud suulisi tõendeid⁹². Kohtul puudub seega õigus automaatselt kohtueelsete ütluste tõendite kogumi hulka arvamiseks. HKMS § 65 lg 2 sätestab, et kui kohus võtab vastu käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud tõendi, võib menetlusosaline taotleda, et kohus kuulaks tunnistajana või vande all üle isiku, kelle ütlusi või seletusi käesoleva paragrahvi lõikes 1

---

⁹¹ TrtRkKo 3-07-403, lk 4.

⁹² RKHKo 3-3-1-32-09, p 15-19.

nimetatud tõend sisaldab. Kohus võib sellise taotluse jätta rahuldamata üksnes käesoleva seadustiku § 62 lõike 3 punktis 2 või lõikes 4 sätestatud juhul.

Autori hinnangul on HKMS § 65 lõikes 2 sätestatud juhul kohus jäetud ilma kaalutlusõigusest, olles sunnitud sisuliselt tunnistaja igal juhul üle kuulama, kui seda taotletakse. Vaadeldes sätte kujunemise tausta, selgub, et sätte ei olnud eelnõus algselt sellises sõnastuses. Riigikogus menetluse algatamisel oli see sõnastatud järgmiselt: kui menetlusosaline taotleb kohtus tunnistaja ülekuulamist, kes on sama asjaolu kohta juba andnud ütlusi või seletusi haldus- või süüteoamenetluses, peab menetlusosaline kohtule põhistama, miks ta peab haldus- või süüteoamenetluses antud ütlusi või seletusi ebausaldusväärseks. Sätet muudeti eelnõu teisel lugemisel⁹³, selle põhjuseks on õiguskomisjon märkinud, et muudatus vähendab ohtu, et kohus jätab haldus- või kriminaalmenetluses üle kuulatud isiku tunnistajana üle kuulamata ainuüksi põhjendusega, et isik on juba üle kuulatud ja kohus ei näe vajadust täiendavaid tõendeid koguda. Kuigi eeltoodust nähtub, et ka antud sätte on sõnastatud täpselt vastavalt seadusandja eesmärgile, ei nõustu autor kahtlustega kohtu mugavuse osas. Kohtu kohustus oma otsustusi menetluse käigus põhistada, nii kõigile menetlusosalistele ja kui ka võimalikul edasikaebamisel teistele kohtuastmele arusaadavalt, takistab juba iseenesest väga pinnapealsete põhjendustega tunnistaja ülekuulamisest keeldumist. Kohus on kohustatud välja selgitama kõik asjas tähtsust omavad asjaolud ning selgitama välja vaidlustatud asjaolude õigsuse. Sellega seoses võib lisaks välja tuua ka kohtu enesevääriskuse – sellise pealiskaudse lähenemise tagajärg oleks kindlasti tühistatavate otsuste suurem arv, kuivõrd kohus ei ole täitnud uurimiskohustust. Autori hinnangul on kahtlused pigem alusetud ning tekitavad kohtus asjatut pinget, tunnetades nii seadusandja kui menetlusosaliste survet kuulata alati haldusmenetluses seletusi andnud isikud üle. Kohtu kaalutlusruum peaks jääma kohtule, kusjuures on täiendava tagatisena selle kontrollimine järgneva astme kohtutes igati võimalik.

Kohus peab seega igal juhul kaaluma, kas tunnistaja uuesti ülekuulamine on vajalik või väljendab esitatud tõend piisavalt talle teada olevat informatsiooni. Kohtul ei ole siiski võimalik automaatselt eeldada, et tunnistaja ütlust saab adekvaatselt uurida ja hinnata ka üksnes protokollil alusel.⁹⁴ Näiteks olukord, kus haldusmenetlust läbi viinud ametnikud on

---

⁹³ Siinkohal on silmas peetud seaduseelnõu esimese menetluse teist lugemist 08.12.2010 (eelnõu lükati tagasi Riigikogu koosseisu hääلteenamuse puudumise tõttu). Eelnõu võeti teist korda menetledes vastu 27.01.2011.

⁹⁴ RKHKo 3-3-1-82-10, p 13.

protokollinud kohtueelses menetluses peetud vestlust ja teinud kokkuvõtteid, ei saa neid kokkuvõtteid käsitleda tunnistaja ütlustena kohtumenetluslikus mõttes, sest isik ei ole kinnitanud nende õigsust. Ütluse kui tõendi saamiseks on kohus kohustatud kutsuma isiku kohtusse ning ütluste saamiseks tunnistajana üle kuulama.⁹⁵ Seetõttu võib kaalutlemata ja põhistamata otsus isiku tunnistajana kohtusse kutsumata jätmiseks tähendada, et kohus on asja lahendamisel määravat tähtsust omava faktilise asjaolu tuvastanud ilma vahetult kogutud tunnistaja ütlusteta ning see on oluliseks menetluslikuks rikkumiseks.

Tunnistaja vahetu ülekuulamise tähtsust rõhutab ka TsMS § 262 lg 8, mille alusel esitab kohus vajaduse korral ütluste selgitamiseks ning täiendamiseks, samuti tunnistaja teadmiste aluste väljaselgitamiseks täiendavaid küsimusi kogu ülekuulamise ajal. Seega võib tunnistaja ütlus kui tõend sõltuda sellest, kas ja milliseid küsimusi kohtu koosseisu kuuluvad kohtunikud tunnistaja ülekuulamisel talle esitavad.⁹⁶ Seega üldjuhul peetakse siiski tarvilikuks kohtumenetluse õigsuse huvides isik uuesti üle kuulata. Kas selline lahendus aitab kaasa kohtumenetluste kiirendamisele on iseküsimus, aga vähemalt on lahendatud küsimus kohtueelselt kogutud tõendite kasutatavusest.

Eeltoodud põhimõttele vastab oma sisult näiteks Inglismaa võistleva halduskohtumenetluse kuulduste põhimõte (*ing. k hearsay rule*), mille kohaselt on ütlused tõendiks siis, kui neid antakse suuliselt kohtule, kusjuures tunnistaja kuulatakse üle risküsitluse all. Seda peetakse kõige kindlamaks poolte võrdsuse tagajaks. Seejuures kuulati Suurbritannias näiteks 2005. aastal maksualastes kohtuasjades tunnistajaid hinnanguliselt 80% asjadest, kusjuures keskmiselt 2,2 tunnistajat kohtuasja kohta.⁹⁷ Selline erakordselt suur protsent väljendab tunnistajate vahetu ülekuulamise tähtsust. Ka Saksamaal võetakse üksnes erandjuhtudel vastu kirjalikke suulisi tõendeid, reeglina on kohustus kuulata isikud üle vahetult kohtus.

Tavapärasele suulisele tõendile lisandub veel üks tahk: haldusmenetlust läbi viinud ametniku ülekuulamine. Nimelt on praktikas tihti tõstatud küsimus, kas see peaks toimuma tunnistaja ülekuulamisena või on tegemist menetlusosalisega, kes tuleb üle kuulata vande all. Menetlusosaliste lepinguliste esindajate seas on siiani pigem levinud seisukoht, et sarnaselt

---

⁹⁵ RKHKo 3-3-1-74-07, p 18.

⁹⁶ RKHKo 3-3-1-82-10, p 13.

⁹⁷ Maisto, G (editor). op. cit., lk 43.

lepingulise esindaja ülekuulamisega on sellise ametniku näol tegemist tunnistajaga. Samas on kohtumenetluses üsna tihti vastav ametnik ka haldusorgani esindaja ning see seab kohtu keerukasse olukorda. Ametnik osaleb esindajana kõigil kohtuistungitel ning kui ülekuulamise vajadus selgub pärast teiste tunnistajate ülekuulamist, rikutakse tunnistaja ülekuulamise korda. Ka juhul, kui vastav ametnik ei ole haldusorgani esindajaks kohtumenetluses, on ametnikel haldusorgani siseselt suures ulatuses ligipääs kohtumenetluse dokumentidele, sh kohtuistungite protokollidele. Samuti on levinud praktikaks, et esindaja konsulteerib kohtumenetluse käigus haldusmenetluse läbi viinud ametnikuga. Kehtiv HKMS § 64 lg 3 sätestab, et juriidilise isiku puhul võib vande all üle kuulata selle seadusliku esindaja või välismaa äriühingu filiaali puhul filiaali juhataja. Haldusorgani puhul kuulatakse üle asutuse juht või muu haldusorgani nimel tegutsenud isik, kes osales haldusmenetluses, millest tekkis haldusasjas lahendatav vaidlus. See tähendab, et ka vaidlusaluse haldusakti või toimingute tegemisel osalenud ametnikku ei kuulata edaspidi üle mitte tunnistajana, vaid menetlusosalisena ja sellele laienevad samasugused piirangud nagu nt kaebaja vande all seletuste andmisele (st esmajoones tuleb asjaolu püüda tõendada muul viisil)⁹⁸. Seega on olukord HKMS uuendustega lahendatud ühemõtteliselt – ametnik kuulatakse üle menetlusosalisena. Eeltoodud põhjustel saab seda pidada kõige efektiivsemaks lahenduseks, mis jätab tõstatatud küsimused kõrvale ja võimaldab vajadusel ametnikku igal hetkel üle kuulata.

Kokkuvõtlikult on menetlusosaliste poolt korduvalt ja tihti vaidlustatud teemana kohtueelses menetluses kogutud suulised tõendid jäänud tõenditeks ka kohtumenetluses ning nende tõendite arvestamata jätmist on peetud oluliseks menetlusõiguse rikkumiseks, mis seetõttu pea alati viib kohtuotsuse ümbervaatomiseni. Tõendite kogumisel on alati peetud eraldi eesmärgiks kõigi asjas tähtsust omavate ja oluliste tõendite igakülgselt väljaselgitamist ning seda silmas pidades on kohtueelsete tõendite arvesse võtmine ainuvõimalik lahendus. Tunnistajate ütlused ja menetlusosaliste seletused on haldusmenetluses tõendiks, millega tõendatakse haldusakti aluseks olevaid asjaolusid. Selliselt on nad tõenditeks ka halduskohtumenetluses, kuna tegemist on haldusakti põhjendavate tõenditega.

---

⁹⁸ HKMS seletuskiri, lk 22.

Kohus saab seega haldusasja lahendada ja hinnata, kas haldusorgan on toiminud õiguspäraselt üksnes siis, kui haldusmenetluses kogutud isikute seletused on tõenditeks ka halduskohtumenetluses. Järgnevas peatükis käsitletakse suulise tõendi kogumisele järgnevaid usaldusvääruse ja sisulise hindamise etappe. Kogutud suulise tõendi väärtus konkreetses menetluses selgub just selle kõrvutamisel teiste asjas kogutud tõenditega ja sisulisel hindamisel.

III. Suulise tõendi hindamine

Suulisi tõendeid mõjutavad alati mitmed erinevad faktorid. Selleks võib olla näiteks ajaline tegur (isik ei mäleta täpselt toimunut), küsitlemise viis (küsimuse asetusest sõltuvalt võib vastus olla väga erinev), teistsugune õhkkond ja küsitaja suunitlus. Nendel põhjustel erinevad tihti ka kohtueelses menetluses kogutud tõendid kohtus kogutud suulistest tõenditest. Siiski rõhutatakse kõigis menetlusseadustikes vähemalt kohtus asja arutamise vahenditust ja suulisust, kuna kohtumenetluses kontrollib suulisi tõendeid kolm osapoolt: kohtuasja pooled (kuna mõlemal poolel on õigus esitada oma seisukoht tõendi osas) ning kohus tõendi koguja ja lõpphindajana. Seetõttu on kirjalik menetlus lubatud ainult menetlusosaliste nõusolekul, mis peab olema selgelt väljendatud.⁹⁹ Suulise tõendi hindamise käsitlemisel tuleb meeles pidada, et tõendamise regulatsioon asub põhiliselt tsiviilkohtumenetluse seadustikus. Seega saab näiteks usaldusväärset mõjutavaid tegureid käsitleda teatud ulatuses üldistatult ka teistes kohtumenetlustes.

Tõendi kasutamisel omab olulist tähtsust tõendi usaldusvääruse küsimus. Tõendi usaldusväärsus näitab, missuguses seoses on antud tõend teiste tõenditega ja milline tähtsus on tõenditel kogumis. Seega viitab see tõendi vastavusele tegelikkusele - tõend annab tunnistust fakti olemasolust, mistõttu on tõendit vaja alati kontrollida ja hinnata.

3.1 Suulise tõendi usaldusväärset mõjutavad tegurid

Tõendi usaldusväärsus on küsimus sellest, millise kaalu omistab talle tõendi hindaja, kõrvutades ja analüüsidest teda koostoimes teiste asjas kogutud tõenditega.¹⁰⁰ Selliselt peab tõendi usaldusväärsus küll põhiliselt olema tagatud kohtu silmis, kuid selle kõrval on oluline ka selle usaldusväärsus menetlusosaliste jaoks. Näiteks delikaatseid isikuandmeid sisaldava suuliste tõendite puhul, mida ei ole võimalik kohtuotsuses detailselt kajastada, peab kohtuotsusest nähtuma siiski kohtu järeldus tõendite kohta.¹⁰¹ Kohtu põhjendamiskohustus on küll piiratud, kuid sellest peab nähtuma menetlusosaliste jaoks arusaadavalt, kuidas kohus on otsusele jõudnud.

---

⁹⁹ Eerik, M. op. cit., lk 57.

¹⁰⁰ RKKKo 3-1-1-19-05, p 7.3.

¹⁰¹ RKHKo 3-3-1-94-10, p 18.

Tõendi usaldusväärsusele avaldab suurt mõju ka selle saamise viis. Tuleb tunnistada, et isiku vahetu ülekuulamine omab väga mitmeid eeliseid „kuiva“ protokollis ees. Kui eesmärgiks on informatsiooni igakülguse ja täielikkuse saavutamine, siis isikuid kohtus vahetult küsitledes elimineeritakse erinevad vahelülid informatsiooni jõudmisel tunnistajalt (s.t tõendi allikast) otsustajani. Isegi eeldusel, et isikute poolt kohtueelses menetluses antud ütlused talletatakse kohusetundlikult ning ilma igasuguse eelarvamusega, on protokollis puhul siiski tegemist vahelüliga tõendiallika ja tõendi hindaja vahel, mis telefonimängu sarnaselt kätkeb endas ohtu informatsiooni moonutada või osaliselt kaotsi lasta. Lisaks on oluline, et kohtumenetluses saaks isikule küsimusi esitada nii kohus kui ka menetlusosalised: tunnistaja kutsunud pool, kes soovib edastada tõendamisesemesse puutuvaid asjaolusid, ja vastaspool, kes soovib küsitluse käigus saada samalt tunnistajalt informatsiooni, mille esitamisest eelnev küsitlaja huvitatud ei olnud. Nii saab minimeerida võimaluse, et tunnistajalt osa olulist ja asjakohast informatsiooni saamata jääb.¹⁰² Selline käsitus ei ole kohane üksnes kriminaalkohtumenetluses. Kõikides kohtumenetlustes on väga oluline, et informatsioon ei läheks kaotsi ning jõuaks võimalikult igakülgsest ja täpselt tõendi hindajani. Seega usaldusväärsuse tagamiseks on põhjendatud isiku kohtumenetluses uuesti ülekuulamine.

Informatsiooni usaldusväärsust teisest küljest lahates võib küsida, kas isiku kohtumenetluses ülekuulamine on mõttekas, kui tunnistaja kutsunud pool on enamasti selgitanud isikule olukorda ning andnud isegi suuniseid. See käitumine ei pruugi olla pahatahtlik, soovides informatsiooni varjata, vaid võib kanda endas ka eesmärgi näidata poolt paremast küljest. Sellisel juhul võiks väita, et tahes-tahtmata on usaldusväärsemad pigem esialgsed ütlused. Selles olukorras on lahenduseks kohtuotsuses ütluste vastastamine, selgitades, miks kohus on hinnanud ühte suulist tõendit teisest usaldusväärsemaks.

Just isiku vahetu küsitlemine kohtus on tihti see, mille kaudu saab paljastada lausvalet või valetamise motiivide esinemist.¹⁰³ Vahetu ülekuulamise tähtsust usaldusväärsuse tagajana kinnitatakse ka teiste riikide praktikas. Näiteks Rootsis ei ole üldjuhul tõendiks (vande all andmata) kirjalik tunnistus, mis esitatakse kohtule. See põhimõte tuleneb tõendite vaba hindamise põhimõttest – kohus ei näe kirjaliku tunnistuse puhul, kuidas tunnistaja kohtus käitub, näiteks kuidas reageerib teatud küsimustele (teeb valetamist paljastavaid liigutusi ja

---

¹⁰² Kangur, A. 2008, lk 14.

¹⁰³ Kangur, A. 2008, lk 15.

näoilmeid või näitab välja kohmetust või piinlikkustunnet) ning seetõttu ei ole kohus positsioonil, et hinnata sellise tunnistuse väärtust.¹⁰⁴

Kohtud on osaliselt püüdnud tunnistajate ütluste usaldusväärsust tagada lisaks hoiatuse teksti allkirjastamisega ka pärast ülekuulamist protokollitud ütluste allkirjastamisega. Selline kohustus tulenes kuni 31.12.2005 aastani kehtinud TsMS § 36 lõikest 2.¹⁰⁵ Kehtivas TsMS-is selline nõue puudub (protokollile võetakse üksnes allkiri oma õiguste ja hoiatuse tekstiga tutvumise osas, TsMS § 262 lg 2), kuid praktikas lasevad kohtud siiani tihti allkirjastada ka protokollitud ütlused. Ühest küljest võib seda kindlasti vaadelda kui harjumust, teisest küljest saab seda käsitleda ka kui täiendavat tagatist ütluste täielikkuse ja tõesuse kohta. Psühholoogilisest aspektist vaadatuna peab inimene sellega justkui kahekordselt kinnitama oma ütlusi – kõigepealt hoiatuse allkirjastamisega ja seejärel juba antud ütluste kinnitamisega teist korda.

Nimetatud probleemi on oma doktoritöös käsitlenud ka kohtunik Mare Merimaa. Tema arvamuse kohaselt on seaduse muutmine (*protokollile allakirjutamise nõude kaotamine*) olnud ennatlik. Et Eestis kohtuistungeid veel ei helisalvestata, tekib õiguslik küsimus, kuidas on võimalik võtta tunnistaja valeütluse andmise korral kriminaalvastutusele. Ka protokollile allkirja andmise korral võib osutada probleemiks kuriteo subjektiivse koosseisu tõendamine, so teadvalt valeütluste andmine, tunnistaja võis ju eksida või kirjeldatud sündmustest teisiti aru saada. Kui aga kohtuistungil puudub üldse tunnistaja allkiri selle kohta, et ta kinnitab protokollitu õigsust, võib tunnistaja kriminaalvastutusele võtmine osutada võimatuks.¹⁰⁶

Üheks nõ õigema tunnistuse saamise variandiks võib olla ka tunnistaja rahustamine ja mõtete mujale viimine enne tunnistuse andmist. Selle võimaluse on Saksamaa eeskujul välja pakkunud kohtunik Mare Merimaa oma doktoritöös. Saksamaa kohtutes vestleb kohtunik menetlusosalistega ning tunnistajatega enne kohtuistungil algust vabas vormis täiesti kohtuvälistest asjadest, nt ilmast, auto parkimise raskustest linnas jne. Kohtuniku vestlus ei tulene pelgalt viisakusest, vaid selle eesmärgiks on vabastada inimesed kohtuvälistes vestlustes liigsest pingest. Tulemus saada tõeseid ütlusi peaks seejärel olema suurem kui

---

¹⁰⁴ Lindell, B. op. cit., lk 184.

¹⁰⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustik.– RT I 1998, 43, 666; RT I 2005, 39, 308. (kehtetu).

¹⁰⁶ Merimaa, M. Menetluse põhimõtted ja tõendamine tsiviilkohtumenetluses. Doktoritöö. Tallinn: Akadeemia Nord 2008, lk 77-78.

ülearu formaalsustest kinnipidavas kohtus.¹⁰⁷ Sellist lähenemist on Eesti formaalses kohtumenetluses suhteliselt raske ette kujutada ning teistsuguse kultuuritausta tõttu ei saa seda ilmselt pidada Eesti oludes võimalikuks. Ka Mare Merimaa möönis viidatud töös, et selline lähenemine ei pruugi Eestis sobida.

Formaalsest küljest on tunnistaja ülekuulamisel usaldusväärset püütud tagada ka muu menetlusliku regulatsiooniga. Nii lisandub täiendava tagatisena TsMS § 260 lõikest 1 tulenev nõue, mille kohaselt ei või üle kuulamata tunnistajad asja arutamise ajal saalis viibida. Samas ei peeta seda sätet tunnistaja ülekuulamist välistavaks. Isiku varasem viibimine istungil ei saa olla aluseks tema tunnistajana ülekuulamise taotluse rahuldamata jätmisele. TsMS § 260 lõikest 1 tulenevalt saab istungil viibinud isiku tunnistajana ülekuulamisel hinnata kriitilisemalt tema ütluste usaldusväärset. Kui taotlus isiku ülekuulamiseks on põhjendatud, ei välista antud säte isiku tunnistajana ülekuulamist.¹⁰⁸

Tunnistaja mälu värskendamiseks ja usaldusväärsema tunnistuse saamise eesmärgil on kehtestatud ka TsMS § 264 lg 1. Sätte kohaselt võib tunnistaja ütlust andes kasutada arvandmete ning nimede ja muude raskesti meelespeetavate andmete esitamiseks märkmeid ja muid dokumente. Samas võib kohus tunnistajal märkmete kasutamise istungil ka keelata. Sättest järeldeb, et tunnistajal on tingimuslik võimalus, mitte igakordne õigus, märkmeid kasutada. Laiendatud kujul esineb sarnane säte näiteks Rootsi kohtumenetluse koodeksis, mille 36:9 kohaselt ei või tunnistaja viibida kohtusaalis enne tunnistuse andmist, kui puudub eriline põhjus. Kuivõrd koodeksis on ära toodud erilise põhjuse võimalikkus, saab sellest järeldada, et tunnistajal on teatud juhtudel lubatud enne tunnistuse andmist istungil viibida. Seda on kinnitatud ka praktikas. Näiteks võib tunnistaja osaleda istungil enne tunnistuse andmist, kui istungil uuritakse suurt hulka tõendeid ning tunnistuse andmiseks hilisemalt on mugav tutvustada neid samal ajal tunnistajale.¹⁰⁹ Seega kuigi sätted erinevate riikide menetlustes väljendavad üldjuhul keeldu enne tunnistuse andmist isiku kohtuistungil viibimiseks, siis on sellest tehtud vähemalt praktikas erandeid, kui see teenib asja õige lahendamise eesmärki.

---

¹⁰⁷ Merimaa, M. op. cit., lk 78.

¹⁰⁸ RKTsKo 3-2-1-7-07, p 15.

¹⁰⁹ Lindell, B. op. cit., lk 182.

Käsitledes sama olukorda menetlusosalise seletuse andmise seisukohast, oleks autori hinnangul põhjendatud menetlusosalise ülekuulamise regulatsiooni täiendamine. Üldreeglina võiks poole üle kuulata enne tunnistajaid ning kui vastav vajadus peaks ilmnema, siis kutsuda pool seletuse täiendamiseks hilisemalt tagasi. Ette pandud regulatsioon pärineb Rootsi kohtumenetluse koodeksist, mille säte 43:8 lg 2 näeb ette, et poole tunnistus kuulatakse ära enne tunnistajate ülekuulamist, et vältida poole poolt oma ütluste tunnistaja omadega sobivaks sättimist.

Poole seletust peetakse üleüldiselt väga nõrgaks tõendiks, mille kogumisse ja kasutamisse ei tohi suhtuda kergekäeliselt. Tunnistaja ütlusi peetakse poolte seletusest sobivamaks tõendusvahendiks, kuna seal ei esine nii selgelt isiklikku huvi.¹¹⁰ Seega olles otseselt huvitatud asja lahendusest, ei ole poole seletus kuigi usaldusväärne tõend, kuna see on tahes tahtmata mõjutatud isiku hinnangutest ja seisukohtadest. Sellest tuleneb näiteks ka küsitavus, kas haldusasja menetlenud ametnik võib olla saalis, kui tunnistajaid üle kuulatakse. Vastuolu ei tõusetu seejuures mitte ainult haldusorgani poolt läbi menetleja, vaid ka kaebaja poolt läbi seadusliku esindaja ülekuulamise. Nimetatud isikute saalis viibimine seab kahtluse alla põhimõtte ja tingib vajaduse tunnistajate eraldi ülekuulamiseks, et mõjutusi vältida. Selline olukord illustreerib ilmekalt eeltoodud regulatsiooni vajalikkust ja põhjendatust.

Kohtumenetluse seadustikes ei ole ette nähtud täpset poole ära kuulamise aega. Peamiselt võib selle põhjuseks pidada asjaolu, et see vajadus võib ilmneda igal hetkel, sh ka hilisemas menetlusetapis peale tunnistajate ülekuulamist. Pooltel ja kohtul ei ole alati võimalik ette näha sellise tõendi kogumise vajadust. Hilisemalt seletuse andmine võimaldab poolel aga kasutada tunnistajate ütlusi ära oma tunnistuse andmisel, omistades endale näiteks tahtmatult teadmised või hoiakud, mis tema seletuses varasemalt ei oleks esinenud. Kui pool esitab oma seletuse vande all enne tunnistajate ülekuulamist, saab tagada vähemalt põhiosas poole seletuste neutraalsuse tunnistajate ütlustest.

Isikute seletusi mõjutavad ka nende seisukohad käimasoleva menetluse suhtes. Näiteks jagatakse kriminalistikas tunnistajad seetõttu heauskseks tunnistajaks ja pahauskseks

---

¹¹⁰ Kosteitshuk, V. Tõendid ja tõendamine tsiviilkohtumenetluses. Magistritöö. Tallinn: Akadeemia Nord, õigusteaduskond 2006. (Käsikiri Akadeemia Nord raamatukogus), lk 22.

tunnistajaks.¹¹¹ Kui isik ei soovi teha koostööd ja menetlusele kaasa aidata, on tegemist pahauskse tunnistajaga, kelle puhul ei pruugi tõend olla kasutamiskõlblik näiteks vale tõttu. Vale tuvastamine on aga väga keeruline protsess ning sageli ei ole valet võimalik üheselt tuvastada ja kinnitada. Heauskne tunnistaja võib olla aga kaasvalmiduses liialt agar, liialdades ja moonutades ütlust, segades need oma arvamuste ja järeldustega. Ka sellise tunnistaja ütlustesse tuleb suhtuda ettevaatusega, kõrvaldades võimaliku ebaolulise ja liialdused. Kohtul tuleb seega jälgida, et tõendina võetaks arvesse vaid isiku poolt tajutud minevikulisi asjaolusid, mitte aga isiku omapoolseid arvamusi, järeldusi, väärtushinnanguid või juriidilisi seisukohti.¹¹²

Suulise tõendi kasutamine on üldiselt kohtumenetlustes väga levinud. Ka halduskohtumenetluses kasutavad menetlusosalised tihti võimalust kohtueelses menetluses kogutud suuliste tõendite esitamiseks või kohtumenetluses suuliste tõendite kogumiseks. Samas on praktikas suuline tõend kahjuks tihti ebausaldusväärseks tõendiks ja seletustel puudub tõendamisväärtus. Eestis on see põhiliselt põhjustatud isiku vastutuse vähesest kohaldamisest – kriminaalvastutus valeütluste eest ei ole realselt rakendunud. Isik võib istungil anda valeütlust ning neid võidakse selliselt ka kohtuotsuses kajastada, kuid kriminaalmenetlust vastavas osas praktikas ei algatata. Arusaadavalt on selliseid asjaolusid keeruline tõendada, kuid väljakujunenult ei järgne tegevust isegi juhul, kui valeütlust on ilmsed ja tulenevad otseselt teistest asjas kogutud tõenditest. Sellele on olulise puudusena tähelepanu juhitud ka teistes kohtumenetlustes. A. Kangur on oma artiklis tähendanud, et asjaolu, et tunnistaja peab kriminaalkaristusest tõsisemaks ohuks kurjategijate ähvardusi, osutab ilmselt materiaalõiguse läbikukkumisele selles vallas. Põhjus võib olla selles, et ähvardav sanktsioon on liiga leebe, või selles, et realselt isikuid selliste tegude eest vastutusele ei võeta ning seetõttu on materiaalõigus antud valdkonnas oma preventiivse mõju kaotanud nii tunnistajate ütluste andmisele sundimisel kui ka kurjategijate tunnistajate mõjutamisest heidutamisel.¹¹³ Tegemist ei pruugi olla isegi ähvardustega, vaid sanktsioonide kohaldamata jätmise tõttu julgeb autor teha oletuse, et tihti on tegemist ka saadava materiaalse hüvega. Probleem suuliste tõenditega esineb sisuliselt kõigis kohtumenetlustes ning autor nõustub A. Kanguriga, et materiaalõigus on selles osas läbi kukkunud.

---

¹¹¹ Kroonberg, R. Isikulise tõendi kogumine - Eesti tänase kriminaalmenetluse üks põhiprobleeme. Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikool 2008. (Käsikiri Tartu Ülikooli õigusteaduskonna teabekeskuses Tallinnas), lk 40.

¹¹² RKKKo 3-1-1-4-07, p 8.1.

¹¹³ Kangur, A. 2008, lk 11, allmärkus nr 3.

Kohtumenetluses tuleb seega suuliste tõendite puudustega leppida ja samal ajal püüda nende usaldusväärst tagada seaduses sätestatud vahenditega. Usaldusväärse käsitlemisel menetluses oluliseks etapiks suulise tõendi hindamine. Sellest tulenevalt on järgnevalt käsitletud suulise tõendi hindamist mõjutavaid asjaolusid ning faktoreid, mida kohus peab otsuse tegemisel silmas pidama.

3.2 Suulise tõendi sisuline hindamine

Suulise tõendi hindamisel halduskohtumenetluses on põhilisteks lähtepunktideks asjaolud, et ühelgi tõendil ei ole ette kindlaks määratud jõudu ning menetlusosaliste kokkuleppega ei saa jagada tõendamiskoormust seaduses sätestatust erinevalt (HKMS §§ 59 lg 2, 61 lg 2). Hindamist mõjutab kindlasti ka asjaolu, et uurimispõhimõttest tulenevalt on halduskohus kohustatud selgitama välja ja koguma kõik asjas tähtsust omada võivad tõendid. Seevastu tsiviilkohtumenetluses on kohus enamasti seotud poolte esitatud tõenditega, poolte võimaliku kokkuleppega tõendamiskoormuse jagamiseks ning samuti poolte kokkuleppega tõendi kindla jõu kohta, kui selline kokkulepe on sõlmitud. Seega on lubatud tõendite ring, tõendamiskoormuse regulatsioon ja tõendamisstandard kohtumenetlustes väga erinevad. Selliselt ei ole hindamise seisukohast võttes näiteks haldusmenetluses ja kriminaalmenetluse võetud seletused omavahel kvalitatiivselt ja tõendusliku jõu alusel astmestatavad.

Erinev tõendamisstandard erinevates kohtumenetlustes ilmneb kindlasti ka nende tõendusjõus kohtute jaoks. Nii ei pruugi kriminaalasjas kogutud tõendid ja nendest tehtud järeldused olla kriminaalkohtu jaoks piisavad, tuvastamaks konkreetsete isikute süüd kuriteo toimepanemises ja nende isikute kriminaalkorras karistamiseks, kuid võivad olla küllaldased veenmaks kahjunõuet lahendavat kohut kaebaja kahjunõude põhjendamatuses kannatanu tegevuse õigusvastasuse motiivil.¹¹⁴ Tõendid ei ole seega erinevates menetlustes sama väärtusega.

Hindamisel peab kohus lisaks arvestama ka asjaoluga, et kuigi kohus võib ise koguda tõendeid ja võtta asja juurde teistes menetlustes kogutud tõendeid, ei tohi kohus otsust põhjendada tõenditega, millega haldusorganil on keelatud haldusakti tõendamine. See ei vasta

---

¹¹⁴ TlnRkKo 2-3/101/2004.

halduskohtumenetluse eesmärgile, moonutades seda oluliselt.¹¹⁵ Sellisteks tõenditeks võib näiteks pidada juba varasemalt muus menetluses kogutud tõendeid, mis on tunnistatud lubamatuteks. Samuti võib teatud juhtudel olla seadusega piiratud lubatud tõendite ring. Kohtul on seetõttu kohustus selliste tõendite ilmnemisel need tõendite kogumist välja jätta. Eeltoodust nähtub autori hinnangul selgelt teistes menetlustes kogutud tõendite hindamise keerulisus ja täiendav kontrollimise kohustus.

HKMS § 61 lg 1 sätestab, et kohus hindab seadusest juhindudes kõiki tõendeid igakülgselt, täielikult ja objektiivselt ning otsustab oma siseveendumuse kohaselt, kas menetlusosalise esitatud väide on tõendatud või mitte.¹¹⁶ Sisuliselt kehtib see põhimõte igas kohtuastmes. Kohtul on seega õigus ja samas ka kohustus ise anda õiguslik hinnang, mis liiki väidetega on tegemist. Kohtuotsus ei tohi seejuures olla menetlusosalistele üllatuslik, kohus peab arutama vaidlusaluseid asjaolusid ja suhteid vajalikus ulatuses ning võimaldama pooltel esitada kõigi asjasse puutuvate asjaolude kohta õigel ajal ja täielikult oma seisukoht.

Kohtu kohustus arutada menetlusosalistega nii asja lahendamisel tähtsust omavaid faktilisi, materiaalsoiguslikke kui ka menetlusküsimusi tuleneb otseselt uurimispehmoõttest, olles sisuliselt sätestatud HKMS § 129 lg 1 punktis 6. Küsimuse läbiarutamine tähendab esmalt, et kohus peab küsimuse olulisusele tähelepanu juhtima, kui seda ei ole keegi menetlusosalistest juba ise teinud või kui küsimuse olulisus ei ole niigi ilmselge. Sellised küsimused võivad ilmnedada ka pärast asja arutamise lõpetamist, sellisel juhul tuleb asja arutamine uuendada. Selline kohustus ei tähenda, et kohtul on kohustus avaldada menetlusosalistele oma seisukohad. Samas ei ole seisukohtade avaldamine ka keelatud.¹¹⁷

Kohus ei või tugineda asjaolule, mida menetluses ei ole arutatud ega hinnata esiletoodud asjaolu otsuses erinevalt mõlemast poolest (HKMS § 157 lg 2, lg 3).¹¹⁸ Sama põhimõte kehtib ka ringkonnakohtu otsuse kohta. Ka ringkonnakohtus võib ilmnedada olukord, kus kohus seab menetlusosalised olulisel määral uude menetluslikku positsiooni. See võib juhtuda näiteks asjaolude ümberhindamisel või seaduse kohaldamisel varasemast teistsugusel viisil.

---

¹¹⁵ RKHKo III-3/1-23/95.

¹¹⁶ Sama põhimõte kehtib ka teiste riikide kohtumenetlustes, nt Saksamaal VwGO § 108 lg 1, Rootsisis GB 35:1. Verwaltungsgerichtsordnung. – 19.03.1993, BGBl. I S. 686; 22.12.2010, BGBl. I S. 2248. Inglisekeelne tõlge arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_vwgo/englisch_vwgo.html, (01.05.2012).

¹¹⁷ HKMS seletuskiri, lk 40.

¹¹⁸ Sama kehtib halduskohtumenetluses Saksamaal (VwGO § 108 lg 2).

Ringkonnakohtu tuleb sellisel juhul seda menetlusosalistele selgitada, asjaolusid nendega arutada ja anda võimalus esitada oma seisukohad ning vajadusel ka tõendid.¹¹⁹ Kohus on kohustatud tuginema üksnes menetluse käigus uuritud tõenditele ka siis, kui kohus hindab vaidluse eset väidetavalt muutnud asjaolusid arvestades. Just sellisel juhul võib kohtu poolt menetlusosalistele oma seisukohtade avaldamine olla otstarbekas. Selliselt on menetlusosalistel võimalus esitada oma väiteid kinnitavaid täiendavad tõendid ning kohtul rohkem teavet asja otsustamiseks. Kohtuotsusest peavad sellisel juhul nähtuma tõendid, millest kohus on järeldanud, et vaidluse eseme aluseks olnud asjaolud on muutunud ulatuses, mis tingivad selle muutmise või tühistamise.¹²⁰

Uurimispõhimõtte taustal esineb halduskohtumenetluses tihti olukord, kus kohus kogub ise aktiivselt tõendeid. Niiviisi ei esinenud tõendid varasemas haldusmenetluses. Tuginedes otsuse tegemisel kohtu poolt täiendavalt kogutud tõenditele, on kohtumenetluses tõstatud küsimus kohtu poolt täiendava motiveerimise keelu rikkumisest.¹²¹ Nagu alapeatükis 2.2 mainitud, ei oma kohus selliselt kogutavate tõendite osas mõjuvõimu ning seetõttu võib probleemi pidada pigem teoreetilist laadi küsimuseks. Kohtul võib seejuures olla küll rohkem õiguslikku kogemust, nähes ette, millist poolt võiksid tõendid toetada, kuid see ei muuda kohtu kohtust kohtule nähtavaid tõendeid koguda ning otsuse tegemisel arvesse võtta ja hinnata.

Autori arvamuse kohaselt lisandub sellele kohtu poolt suulise tõendi kogumisel täiendav faktor, mida tuleks tõendi hindamisel arvesse võtta. Üldjuhul võib kohus jätta menetlusosalise vastavasisulised väited või tõendid tähelepanuta, kui on tuvastatud, et neid ei ole varasemalt esitatud tahtlusest või hooletusest.¹²² Menetlusosaline võib samas jätta väited ja tõendid esitamata ja rõhudes uurimispõhimõttele taotleda vastava suulise tõendi kogumist, milles isikule esitatavatest küsimustest vastav asjaolu selgub. Kohus on sellisel juhul tuvastanud ise asjaolu ning menetlusosaline võib näiteks väita, et tema hinnangul tuleneb asjaolu tema poolt esitatud materjalidest, mistõttu ta ei pidanudki vajalikuks seda eraldiseisvalt mainida. Kohtul tuleb seetõttu üksnes kohtumenetluses esinenud ja kogutud tõendite osas olla ettevaatlik, olles kohustatud hindama, kas nende ilmnemine alles kohtumenetluses võib olla tingitud

---

¹¹⁹ RKTsKo 3-2-1-135-02 p 17, sama seisukohta on tsiviilkolleegium kinnitanud lahendis 3-2-1-7-05, p 32.

¹²⁰ RKHKo 3-3-1-80-10, p 24.

¹²¹ Kohtu poolt haldusakti motiveerimise kohta vaata nt TlnHKo 3-09-652, lk 8.

¹²² RKHKo 3-3-1-32-09, p 28.

menetlusosaliste soovist või muudest erapooletutest asjaoludest, näiteks menetlusosaliste õigusteadmiste vähesusest.

Tõendite hindamisel kerkib suuliste tõendite puhul kõige rohkem esile nende ebausaldusväärsus. See on põhjuseks ka haldusorganite ja kohtu püüetele leida asjas teisi tõendeid, mis vähemalt tunduvad paremini tõendamiseks sobivat. Üldine eesmärk on seatud paljude riikide kohtumenetlustes. Näiteks Prantsusmaal aktsepteeritakse kohtus suulisi tõendeid üksnes väga piiratud ulatuses ning seejuures rõhutatakse, et nende tõendamisväärtust peetakse väikeseks ning neid hinnatakse üksnes koosmõjus teiste asjas kogutud tõenditega.¹²³ Kohus peab seetõttu asetama suulise tõendi koos teiste asjas teada olevate asjaoludega üldhinnangusse. Väga oluline on seejuures suulise tõendi allika (tunnistaja või menetlusosalise) käitumine menetluses, näiteks tõendi allika erinevad ütlused, nende ajaline järjestus ning teadmised teiste suuliste tõendite sisust. Suulist tõendit ei peeta kohtupraktikas üldjuhul täielikult iseseisvalt aktsepteeritavaks tõendiks, millele kohtuotsus saaks tugineda ka juhul, kui teised tõendid puuduvad. Kuid siiski võivad kõik asjaolud kogumis koos just konkreetse suulise tõendiga kohtul kujundada veendumuse asja õige lõpplahendi osas.

Kogutud tõendite ja esitatud argumentide kogumis hindamise tähtsust rõhutab ka olukord, kus on ainult nõ sõna-sõna vastu. Kohus peab sellisel juhul erilise tähelepanelikkusega arvestama kõigi asjaoludega, mis on oma olemuselt asja lahendamisel asjakohased ning mis võivad mõjutada tõendite hindamist, kusjuures otsusest peab selgesõnaliselt tulenema, et kohus on neid asjaolusid ka arvestanud. Kaaluda tuleb kõiki asjaolusid, motiive ja eesmärke ning anda neile üldhinnang.¹²⁴ Tõendi usutavuse ja kaalukuse üle otsustab kohus siiski oma siseveendumuse kohaselt, analüüsides otsuses kõiki tõendeid.¹²⁵

Kui haldusmenetluses ja kohtumenetluses kogutud tõendid on vastuolus, on kohtu ülesandeks tõendite kogumis hindamine. Kohus peab otsustama, millised tõendid on kohtu jaoks veenvad ning selgitama, miks kohus neid veenvaks peab ja otsuse tegemisel aluseks võtab. Samuti tuleb põhjendada, miks kohus ei pea veenvaks kõrvale jäetud tõendeid. Muu hulgas on oluline

---

¹²³ Maksuvaidluste osas lähemalt nt Maisto, G (editor). op.cit., lk 232.

¹²⁴ RKKKo 3-1-1-94-04, p 10.

¹²⁵ RKTsKo 3-2-1-30-05, p 14.

hinnata ütlustes väljendatud asjaolude elulist usutavust ehk seda, milline on ütlustes kajastuvate asjaolude üldine tõenäosus.¹²⁶

Tõendite hindamisel tuleb mõista, et tõendiga ei ole alati võimalik kindlaks teha konkreetset juriidilist fakti, mille tõendamiseks see on esitatud. Eriti kehtib see suuliste tõendite osas. Tõendid ei väljenda tihti üheselt õiget lahendust ning seetõttu on oluline, et kohus teeks oma otsuse siseveendumuse põhjal. Siseveendumuse tähtsus ilmnebki asjaolus, et järelduse saab enamasti teha kõigi, sh kaudsete, tõendite hindamisel kogumis. Hindamisel peab kohus vaatlema tõendit mitmest küljest: esiteks, et lugeda asjaolu tõendatuks, ja teiseks, et välistada asjaolu tõendatus. Sellest tulenevalt peab kohus pöörama tähelepanu ka tõenditele, mis on kogutud samalt allikalt nii kohtueelses menetluses kui ka kohtumenetluses. Kuna nad on sama tõendusjõuga, tuleb kohtul kontrollida nende vastavust ning ebakõla ilmnemisel hinnata neid kogumis ja põhjendada lõppastmes valikut.¹²⁷ Kohus peab seejuures arvestama ka poolte poolt tõendile antud hinnangutega. Kohtu kohustus oma seisukohtade ja hinnangute igakülgseks põhistamiseks tuleneb eesmärgist legitimeerida otsuses antavat järeldust poolte, avalikkuse ja teiste kohtuastmete jaoks.

Kohtumenetlus on oma olemuselt kommunikatsiooniprotsess. Inimeste silmis tuleks kohtumenetluse legitimeerimiseks seega kasutada suulist tõendit, st korraldada selle kogumine ja hindamine, just kohtumenetluses.¹²⁸ Suulise tõendi kogumist peetakse õigeaks just kohtumenetluses. Suulise tõendi tõendusväärtus on niigi kahtluse all ning sellest tulenevalt väidetakse, et menetlusosaliste ja kohtu teadmised tõendusmaterjali kogumisel on suuremad. Seega tagab suulise tõendi kohtus kogumine nõu parema tõendusmaterjali.

Kohtumenetlustes on konstateeritud, et palju sõltub kohtuniku ja advokaadi kogemusest ja küsitlemise strateegia oskusest, kui palju ja mida tunnistajalt teada saadakse.¹²⁹ Seega tegelikkuses võib vastupidiselt mõni teave ilmned ka üksnes seetõttu, et sellele osati tähelepanu pöörata juba kohtueelses menetluses. Tõendi igakülgseks uurimiseks ja õigeaks

---

¹²⁶ RKHKo 3-3-1-32-09, seisukoha kujunemise aluseks RKKKo 3-1-1-61-08. Eeltoodust nähtub muuhulgas ka asjaolu, et Riigikohtu praktikast tulenevalt on tõendite osas võimalik tõmmata paralleele erinevate kohtumenetluste vahel ning riskkasutada teistes kohtumenetlustes väljakujunenud seisukohti ja praktikat ka hindamisel. Loomulikult tuleb sellesse suhtuda ettevaatusega ning kontrollida sellise riskkasutuse võimalikkust ja asjakohasust, kuid Riigikohus peab seda oma praktikas ilmselgelt võimalikuks.

¹²⁷ RKHKo 3-3-1-32-09, p 17, 18.

¹²⁸ Eerik, M. op.cit., lk 57.

¹²⁹ Kosteitshuk, V. op. cit., lk 22.

hindamiseks saab seetõttu pidada parimaks lahenduseks olukorda, kus suulise tõendi vajadus on selgunud juba kohtueelses menetluses ning seda on kontrollitud kohtumenetluses.

Eeltoodust nähtub selgelt, et hindamisprotsess on personaalne ja suuresti isikust lähtuv. Igal sammul rõhutatakse, et kohtunik otsustab tõendite ja oma siseveendumuse põhjal, kas väide on tõendatud. Siiski tekib küsimus, kas adekvaatne ja objektiivne hindamine on igas kohtuastmes tagatud. Eesmärgiks ei ole siinkohal kahelda kohtunike eetilises ja hindamisvõimes, vaid osutada järgnevale probleemile.

Suulise tõendi kogumine toimub enamasti esimeses kohtuastmes, kus talletatakse protokollis. Kõrgema astme kohtutes kuulatakse isik täiendavalt üle üksnes siis, kui seda peetakse mingil põhjusel täiendavalt vajalikuks (näiteks menetlusosaline on vaidlustanud tõendile antud hinnangu ning kohus peab vajalikuks tõendi korrektseks kogumiseks ja hindamiseks isik uuesti üle kuulata). Sellega aga muudetakse sisuliselt tõendi liiki – isiku ütlustest saab dokumentaalne tõend kohtuistungil protokollis näol.¹³⁰ Sellega omakorda piiratakse kõrgema kohtu võimalust hinnata konkreetset tõendit, kuivõrd esimene kohtuaste on isiku ütlusi hinnanud koosmõjus seletusi andva isiku ja tema käitumisega. Järgmised kohtuastmed näevad aga ainult ``kuiva`` protokollis. Autori hinnangu kohaselt on see tõendi hindamisel tunduvalt raskendavaks asjaoluks, mis võib viia esialgselt järeldusest täiesti vastupidisele järeldusele.

Asjaolu, et tõendi liik ja seega ka selle hinnatavus muutub, ei ole ainult teoreetiline probleem. Kohtupraktikas on esinenud juhtumeid, kus esimene kohtuaste on hinnanud vahetult kohtuistungil ütlusi andnud isiku seletused osaliselt valeütlusteks, lähtudes isiku käitumisest ja erinevatele küsimustele vastamise viisist. Toodud näites on teine kohtuaste hinnanud aga isiku võimaliku ebamugavustunde väheoluliseks, põhjendades seda tema võimaliku kartusega maksuriski osas.¹³¹ Autori arvamusel võib sellisel juhul olla just tõendi liigi muundumine ja sellest tulenev hindamise raskendus asjaoluks, mis takistab õige kohtulahendi saavutamist. Sellest tulenevalt võib omakorda küsida, mis on suulise tõendi ja vahetu ülekuulamise kui eraldiseisva tõendi liigi mõte, kui selle lõpp-tulemus on protokoll, millest ei nähtu hinnangu andmisel suurt tähtsust omavad käitumuslikud jooned ja detailid. Peetakse ju üldiselt vahendituse põhimõtet üheks kohtumenetluse tähtsamaks põhimõtteks ja tunnustatakse, et

---

¹³⁰ Punktis 1.3.4 suuliste tõendi liikide all juba märgitult võib ka seda käsitleda sellisel juhul tõendi liigi muundumisena, mis tekitab ``muu suulise tõendi``.

¹³¹ TlnRkKo 3-09-652.

kohtus tunnistaja vahetu küsitlemine annab kohtule võimaluse hinnata tunnistaja käitumist ning selle põhjal kujundada arvamus suulise tõendi usaldusvääruse kohta.¹³²

Kirjalikust protokollist ei saa arusaadavatel põhjustel nähtuda näiteks inimese punastamine ja vaevukuuldavalt vastuse andmine, mida võib käsitleda ka kui valetamise ilmingut. Kohtunikul puudub ka võimalus hakata seletuste võtmiste kestel protokollivale istungisekretärile selgitama, milliseid isiku žeste ja näoilmeid peaks protokollis igal hetkel lisama. Lahendus sellele on tegelikult olemas kehtivas seaduses. Selleks on kohtuistungis videosalvestamine. See oleks põhiliseks hindamise ühesugususe tagajaks ja siis puuduks küsimus sellest, et esimese astme kohus hindas isiku ütlusi vahetult, kuid teise astme kohus üksnes protokollist, kust kehakeel ei nähtu.

Videosalvestuse eeliseid protokollis ees on rõhutatud ka juba varasemalt, eriti kriminaalkohtumenetluses. Isikulise tõendi kogumise problemaatikat kriminaalmenetluses käsitlevas töös on R. Kroonberg märkinud, et ``selline viis (*videosalvestis*) annab prokurörile, kes näeb sageli kohtusaalis kahtlustatavat esmakordselt, eelneva audiovisuaalse pildi ütluse sisust, kui ka ütluse andjast ja tema kehakeelest``.¹³³ Sarnaselt tagab videosalvestis igas kohtumenetluses tõendi igakülgse uurimise ja hindamise ka kõigi teiste jaoks.

HKMS-is ei ole peetud vajalikuks tõendite regulatsiooni eraldiseisvalt välja tuua, vaid HKMS viitab selles osas põhiliselt TsMS-ile, kus on isikulise tõendi salvestamise viisiks traditsiooniliselt kirjalik protokoll. TsMS § 51 lg 1 kohaselt peab olema tagatud protokollis kirjalik taasesitamine, protokollis võib koostada nii masina- või arvutikirjas kui ka jäädvustada digitaalsele andmekandjale. Seega seadus ei keela ütluste salvestamist digitaalsel teel. Ka tehniliselt ei saa autori hinnangul pidada videosalvestamise võimalust enamasti keeruliseks ning see ei ole ka ülemäära kulukas. Tuues näite just halduskohtumenetlusest, on käesoleval hetkel igas halduskohtus olemas videokonverentsi võimalus kiirete väljasaatmismenetluste tagamiseks ja vangide konvoerimisega seotud kulutuste vältimiseks. Seega ei tohiks olemasolevate süsteemide põhjal olla üleliia keerukas ka salvestamise võimaluse loomine.

---

¹³² Kangur, A. 2008, lk 15.

¹³³ Kroonberg, R. Isikulise tõendi kogumine - Eesti tänase kriminaalmenetluse üks põhiprobleeme. Magistr töö. Tallinn: Tartu Ülikool 2008. (Käsikiri Tartu Ülikooli õigusteaduskonna teabekeskuses Tallinnas).

Videosalvestamise kasutamise poolt räägib lisaks hindamise lihtsusele ka tunnistaja vastutuse rakendamise lihtsustamine. M. Merimaa on tunnistaja vastutust käsitledes leidnud, et olukorrad, kus tunnistaja ei ole kehtiva regulatsiooni kohaselt kohustatud enam juba antud ütluste õigsust kohtuistungil protokolli allkirjastamisega kinnitama, oleks õigustatud juhul, kui kohtuistungid oleks vähemalt helisalvestatud. Näiteks helisalvestatakse kohtuistungeid Saksamaa ja Soome kohtutes.¹³⁴

Õiguskirjanduses on korduvalt välja toodud, et videosalvestamise meetodi rakendamine ei ole keeruline. Kriminaalmenetluses võiks seda meetodit rakendada ka kahtlusalluste, kannatanute ja tunnistajate ülekuulamisel kuritegudes, mida ei ole nimetatud ütluste deponeerimise muudatusettepanekutes. Videosalvestamine ei vaja oluliselt suuremaid ressursse kui isikute korduvast kohtuistungile ilmumata jäämisest tekkiv kulu. See aitab oluliselt kaasa toimingute kvaliteetsemale sisu ja tõendiallika usaldusväärse tagamisele ning seeläbi ka kohtumenetluses tõendi hindamisele. Taoliseks ülekuulamiseks peab menetleja põhjalikumalt ette valmistuma, mis omakorda tagab oluliselt suurema sisulise kvaliteedi. Ülekuulamisele allutatud isik, teades videosalvestamisest, püüab enam läbimõeldult anda ütlusi ja vältida tahtlikke ebatäpsusi. Hilisemad pretensioonid menetleja poolt mistahes viisil mõjutamise tulemusel valeütluste andmise põhjendamiseks oleksid sellisel juhul vähetulemuslikud. Olulisel määral väheneksid seetõttu ka kaebused menetlejate mittekohaste taktikavõtete või meelepäraste suunavate küsimuste esitamiste kohta vajalike ütluste saamise eesmärgil. Kohtumenetluse pooled ja kohus saavad adekvaatse ülevaate toimingute kulgemise taktikast, sh ülevaate isiku kehakeelest, esitatud küsimuste sisust ja vastustest küsimustele. Meetod võimaldab lisaks eelpool nimetatule vajadusel kaasata protsessi ka kehakeele spetsialiste, kes saavad aidata kaasa tõendiallika usaldusväärse hindamisel läbi kehakeele.¹³⁵

Vahetu hindamise mõju tähtsust tunnistavad ka kohtunikud, kinnitades, et tõendi hindamisele avaldab mõju vahetu kontakt isikulise tõendiga. Ringkonnakohtul selline vahetu mulje tunnistaja ütlusest ja menetlusosalise vande all antud seletusest puudub. Protokollist ei nähtu suulise tõendi andmise veenvus ega vastuolud. Tõendite vahetu uurimine annab kohtunikule palju rohkem infot siseveendumuse kujunemiseks, kui seda võib välja lugeda kohtuistungil protokollist. Kohus ei tee otsust mitte ainult esitatud tõendite, vaid kogu arutelu kestel

---

¹³⁴ Merimaa, M. op. cit., lk 77-78.

¹³⁵ Kroonberg, R. Isikulise tõendi problemaatika kriminaalmenetluses ja võimalikud lahendused. – Sisekaitseakadeemia Toimetised 2008, nr 8, lk 110.

kujunenud arusaamast lähtudes. Tuleneb sellest ju ka kohtuniku motiveerimiskohustus. Seetõttu annaks kohtuistungis videosalvestamine kõrgema astme kohtule tõendite kohta enam teavet.¹³⁶

Tõendite vahetu uurimine on eeltoodust tulenevalt nende õigeks ja õiglaseks hindamiseks oluline igas kohtuastmes. Nii näiteks ei ole autori hinnangul Eestis kujutletav olukord, kus kohus võiks kohtukolleegiumi vahetumisel otsustada asja üksnes kogutud kirjalike materjalide põhjal.¹³⁷ Kohus peab arvestama menetlusosaliste ja avalikkusega ning üldise ootusega õigeks lahendiks. Suuliste tõendite võrdlemine teiste tõendite taustsüsteemiga, eripära arvesse võtmine ja tagamine, et need oleks sarnaselt uuritavad ja hinnatavad igas kohtuastmes, on suuliste tõendite kasutamisel eraldi eesmärgiks.

---

¹³⁶Merimaa, M. op. cit., lk 108.

¹³⁷ Saksamaal ei pea toimuma uut kohtuistungit ja asjaolude uurimist uuesti, kui kohtunikekolleegium vahetub, vaid uus kolleegium võib otsustada asja kogutud kirjalike materjalide põhjal. (allikas: Singh, M. P. op. cit., lk 231).

Kokkuvõte

Tõendamine ja tõendid on kohtumenetlustes olnud aktuaalsed läbi aegade, rõhutades nii menetlusosaliste õiguseid, kohtu ülesandeid kui ka avalikkuse silmis kohtute usaldusväärust. Suulise tõendi kasutamine, sh nende riskasutus erinevate menetluste vahel, on samal ajal olnud üheks problemaatilisemaks teemaks tõendamisel. Sellest tulenevalt on ka töö uurimisprobleemiks halduskohtumenetluses suuliste tõendite ühtne kasutamine või täpsemalt öeldes, ühtse kasutusviisi puudumine. Magistritöö alguses on sellest tulenevalt ka püstitatud hüpotees, et suuliste tõendite kasutamise erinevusteni on viinud tõendite regulatsiooni puudulikkus ja senise kohtupraktika varieeruvus.

Arutledes suulise tõendi üle selle kogumisest kuni hindamiseni otsuses, on kõigepealt loodud taust suuliste tõendite kasutamise mõistmiseks ning seejärel käsitletud kohtumenetluse loogilise järgnevuse põhimõttel suuliste tõendite kasutamise raskusi ja vastuolusid, neid samal ajal analüüsid ja seejärel lahendusi esitledes. Lahendusteni on töös jõutud kolmel eri meetodil. Esiteks on kehtiv seadusandlus sisaldanud teatud juhtudel vähemalt üldist vastust, mida praktikas mingil põhjusel ei rakendata. Teiseks on valitud vastuolulisest kohtupraktikast sobivad lahendusviisid, seejuures valikut täiendades ja seda põhjendades. Kolmandaks on esitatud regulatsioonile Eesti oludes uuenduslikke lähenemisi.

Tõendamisega seotult ilmneb kohtumenetluses kõige esmasena halduskohtu uurimispõhimõte. Uurimispõhimõte väljendab endas kohtu kohustust aidata kaasa poolte võrdsuse saavutamisele ja abistada vajaduse korral tõendite kogumisel, samuti koguda tõendeid omal algatusel. Kohtueelses menetluses haldusorgani poolt rakendatav uurimispõhimõte erineb halduskohtumenetluses rakendatavast kohtu uurimiskohustusest. Erinevuse saab lühidalt kõige paremini kokku võtta läbi eesmärgi – haldusmenetluses on haldusorgani eesmärgiks eelkõige õiguspärane tegevus, samal ajal kohtumenetluses on kohtu ülesandeks selle tegevuse igakülgne õiguspärasuse hindamine.

Uurimispõhimõttest tulenevalt abistab kohus menetlusosalisi terve kohtumenetluse vältel. Kohus ei saa seejuures olla seotud esindaja õigusliku positsiooni ja olemasoluga kohtumenetluses, vaid peab asjaolude igakülgseks väljaselgitamiseks uurimiskohustust täitma ka esindaja osalemisel kohtumenetluses. Suunates kaebajat õige kaebuse nõude või aluse juurde, on kaebajal nende muutmise lubatud kuni kohtuvaidluseni või kirjalikus menetluses

taotluste esitamise tähtaja möödumiseni. Sedavõrd pika ajavaru sätestamine kannab endas tõenäoliselt eesmärki vältida põhjendamatu menetluse venimist.

Uurimispehimohttest on kantud ka HKMS § 122 lg 2 punkt 5, millest tuleneb kohtu imperatiivne kohustus terve haldusasja toimiku väljanõudmiseks. Kõik haldusasjas kogutud materjalid on aga tihti asjakohatud ning kehtiv regulatsioon võib viia isegi kahtlusteni, et kohus rikub kogu toimiku väljanõudmisele ja läbivaatamisele kulunud aja tõttu menetlusõkonoomia pehimõtet. Autor leiab, et kohtule peab jääma vaba kaalutusõigus, otsustamaks kas ja millistel juhtudel on kõigi haldusasjas kogutud materjalide esitamine vajalik.

Kohtumenetluses ilmneb selgelt suundumus koguda kõikvõimalikke tõendeid. Nii on kohtupraktika tekitanud olukorra, kus kohtul on soovitatav õige kohtulahendi motiivil ka hilises menetlusfaasis esitatud tõendeid vastu võtta võimalikult laiaulatuslikult. Selline praktika ei ole õigustatud, eelkõige hiljem esitatud tõendite mitteusaldusväärsuse tõttu. Põhjendatud oleks pehiliselt haldusmenetluses tõendite esitamise juurutamine. Riisiko tõendite esitamata jätmise eest ei tohi olla mitte ainult deklaratiivne, vaid asetatud ka kohtupraktikas reaalselt tugevamalt menetlusosalise õlgadele.

Lisaks eelnevale on tõendite kogumisel menetlusosalised probleemina tõstatanud ka kohtu poolt haldusakti täiendava motiveerimise. Nimelt on leitud, et kohtumenetluses tõendite kogumisel ja hilisemal hindamisel asub kohus haldusakti täiendavalt motiveerima. Autor leiab, et selle saab ümber lükata põhjendusel, et kohtul puudub mõjuvõim kogutavate tõendite üle – tõendid võivad haldusorgani järeldust nii kinnitada kui ka ümber lükata.

Enne suuliste tõendite kohtumenetluslikku poolde laskumist on töös uudse käsitusena välja pakutud muu suuline tõend. Selle all peab autor silmas suulist tõendit, mis muundub koheselt peale jäädvustamist dokumentaalseks tõendiks. Autori hinnangul ei saa väita, et tegemist on üksnes dokumentaalse tõendiga. Sellist tõendit on töös esitletud suulise tõendina, mis on lihtsalt väljendunud teisel kujul ning seega on arusaadavuse huvides põhjendatud eraldi suulise tõendiliigi loomine.

Kõigi tõendite puhul on need kohtumenetlusse kandumisel pehiliselt kogutud haldusmenetluses. Töös on haldusmenetluses esinevaid tõendeid kogumise alusel eristatud.

Haldusorgani õigus ja kohustus tõendeid koguda kitsas tähenduses peetakse silmas üksnes haldusorgani pädevusest lähtuvalt talle antud vahenditega tõendite kogumist. Tõendite kogumisel laias tähenduses on asja juurde võetud tõendid, mis on kogutud teise organi poolt talle omistatud pädevuse ja vahenditega ning tõend on hiljem edastatud menetlust läbi viivale haldusorganile. Probleemiks tõendite kogumisel laias tähenduses on küsimus, kas ja miks tohib haldusorgan kasutada haldusakti põhistamiseks ja kohus asja üle otsustamiseks tõendamisteavet (näiteks jälitustegevuse protokoll), mille kogumiseks puuduks tavalises haldus(kohtu)menetluses igasugune õiguslik alus. Haldusorgan on sellega justkui astunud üle oma kohustusest tõendeid koguda ning läinud kergema vastupanu teed, sest viidatud juhul ei kogu tõendeid mitte haldusorgan vastavalt haldusmenetluse põhimõtetele, vaid teine organ vastavalt talle ette nähtud menetlusreeglitele. Autor mõonab, et teema põhjalikum käsitus väljub kahjuks käesoleva töö raamidest ja jääb seetõttu tulevikus koostatava teadustöö lahendada. Käsitledes seda lühidalt antud töö raames, on selliselt toimimine autori hinnangul õigustatud kõigi asjas tähtsust omavate asjaolude igakülge väljaselgitamise ja hindamise eesmärgil. Tõendite riskasutus täidab ka menetlusökonoomia eesmärgi, välistades liigsed kordused, riigi ressursside raiskamise ja pikad menetlused.

Tõendite riskasutuse osas on ühest küljest kohtumenetluses kinnitatud, et kohtuvälised avaldused on tõenditeks haldus- ja tsiviilkohtumenetluses. Teisest küljest on leitud, et kohus ei tohi asendada suulist tõendit muus vormis andmekandjaga. Veel rangema käsitlusena on märgitud, et ainuke võimalus suulise tõendi saamiseks peale konkreetse kohtumenetluses ülekuulamise on selle isiku teises kohtumenetluses antud ütluste protokoll kasutamine. Sellise vastuoluni on autori hinnangul viinud kohtupraktika, mis on eristanud suulist tõendit ja seda sisaldavat dokumentaalset tõendit. Töös on järeldatud, et selline liigitamine ei oma sisulist tähtsust, kuivõrd muu suulise tõendi hindamist ei saa mõjutada asjaolu, millises menetluses see on kogutud. Seejuures kinnitab halduskohtumenetluses kohtuväliste avalduste ka kohtumenetluse tõenditena käsitlemise tähtsust kehtiva seadustikuga loodud võimalus kohtuväliste avalduste ja teiste tõendite kasutamiseks kohtumenetluses.

Kohtuväliste avalduste tõendina käsitlemise probleemile lisandub täiendav tahk isiku uuesti ülekuulamisena kohtumenetluses. Autor leiab, et põhjendatud ei ole HKMS § 65 lõike 2 regulatsioon, millega kohus on jäetud sisuliselt ilma kaalutusõigusest ja pandud sundolukorda, kohustades igal juhul suulisi ütlusi andnud isikut uuesti üle kuulama. Kohtul peab olema võimalik igakordselt eraldiseisvalt kaaluda, kas isiku uuesti ülekuulamine on

vajalik või mitte. Igakordsel kaalumisel on välistatud ka kohtueelsete tõendite automaatne kogumi hulka arvamine.

Ülekuulamisega seotult on varasemalt kohtumenetluses olnud probleemiks kahtlused, kas haldusmenetlust läbi viinud ametnik tuleb üle kuulata tunnistaja või menetlusosalisena. Kuivõrd ametnik on pea alati kursis kohtumenetlusega ja enamasti on tal võimalik ka kohtumenetluse materjalidega tutvuda, saab pidada kehtivas seadustikus esitatud ametniku ülekuulamist menetlusosalisena kõige efektiivsemaks lahenduseks.

Tõendite riskasutamise problemaatika hulka kuulub ka tõendi lubatavuse hindamine. Üldpõhimõttena peab tõend olema lubatav selles menetluses, mille raames ta koguti. Vastav menetlus ei pruugi olla aga alati lõppenud või selles võetud lõplikku seisukohta tõendi lubatavuse kohta. Kaebaja peab seetõttu saama vaidlustada selliseid tõendeid ka halduskohtumenetluses ning halduskohtul peab olema õigus ja võimalus hinnata tõendi lubatavust, kui see on vajalik haldusakti või toimingu peale esitatud kaebuse läbivaatamiseks.

Halduskohtumenetluse viimaste etappidena on tõendamisse puuduvalt kolmandas peatükis käsitletud tõendi usaldusväarsust ja hindamist. Esimeseks silma torkavaks probleemiks, mis ilmneb seejuures just muu suulise tõendi usaldusväarsuse juures, on asjaolu, et dokumendi puhul võib selles sisalduv suuline teave olla osaliselt moonutatud või kaotsi läinud. Tõendi usaldusväarsuse kontrollimiseks, igakülgselt uurimiseks ja õigeks hindamiseks saab pidada parimaks lahenduseks olukorda, kus suulise tõendi vajadus on selgunud juba kohtueelses menetluses ning seda on kontrollitud kohtumenetluses. Usaldusväarsuse aspektist tuleb siiski tunnistaja ütluste osas arvestada, et kohtumenetluses võib menetlusosaline olla selgitanud tunnistajale olukorda ja andnud suuniseid, mistõttu võivad kohtueelsed ütlused olla tõendite vastuolu korral usaldusväärsemad.

Suulise tõendi usaldusväarsuse täiendava tagatisena on töös esitatud tunnistaja poolt pärast ülekuulamist protokollitud ütluste allkirjastamise võimalus. Tunnistaja kinnitab sellega oma ütluste täielikkust ja tõesust justkui kahekordselt – kõigepealt hoiatuse allkirjastamisega ja seejärel ütluste kinnitamisega protokollis. Kuigi kehtiv regulatsioon sellist kohustust ei sätesta, on see autori arvamusel selle kasutamine lisagarantiina õigustatud.

Kohtumenetluses on mööndud võimalust isiku tunnistaja ülekuulamiseks isegi juhul, kui ta viibis enne üle kuulamist kohtuistungil ajal saalis. Sellisel juhul tuleb kohtul hinnata tunnistust kriitilisemalt. Töös on selle põhjal esitatud menetlusosalise ülekuulamise regulatsiooni täiendus, kuna menetlusosalise seletus võib olla mõjutatud tunnistajate ütlustest. Seletuse usaldusväärsuse suurendamiseks esitatakse ettepanek kuulata menetlusosaline üle enne tunnistajaid. Vajaduse ilmnemisel jääb kohtule alles võimalus asjaolude täpsustamiseks menetlusosaline hilisemalt seletuse täiendamiseks tagasi kutsuda.

Suulise tõendi usaldusväärsuse puudumise on Eesti oludes põhjustatud muuhulgas isiku vastutuse vähesest kohaldamisest – kriminaalvastutus valeütluste eest ei ole realselt rakendunud. Materiaalõigus on selles osas kõigis kohtumenetlustes läbi kukkunud, kuna see probleem esineb suuliste tõenditega igas kohtumenetluses. Töös ei ole antud probleemile siiski lahendust välja pakutud, kuivõrd autori arvamusele vajaks see sügavamalt ja põhjalikumalt uurimist, kui see käesoleva töö eesmärki arvesse võttes võimalik oli.

Probleemse näitena ilmneb hindamisel ka kõrgema astme kohtute piiratud võimalused konkreetse tõendi vahetuks hindamiseks. Esimene aste hindab suulist tõendit koosmõjus seletusi andva isiku ja tema käitumisega, järgmised kohtuastmed näevad ainult ``kuiva`` protokollit. Selline hindamist raskendav asjaolu võib viia esialgsest järeldusest täiesti vastupidisele järeldusele. Lahendus on tegelikult suuresti kasutamata kujul kehtivas seaduses olemas – selleks on kohtuistungil videosalvestamine. Videosalvestis tagab kohtumenetluses kõigi jaoks võimaluse tõendi igakülgselt uurimiseks ja hindamiseks. Käesoleval hetkel on igas halduskohtus olemas videokonverentsi võimalus kiirete väljasaatmismenetluste tagamiseks ja vangide konvoeerimisega seotud kulutuste vältimiseks, seega ei tohiks olemasolevate süsteemide põhjal olla salvestamise võimaluse loomine keerukas.

Töös suuliste tõendite käsitlemine erinevatest kohtumenetluses ilmnevatest külgedest ja kohtumenetluses osalevate isikute seisukohtadest on loonud autori hinnangul väljatoodud lahenduste kontekstis sobiva aluse edaspidi suuliste tõendite läbivalt ühtseks kasutamiseks halduskohtumenetluses. Jääb üle loota, et toodud lahendusi halduskohtumenetluses aktsepteeritakse ja nii kohtu kui menetlusosaliste poolt tulevikus ühtselt rakendatakse.

UNIFORM TREATMENT OF ORAL EVIDENCE IN ADMINISTRATIVE COURT PROCEEDINGS

Abstract

Proof and evidence have been at issue in court procedure at all times, emphasising the rights of the parties to proceedings, the tasks of the court as well as the reliability of courts in the eyes of the public. At the same time, treatment of oral evidence, including the cross-usage of evidence between different proceedings, has been one of the most problematic subjects in provision of proof. Therefore the problem studied in this paper is the uniform treatment of oral evidence or, more correctly, the lack of a uniform treatment. The author has set up a hypothesis that the differences in the treatment of oral evidence have been caused by the insufficient regulation of evidence and variability of the former judicial practices.

At the beginning of court proceedings, the first aspect related to proof is the principle of enquiry of the administrative court. The principle of enquiry entails the obligation of the court to contribute to the achievement of the equality of parties and to provide assistance, if necessary, in the collection of evidence, as well as to collect evidence of its own motion. To distinguish the principle of enquiry in pre-trial proceedings and judicial proceedings, the primary objective of an administrative authority in an administrative proceeding is lawful activity, while in a judicial proceeding the task of the court is to evaluate the lawfulness of such activity from all perspectives.

According to the principle of enquiry, the court assists the parties to proceedings during the whole judicial proceeding. At the same time, the court cannot be bound by the legal position of a representative or a representative's presence in judicial proceedings, but it has to perform its obligation of enquiry to ascertain all the facts with the participation of a representative in the judicial proceeding. In direction of the person who files an action to the correct claim or basis of the action, the person who files the action is allowed to change them only until the court action or, in written proceedings, until the expiry of the term for submission of requests. The provision of such a long time limit probably serves the purpose of avoiding unjustified dragging of proceedings.

To provide novelty to the treatment of the subject, this paper proposes a type of evidence consisting in other oral evidence. The reasons for creating a separate type of oral evidence

arise from the practice of the Supreme Court, as the Supreme Court as considered it necessary to distinguish between types of evidence. In the situation where oral evidence becomes documentary evidence immediately after it is recorded, the author deems it justified to create a new type of oral evidence, as it still constitutes oral evidence which is simply revealed in another form.

The regulation of evidence emerges only after acceptance of an action in pre-trial proceedings. While examining the purpose of subsection 122 (5) of the Code of Administrative Court Procedure, it turns out that in any case the court has an imperative obligation to require to submit the file of the administrative matter. However, the whole file is often irrelevant, for example if only a part of an administrative act is contested or if the only subject of dispute in the administrative matter is the interpretation of a norm. It would be justified to provide the court with the right of discretion to decide whether and in which cases it is necessary to submit all the materials collected with regard to an administrative matter. The valid regulation may cause a situation where the court violates the principle of economics of procedure, as the request to submit a file and its mandatory examination cause unjustified elongation of the proceedings.

To achieve the optimum duration of proceedings, it has been set forth that a party to the proceedings is obliged to submit evidence as early as possible during the proceedings but in any case not later than within the term set by the court. The judicial practice (mainly the practice of the Supreme Court) has caused a situation where, in order to achieve the correctness of a decision, it is advisable for the court to accept as much evidence as possible even if such evidence has been submitted later. Such practice is not fully justified, mainly due to the possible fabrication and unreliability of the evidence that is submitted later. In the opinion of the author, such stretching of limits does not derive from the nature of proof or from the intention of the legislator, and therefore the respective pursuits should rather be avoided and the valid regulation should be observed. In practice, it would be justified to implement submission of evidence mainly in administrative proceedings. The risk of failure to submit evidence should not be solely declaratory, but it should be laid on the shoulders of the parties to proceedings more tightly in the actual court practice.

Collection of evidence on the initiative of the court may quite often create a situation where such evidence did not exist in an administrative proceeding. Therefore, there have been cases

in judicial practice where it is alleged that the court, while collecting evidence and evaluating such evidence, has started to additionally motivate an administrative act. At the same time, however, the court has no influence on the evidence collected, and such evidence may later confirm or refute the conclusion of an administrative authority, and therefore the reliance on such evidence cannot be deemed as additional motivation.

Oral evidence is collected before judicial proceedings as well as during the proceedings. Before judicial proceedings, the administrative authority collects statements to ascertain all facts relevant for the performance of an activity. While examining the activities of an administrative authority in a judicial proceeding, the court ascertains whether there are still other person who might possess information that is relevant for the case or whether such information is possessed by the persons who have already been questioned, and if necessary, the court organises collection of oral evidence. While collecting the evidence, one has to distinguish between evidence that has been collected in administrative proceedings, and evidence deriving from other proceedings. Evidence existing in administrative proceedings refers to the right and obligation of an administrative authority to collect evidence in a narrow sense, which means collection of evidence solely within the competence of the administrative authority and using the means provided to the administrative authority. In the second case, evidence is collected in a broad sense which means that evidence has been accepted and included in the case although such evidence has been collected by another authority within the competence and by the means of such authority, and the evidence has been later forwarded to the administrative authority conducting the proceedings. While looking at the collection of evidence in the broad sense, one might feel the need to ask whether and why an administrative authority may use, in order to reason an administrative act, and why a court may use, to decide on a matter, such evidence, for the collection of which there was no legal basis in an ordinary administrative (judicial) proceeding. An administrative authority seems to have overstepped its obligation to collect evidence and chosen the easier way, as in the described case the evidence is not collected by the administrative authority according to the principles of administrative proceedings, but by another authority in accordance with the procedural rules applicable to such authority. Such practice can be deemed justified for the purpose of ascertaining and evaluation of all facts relevant for the case which should ensure a correct and fair decision. At the same time, the cross-usage of evidence serves also the purpose of economics of procedure, as it eliminates unnecessary repetitions, wasting of public resources and long duration of proceedings.

As to cross-usage, it is surprising that there are different points of view regarding the use of extrajudicial statements in judicial proceedings. On one hand, it has been confirmed that extrajudicial statements constitute evidence in judicial proceedings (in administrative and civil court proceedings, to be more specific). The requirements and procedure of providing proof vary in different procedural laws, and therefore the provision of proof must be distinguished in criminal proceedings, administrative proceedings and administrative court proceedings, but the cross-usage of evidence between proceedings is possible and courts can evaluate oral evidence as documentary evidence. On the other hand, courts have categorically refused to accept oral evidence collected on pre-trial basis, explaining that a court may not substitute oral evidence for any other form of information medium. Therefore extrajudicial statements have not been deemed as evidence. There has been an even stricter approach, whereby the only possibility to receive oral evidence in addition to questioning in the given judicial proceeding, is using the minutes of testimony given by that person in another judicial proceeding.

However, it has still always been considered correct to treat extrajudicial statements as evidence in judicial proceedings. It is so important in administrative court proceedings that a novel regulation was introduced to the valid code to enable the use of extrajudicial statements and other evidence in judicial proceedings. On this background, the judicial practice exposes a strange contradiction which has probably caused the different opinions referred to above. In some cases courts have distinguished between the testimony of a witness and documentary evidence containing such testimony. Such distinguishing is not justified – the probative value of evidence is not pre-determined and one type of evidence cannot automatically be considered more important than another. Such classification has not relevance in evaluation of other oral evidence, and such evaluation cannot be affected by in which proceeding it has been collected.

As an important aspect of cross-usage of evidence, a court has to make sure that the evidence is permissible in the proceeding in which it was collected. However, another proceeding may not always have ended by that moment or a final position regarding the permissibility of the evidence may not have been adopted. Furthermore, the same evidence may have different probative value in different judicial proceedings, and confirm or refute different facts. Although evidence can be contested in the proceeding in which such evidence was collected,

the person filing the action must be able to contest such evidence also in administrative court proceedings. If it is necessary to use such evidence in order to hear an action filed against an administrative act or measure, the administrative court must have the right and possibility to evaluate the permissibility of the evidence.

In addition to the issue of usability of pre-trial evidence in judicial proceedings, there is another current issue regarding the additional hearing of a person in judicial proceedings when information has already been collected before the judicial proceedings. The court has no automatic right to include pre-trial evidence in the aggregate evidence, and has to consider it separately every time. Therefore the regulation provided in subsection 65 (2) of the Code of Administrative Court Procedure cannot be deemed as justified, as the court has thereby been deprived of the actual right of discretion and has been put in a constraining position where in any case it has to hear again a person who already has given oral testimony.

In the Code of Administrative Court Procedure, the regulation of collection of oral evidence in judicial proceedings has been supplemented by a novel aspect regarding the hearing of an official who has conducted the administrative proceeding, as a party to the proceeding. This dismisses former doubts of whether an official should be heard as a witness or as a party to the proceeding. As an official does not have to be posted about the judicial proceedings and he or she usually can examine the materials of the judicial proceeding, it can be regarded as the most effective solution.

Consequently, oral evidence collected in pre-trial proceedings, being an issue repeatedly and often disputed by parties to proceedings, still remains evidence also in judicial proceedings and a failure to take such evidence into account is deemed as a serious infringement of the procedural law which always leads to a review of the judgement. In collection of evidence, it has always been considered as a separate purpose to ascertain all evidence that is important and relevant for the case, and having this in mind, the only possible solution is to take pre-trial evidence into account. The testimony of witnesses and the statements of the parties to a proceeding must constitute evidence also in administrative court proceedings, as it would be impossible to evaluate an administrative act without taking into account the evidence explaining the administrative act.

The third chapter is dedicated to the reliability and evaluation of evidence as the last stages of administrative court proceedings. The reliability of evidence depends on the weight placed on it by the person evaluating the evidence while comparing and analysing the evidence in conjunction with other evidence collected in the case. At the same time, evidence is evaluated both by the court as well as by the parties to the proceeding whose opinion has to be taken into account by the court. The reliability of evidence is greatly influenced by how it has been obtained, and therefore the direct questioning of a person has several advantages while compared to minutes of hearing. If minutes are used, oral information may have been partially distorted or lost. In judicial proceedings, the reliability and universality of oral evidence can be verified by the court as well as by the parties to the proceeding which ensures its correctness and unambiguity much better. In the case of a witness, it should still be considered that a party to the proceeding may have explained the situation and given instructions to the witness, and therefore the initial testimony may be more reliable in case there is a discrepancy between evidence.

It has been tried to ensure the reliability of the testimony of witnesses by additional signing of recorded testimony after the hearing. It can be seen as an additional guarantee for the completeness and correctness of testimony as the person then confirms the correctness of his or her testimony twice – first by signing the warning and then by confirming the testimony in the minutes. It is also attempted to ensure the reliability of oral evidence by other procedural regulations. For example, under subsection 260 (1) of the Code of Civil Procedure, the witnesses who have not been heard shall not be present in the courtroom during the hearing of the matter. However, for the purpose of correct adjudication of the matter, exceptions are still allowed in practice. For example, in Estonia it is possible to hear a witness who was present in the courtroom during the hearing, while evaluating the witness's testimony more critically. Similarly, it has been set forth in the Swedish Code of Judicial Procedure that if due to the examination of a large amount of evidence, it is convenient to present such evidence simultaneously to the witness for the purpose of providing testimony, the witness may participate in a hearing before giving a testimony. For the same reasons, it would be justified to supplement the regulation of the hearing of parties to a proceeding. If a party presents his or her statement before the hearing of witnesses, then it is possible to ensure that at least the major part of the statements of the party is neutral while considering the testimony of witnesses. Therefore, in order to increase reliability, a party could be heard before the

witnesses as a general rule. When it turns out to be necessary, it is later possible to call the party back to supplement the statements.

The unreliability of oral evidence in Estonian situation is mainly caused by the insufficient application of a person's liability – criminal liability for false testimony has not been implemented in reality. The reasons for this can be that the imminent sanction is too lenient or that in reality persons are not held liable for such activities. If there is no fear that a sanction will be implemented, it often implies that some tangible benefits are to be received for false testimony. In this respect, substantive law has failed in all judicial proceedings as the problem exists with oral evidence in every judicial proceeding.

Upon evaluation, the court has to examine evidence from several aspects: firstly, to deem a fact proved, and secondly, to preclude that a fact has been proved. At the same time, the court has to consider all the evaluations given to evidence by the parties. The obligation to reason its evaluations and positions from all perspectives arises from the purpose of legitimising the conclusion set out in the judgement for the parties, the public and other court instances. To examine evidence from all perspectives and to evaluate evidence correctly, the best solution seems to be a situation where the necessity for oral evidence becomes clear already in pre-trial proceedings and is verified in judicial proceedings.

The reasons provided above clearly indicate the importance of direct evaluation of oral evidence and the related purpose of achieving a correct and fair judgement. However, the opportunities of the courts of higher instance for direct evaluation of a certain piece of evidence are limited. The first instance evaluates oral evidence in conjunction with the person and the person's behaviour, while the next instances see just the "plain" minutes. This makes evaluation much more difficult, and it may result in a conclusion which is quite opposite to the initial conclusion. Written minutes cannot understandably indicate any signs of lying, for example stammering or flushing of a person. The solution actually already exists in the law itself but is not used – it is videotaping of court sessions. A videotape ensures the possibility to examine and evaluate evidence from all perspectives for everyone in a judicial proceeding. At the time being every administrative court has the possibility of a video conference to ensure quick expulsion proceedings and to avoid expenses related to conveying of prisoners, therefore it should not be complicated to create a possibility of videotaping on the basis of the existing systems. As the court does not make a decision only on the basis of the evidence

provided, but also on the basis of the understanding that is formed during the whole hearing, and motivates its judgement accordingly, the videotaping of court sessions would facilitate evaluation of evidence and provide more information regarding the evidence to a court of the higher instance.

While discussing oral evidence starting from its collection and ending with evaluation in a judgement, the purpose is to create a basis, through interpretation of laws and analysis of the existing court practice, for coherent treatment of oral evidence in administrative court proceedings. For that purpose, first the difficulties and controversies in the treatment of oral evidence have been set out, verifying them and then presenting the solutions. Solutions have been found by using three different methods in this paper. Firstly, the valid legislation contains at least general liability in certain cases, but for some reason it is not implemented in practice. Secondly, suitable ways of solution have been selected from the controversial court practices, and the choice has been supplemented and explained. Thirdly, approaches which are novel in Estonia have been presented with regard to the regulation. In the opinion of the author, the discussion of oral evidence in this paper from different perspectives that appear in judicial proceedings and from the points of view of the persons participating in judicial proceedings has provided a suitable basis for further uniform treatment of oral evidence in administrative court proceedings.

Kasutatud kirjandus

1. Aedmaa, A. jt. Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2004.
2. Eerik, M. Eesti kohtumenetluste ühtlustamise võimalikkusest. Doktoriväitekirja autoreferaat. Tallinn: Akadeemia Nord Toimetised, 2008, vihik 37.
3. Halduskohtumenetluse seadustiku eelnõu kooskõlastustabel. HKMS seletuskirja lisa (758). Arvutivõrgus:
<http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&emshelp=true&eid=1020325&u=20120505162654> , (04.05.2012).
4. Halduskohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri 2010. 755 SE III, 902 SE III. – Arvutivõrgus:
<http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&emshelp=true&eid=1020325&u=20120505162654> , (04.05.2012).
5. Kangur, A. Kohtuvälised ütlused tõendina kriminaalkohtumenetluses. – Juridica 2011, nr 8.
6. Kangur, A. Millal saab isiku kohtust väljaspool tehtud avaldus olla tõendiks kohtumenetluses? – Juridica 2008, nr 1.
7. Kroonberg, R. Isikulise tõendi problemaatika kriminaalmenetluses ja võimalikud lahendused. – Sisekaitseakadeemia Toimetised 2008, nr 8.
8. Kähri, M. Ebaseaduslikult kogutud tõendi kasutamise keeld maksumenetluses. – Juridica 2008, nr 2.
9. Lindell, B. Civil procedure in Sweden. Uppsala: Iustus Förlag AB 2004.
10. Maisto, G (editor). Courts and Tax Treaty Law. Vol 3, EC and International Tax Law Series. Amsterdam: IBFD 2007.
11. Merimaa, M. Menetluse põhimõtted ja tõendamine tsiviilkohtumenetluses. Doktoritöö. Tallinn: Akadeemia Nord 2008.
12. Narits, R. Eesti õiguskord ja väärismetodid. – Juridica 1998, nr 1.
13. Otsa, R. Halduskohtu selgitamiskohustusest. – Advokaadibüroo Aivar Pilv kliendileht, 01.11.2010. Arvutivõrgus: <http://www.apilv.ee/halduskohtu-selgitamiskohustusest/19/438/64/article> , (04.05.2012).
14. Otsa, R. Tunnistajate kirjalike seletuste kasutamisest tõendina tsiviilkohtumenetluses. – Advokaadibüroo Aivar Pilv kliendileht, märts 2011. Arvutivõrgus:

<http://www.apilv.ee/tunnistajate-kirjalike-seletuste-kasutamisesest-toendina-tsiivilkohtumenetluses/19/463/74/article> , (04.05.2012).

15. Pilving, I. Riigikohtu 2001. aasta praktika haldusmenetluse valdkonnas. – Juridica 2002, nr 2.
16. Saarmets, V. Halduskohtumenetluse erisustest. – Õiguskeel 2010, nr 4.
17. Singh, M. P. German administrative law in common law perspective. 2. ed. Berlin: Springer, 2001.
18. Truuväli, E. J. jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 2. vlj. Tallinn: Juura 2008.

Avaldamata materjalid

19. Kosteitshuk, V. Tõendid ja tõendamine tsiviilkohtumenetluses. Magistritöö. Tallinn: Akadeemia Nord, õigusteaduskond 2006. (Käsikiri Akadeemia Nord raamatukogus).
20. Kroonberg, R. Isikulise tõendi kogumine - Eesti tänase kriminaalmenetluse üks põhiprobleeme. Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikool 2008. (Käsikiri Tartu Ülikooli õigusteaduskonna teabekeskuses Tallinnas).

Kasutatud normatiivaktid

21. Halduskohtumenetluse seadustik. – RT I, 23.02.2011, 3; RT I, 28.12.2011, 7.
22. Maksukorralduse seadus. – RT I 2002, 26, 150; RT I, 22.12.2011, 38.
23. Rättegångsbalken. – 18.07.1942 SFS 1942:740; 03.05.2012 SFS 2012:126.
Inglisekeelne tõlge arvutivõrgus:
<http://www.regeringen.se/content/1/c4/15/40/472970fc.pdf> , (04.05.2012).
24. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 1998, 43, 666; RT I 2005, 39, 308. (kehtetu).
25. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 2005, 26, 197; RT I, 28.12.2011, 44.
26. Verwaltungsgerichtsordnung. – 19.03.1993, BGBl. I S. 686; 22.12.2010, BGBl. I S. 2248. Inglisekeelne tõlge arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_vwgo/englisch_vwgo.html , (04.05.2012).

Kasutatud kohtupraktika

27. EIKo 03.05.2001, 31827/96, J.B. vs. Šveits.
28. EIKo 10.09.2002, 76574/01, Allen vs. Ühendkuningriik.
29. RKHKm 22. juunist 2010 haldusasjas nr 3-3-1-20-10 (Andres Sarapuu kaebuses Tallinna Vangla tegevuse peale).
30. RKHKo 10. novembrist 2010 haldusasjas nr 3-3-1-82-10 (OÜ Pambu kaebuses Maksu- ja Tolliameti Lääne maksu- ja tollikeskuse 19. septembri 2005. a otsuse nr 12-5/67 tühistamiseks).
31. RKHKo 15. märtsist 2007 haldusasjas nr 3-3-1-97-06 (Klara Golovanova ja Elena Lõpu (Lõpp) kaebused ÕVVTK Pärnu linnakomisjoni 31. märtsi 1993. a otsuse nr 18, 1. veebruari 1995. a otsuse nr 3 ja 18. juuni 1997. a otsuse nr 5, Pärnu Linnavalitsuse 8. oktoobri 1993. a korralduse nr 124-p punkti 1.1, 3. märtsi 1995. a korralduse nr 101-p punkti 1.5 ja 25. augusti 1997. a korralduse nr 1196-p punkti 1.1 osalise tühistamise ja linnavalitsusele korralduste tagasitaitmise ettekirjutuse tegemise nõuetes).
32. RKHKo 15. veebruarist 2006 haldusasjas nr 3-3-1-80-05 (J. P. kaebuses justiitsministri tegevuse õigusvastasuse tuvastamiseks, haldusakti andmiseks kohustamiseks ning kahju hüvitamiseks).
33. RKHKo 16. jaanuarist 2003 haldusasjas nr 3-3-1-2-03 (Sandmani Grupi AS kaebuses Maksuameti ettekirjutuse tühistamiseks).
34. RKHKo 16. jaanuarist 2007 haldusasjas nr 3-3-1-91-06 (J. K. kaebuses Tartu Vangla toimingute õigusvastaseks tunnistamise nõudes seoses kaebaja kinnipidamisega eelvangistusaluste eluhoones).
35. RKHKo 16. novembrist 2009 haldusasjas nr 3-3-1-53-09 (Tõnu Lutuse (Lutus) kaebuses Sotsiaalkindlustusameti Tartu Pensioniameti Viljandi osakonna pensionikomisjoni 5. veebruari 2007. a otsuse nr 165 tühistamiseks ja pensioniametile kohustava ettekirjutuse tegemiseks).
36. RKHKo 16. oktoobrist 2002 haldusasjas nr 3-3-1-41-02 (Orest Kotsjuba kaebuses Jõelähtme Vallavalitsuse 24. novembri 1997. a korralduse nr 623 tühistamiseks).
37. RKHKo 17. novembrist 2005 haldusasjas nr 3-3-1-54-05 (Sihtasutuse Eestimaa Looduse Fond kaebuses Sihtasutuse Keskkonnainvesteeringute Keskuse nõukogu 27. veebruari 2003. a otsuse osaliseks tühistamiseks).

38. RKHKO 17. veebruarist 2005 haldusasjas nr 3-3-1-94-04 (Ivo Mäggari kaebuses Tallinna Linnavalitsuselt kahju hüvitamise nõudes).
39. RKHKO 19. maist 2009 haldusasjas nr 3-3-1-32-09 (OÜ Raviltos kaebuses Maksu- ja Tolliameti Ida maksu- ja tollikeskuse 5. detsembri 2007. a maksuotsuse nr 12-5/191 tühistamiseks).
40. RKHKO 20. aprillist 2011 haldusasjas nr 3-3-1-94-10 (Romeo Kalda kaebuses Viru Vangla direktori 11. veebruari 2009. a käskkirja nr 6.-1/50-KP, 12. mai 2009. a käskkirja nr 6.-1/131-KP ja 10. juuli 2009. a käskkirja nr 6.-1/209-KP õigusvastasuse tuvastamiseks).
41. RKHKO 20. detsembrist 2007 haldusasjas nr 3-3-1-74-07 (Vladimir Makarchevi kaebuses siseministri 16. veebruari 2006. a käskkirja nr 74 tühistamise nõudes).
42. RKHKO 20. oktoobrist 1995 haldusasjas nr III-3/1-23/95 (O. Voropajevi esindaja kassatsioonkaebuse läbivaatamine elamis- ja tööloa andmisest keeldumise põhjendamise asjas).
43. RKHKO 20. oktoobrist 2005 haldusasjas nr 3-3-1-34-05 (Vlamink Invest OÜ kaebuses Tallinna Säästva Arengu ja Planeerimise Ameti 7. juuli 2003. a ehituslubade nr 29933 ja nr 29934, 19. augusti 2003. a kasutusloa nr 2190, 21. novembri 2003. a kasutuslubade nr 2467 ja nr 2468 tühistamiseks või õigusvastasuse kindlakstegemiseks).
44. RKHKO 21. veebruarist 2011 haldusasjas nr 3-3-1-80-10 (Signe Undi (Unt) kaebuses Keskkonnainspektsiooni 6. novembri 2007. a ettekirjutuse tühistamiseks).
45. RKHKO 22. märtsist 2006 haldusasjas nr 3-3-1-2-06 (V. L. kaebuses Tartu Vangla tekitatud kahju hüvitamiseks).
46. RKHKO 22. märtsist 2007 haldusasjas nr 3-3-1-6-07 (Anita Kuusemaa kaebuses Lääne maavanema 31. jaanuari 2005. a korralduse nr 30-M tühistamiseks)
47. RKHKO 23. oktoobrist 2001 haldusasjas nr 3-3-1-49-01 (AS Valga Liha- ja Konservitööstuse kassatsioonkaebuse läbivaatamisel kasumiaruande õigsuse kontrollimise asjas).
48. RKHKO 26. maist 2008 haldusasjas nr 3-3-1-20-08 (Romeo Kalda kaebuses Tartu Vangla toimingute ja Tartu Vangla direktori 16. märtsi 2007. a käskkirja nr 1-3/23 "Vastuvõtuosakonna lukustamine" peale ning ettekirjutuse tegemiseks).
49. RKHKO 27. jaanuarist 2003 haldusasjas nr 3-3-1-6-03 (Priiten Tamme kaebuses Maksuameti ettekirjutuse tühistamiseks).

50. RKKKo 4. aprillist 2006 haldusasjas nr 3-3-1-13-06 (XXXXXX XXXXXX XXXXX AS kaebuses Paldiski Linnavalitsuse poolt tekitatud kahju hüvitamiseks).
51. RKKKo 4. novembrist 2002 haldusasjas nr 3-3-1-47-02 (Anita-Alide Selja ja Helju Nikkeri kaebuses Kõpu Vallavalitsuse 18. aprilli 2000. a korralduse nr 34 ja 15. mai 1998. a korralduse nr 50 tühistamiseks ning Kõpu Vallavalitsuse tegevuse vara tagastamisel õigusvastaseks tunnistamiseks).
52. RKKKo 6. novembrist 2001 haldusasjas nr 3-3-1-54-01 (Maksuameti kassatsioonkaebuse läbivaatamise maksu tasumiseks tehtud ettekirjutuse aluste vaidlustamise asjas).
53. RKKKo 1. detsembrist 2008 kriminaalasjas nr 3-1-1-61-08 (Kriminaalasi Sergei Zahharovi süüdistuses KrK § 148¹ lg-te 1, 2 ja 10 järgi).
54. RKKKo 18. aprillist 2005 kriminaalasjas nr 3-1-1-19-05 (Romeo Karu väärteoasjas liiklusseaduse § 74¹⁹ järgi).
55. RKKKo 19. oktoobrist 2004 kriminaalasjas nr 3-1-1-94-04 (Kriminaalasi Artjom Bolšakovi süüdistuses KarS § 184 lg 2 p-de 1, 2 ja § 199 lg 2 p 4 - § 25 lg 2 järgi).
56. RKKKo 22. märtsist 2002 kriminaalasjas nr 3-1-1-25-02 (Ljubov Medkova süüdistuses KrK § 173 lg 1 järgi).
57. RKKKo 5. aprillist 2007 süüteasjas nr 3-1-1-4-07 (Tiit Robase väärteoasjas LS § 74¹⁷ lg 1 järgi).
58. RKTsKo 12. aprillist 2000 tsiviilasjas nr 3-2-1-17-00 (Ljubov Popova hagis Ivan Põdermetsa ja AS Narva Elamuvaldus vastu korteri ostu-müügilepingu kehtetuks tunnistamiseks).
59. RKTsKo 12. novembrist 2002 tsiviilasjas nr 3-2-1-124-02 (Põltsamaa linna hagis AS Puhu-Risti vastu võla saamiseks).
60. RKTsKo 14. märtsist 2007 3-2-1-7-07 (Aktsiaseltsi Rapla Dairy (pankrotis) hagis Iryna Haidari vastu alusetult saadud 865 662 krooni 21 sendi väljamõistmiseks).
61. RKTsKo 14. novembrist 2002 tsiviilasjas nr 3-2-1-135-02 (AS Saak Agro (pankrotis) hagis Leo Kruusa ja Ilmar Rüüti vastu AS Saak Agro juhatuse koosolekute ja aktsionäride üldkoosolekute otsuste tühisuse tunnustamiseks ja väljamakstud dividendi pankrotivarasse tagastamiseks).
62. RKTsKo 18. aprillist 2004 tsiviilasjas nr 3-2-1-30-05 (Gela Consulting GmbH & Co Beratungs KG hagis Tallinna linna vastu 961 648 krooni saamiseks).
63. RKTsKo 2. märtsist 2011 tsiviilasjas nr 3-2-1-161-10 (Marek Jamnese hagis Aktsiaseltsi INGES KINDLUSTUS vastu kindlustushüvitise saamiseks).

64. RKTsKo 2. novembrist 2011 tsiviilasjas nr 3-2-1-91-11 (AS L. REI (pankrotis) hagis Tarmo Teevälja ja Erliko Parisalu vastu tekitatud kahju eest hüvitise saamiseks).
65. RKTsKo 3. detsembrist 2008 tsiviilasjas nr 3-2-1-105-08 (Kindlustusaktsiaseltsi Polaris Vara (pankrotis) hagis Juhan Aare vastu 1 038 761 krooni 42 sendi saamiseks).
66. RKTsKo 3. detsembrist 2008 tsiviilasjas nr 3-2-1-98-08 (LIFETIME GRUPP OÜ (pankrotis) hagi Aktsiaseltsi HELTER-R vastu 7 112 879 krooni 88 sendi nõudes).
67. RKTsKo 5. Detsembrist 2001 tsiviilasjas nr 3-2-1-145-01 (Regina Lõovälja hagis Eesti Vabariigi (Helme Sanatoorne Internaatkool) vastu töölepingu lõpetamise ebaseaduslikuks tunnistamiseks, tööle ennistamiseks ja töölt puudumise aja eest hüvitise saamiseks).
68. RKTsKo 6. maist 2003 tsiviilasjas nr 3-2-1-45-03 (Eesti Vabariigi (Majandus- ja Kommunikatsiooni-ministeeriumi kaudu) hagis Raivo Raidna vastu 385 384 krooni 8 sendi saamiseks).
69. RKTsKo 9. märtsist 2005 tsiviilasjas nr 3-2-1-7-05 (xxxx xxxxxxxx hagi xxxx xxxxxxxxxx vastu elatise suurendamiseks).
70. TlnHko 18. aprillist 2011 haldusasjas nr 3-10-3321 (OÜ Puhdas Tekstiil kaebuses Maksu- ja Tolliameti Põhja maksu- ja tollikeskuse 19.10.2010 korralduse nr 12.2-3/6904-7 tühistamiseks; OÜ RLO Vahendus kaebustes Maksu- ja Tolliameti Põhja maksu- ja tollikeskuse 11.10.2010 korralduse nr 12.2-3/11043-16; 15.10.2010 korralduse nr 12.2-3/6904-5 ja 16.12.2010 korralduse nr 12.2-3/8015-2 tühistamise nõuetes).
71. TlnHko (jõustumata) 19. septembrist 2011 haldusasjas nr 3-11-800 (OÜ XXXX kaebus Maksu- ja Tolliameti Põhja maksu- ja tollikeskuse 11.08.2010 korralduse nr XXXXX õigusvastasuse tuvastamise ning revisjoni peatamiseks kohustamise nõuetes).
72. TlnHko14. septembrist 2009 haldusasjas nr 3-09-652 (S. O. kaebuses Maksu- ja Tolliameti Põhja maksu- ja tollikeskuse 22.10.2008 maksuotsuse nr 12-5/888 tühistamiseks vaideotsusega tühistamata jäetud osas).
73. TlnRkko 25. veebruarist 2004 haldusasjas nr 2-3/101/2004 (AS Boliden (pankrotis) kaebuses Eesti Vabariigi vastu Tolliameti õigusvastaste toimingutega tekitatud kahju hüvitamiseks).
74. TlnRkko 29. aprillist 2010 haldusasjas nr 3-09-652 (Signe Odari kaebuses Maksu- ja Tolliameti Põhja maksu- ja tollikeskuse 22. oktoobri 2008. a maksuotsuse nr 12-5/888 tühistamiseks vaideotsusega tühistamata jäetud osas).

75. TlnRkKo 4. märtsist 2011 haldusajlas nr 3-09-826 (OÜ Suuster & Ko kaebuses Maksu- ja Tolliameti Lääne maksu- ja tollikeskuse 5. detsembri 2008. a maksuotsuse nr 12-5/550 tühistamiseks ning Maksu- ja Tolliameti 16. märtsi 2009. a vaideotsuse nr 6-1/82-2 osaliseks tühistamiseks).
76. TrtRkKm 9. oktoobrist 2007 haldusajlas nr 3-07-403 (OÜ VT kaebuses Maksu- ja Tolliameti Lõuna maksu- ja tollikeskuse 27. Oktoobri 2006 maksuotsuse nr 12-5/366 ning Maksu- ja Tolliameti 12. Jaanuari 2007 vaideotsuse nr 6-1/11 kehtetuks tunnistamiseks).